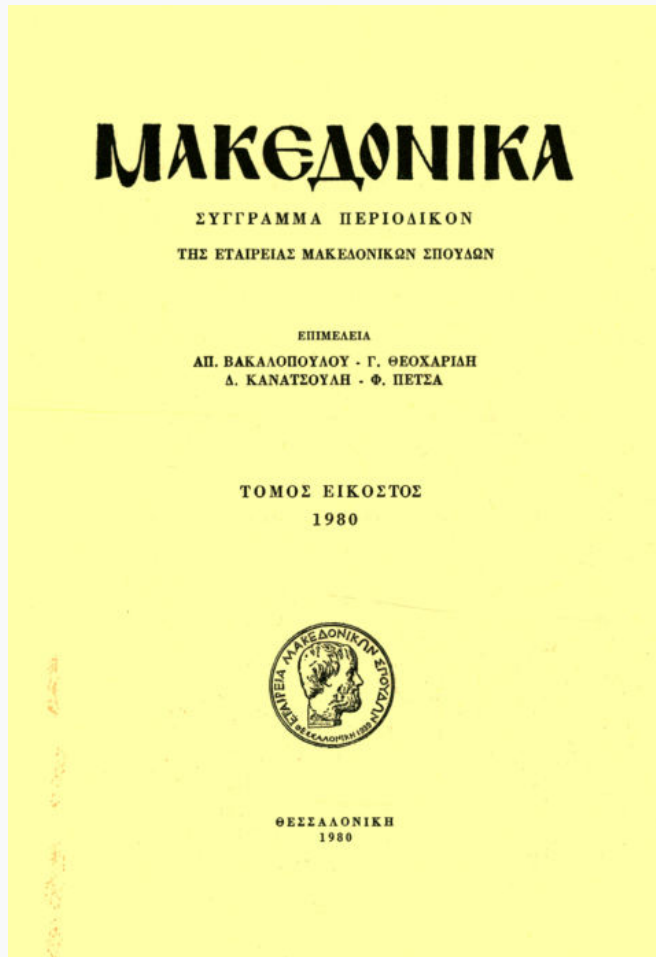

Μακεδονικά

Vol 20, No 1 (1980)

Ανέκδοτα έγγραφα και άγνωστα στοιχεία για κλεφταρματολούς και για την Επανάσταση (1821-1822) στη Μακεδονία και ιδιαίτερα στον Όλυμπο

Γιώργος Χ. Χιονίδης

doi: [10.12681/makedonika.401](https://doi.org/10.12681/makedonika.401)

Copyright © 2014, Γιώργος Χ. Χιονίδης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Χιονίδης Γ. Χ. (1980). Ανέκδοτα έγγραφα και άγνωστα στοιχεία για κλεφταρματολούς και για την Επανάσταση (1821-1822) στη Μακεδονία και ιδιαίτερα στον Όλυμπο. *Μακεδονικά*, 20(1), 103-166.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.401>

**ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΠΤΡΑΦΑ ΚΑΙ ΑΓΝΩΣΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ
ΓΙΑ ΚΛΕΦΤΑΡΜΑΤΟΛΟΥΣ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ (1821-1822)
ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΣΤΟΝ ΟΛΥΜΠΟ**

Έδω και δέκα χρόνια άρχισα την έκδοση άνεκδότων έγγράφων για τούς Μακεδόνες όπλαρχηγούς του 1821 από τó «Άρχειον Άγωνιστών», που διασώζεται στο «Τμήμα χειρογράφων» τής Έθνικής Βιβλιοθήκης τής ελληνικής πρωτεύουσας¹.

Η προσπάθεια αυτή με άπασχόλησε περισσότερο μετά τή δημοσίευση, που έκαμα (1972) του «μητρώου τών άγωνιστών»², που φυλάγεται, επίσης, στην ίδια βιβλιοθήκη, γιατί συνειδητοποίησα τότε πόσες νέες πληροφορίες και καινούργια, άγνωστα στοιχεία θά μπορούσαμε νά άποκτήσουμε,

---

1. Έτσι, δημοσίευσα μέχρι τώρα τις εξής μελέτες, που βασίζονται σέ έγγραφα από τó άρχειο τούτο: α) Σχεδιάσμα περί τού Γέρο Καρατάσου και τής οικογενείας του, «Μακεδονικά» 9(1969)295-315, β) Έγγραφα τής ιστορίας τής Μακεδονίας κατά τήν Τουρκοκρατία, συλλογή πρώτη, «Μακεδονικά» 14(1974)85-121, γ) Η έκστρατεία και ή επανάσταση εις τόν Όλυμπον κατά τά έτη 1821-1822, μετά άνεκδότων έγγράφων και νέων στοιχείων περί τών Λαζαίων και τού Διαμαντή Νικολάου-Όλυμπίου, Θεσσαλονίκη 1975, έκδοσις τής Ε.Μ.Σ., δ) Οί Μακεδόνες πρόσφυγες τής Σκοπέλου στά 1829, «Μακεδονικά» 17(1977)124-137, ε) Οί «πάροικοι» τής Σκοπέλου, που κατάγονταν από τή Χαλκιδική (1829), «Χρονικά Χαλκιδικής» 31-32(1977)3-15 και στ) Κατάλογος ναυτικών με νέα στοιχεία για τις ναυμαχίες στην επαναστατημένη Χαλκιδική (1821-1824), «Χρονικά Χαλκιδικής» 33-34(1978)3-62. Τά έγγραφα που δημοσιεύονται πιο κάτω, σ' αυτή τή μελέτη, δίνουν λύσεις σέ πολλά προβλήματα, αλλά και τήν άφορμή και τó έναυσμα και για άλλες, πιο ειδικές μελέτες, που θά έπακολουθήσουν. Για τούτο—όπως γράφεται και πιο κάτω, στο κυρίως κείμενο αυτής τής μελέτης—και δέν γίνεται έδω ή εξαντλητική τους κριτική εκμετάλλευση, μά και ό κύριος σκοπός τούτης τής μελέτης είναι ιστοριοδιφικός. Οί βιβλιογραφικές παραπομπές που ακολουθούν, προσπαθούν νά βοηθήσουν τούς έρευνητές για μία, ένδεχόμενη, παράλληλη προσπάθειά τους. Σκοπεύω, άκόμα, νά εκδώσω (όταν θά είμαι έτοιμος) ό λ α τά έγγραφα (άλλα όλόκληρα, άλλα σέ περιλήψη-άποσπάσματα, άνάλογα με τήν αξία τους, από ιστορική άποψη) τού «Άρχείου Άγωνιστών». Τή σχετική εργασία είχα συζητήσει (1975) με τόν τότε Πρόεδρο τού Δ.Σ. τής Ε.Μ.Σ., άείμηνηστο καθηγητή Χαρ. Φραγκίστα, που ένθερμα είχε έγκρίνει τή σχετική διαπάνη για τήν προεργασία και για τήν έκδοση.

2. Βλ. Γ. Χ. Χι ο ν ί δ η, Οί εις τά μητρώα τών άγωνιστών του 1821 αναγραφόμενοι Μακεδόνες, «Μακεδονικά» 12(1972)34-64, που έδωσε τή δυνατότητα και σέ άλλους μελετητές, νά γνωρίσουν τήν ύπαρξη άγνωστων όπλαρχηγών ή και νά εκδώσουν τά έγγραφα τού σχετικού φακέλου τους από τó «Άρχειον Άγωνιστών».

ἄγνωστες πληροφορίες καὶ εἰδήσεις γιὰ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀγωνιστὲς καὶ τὶς οἰκογένειές τους, ἀλλὰ μᾶς δίνουν καὶ νέες ἀπαντήσεις καὶ (σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις) ὀριστικὲς λύσεις σὲ πολλὰ ἐρωτήματα, ποὺ θὰ ἦσαν ἄλυτα μέχρι τώρα.

Θὰ ἀκολουθήσει λοιπὸν ἡ δημοσίευση τῶν ἐγγράφων καὶ εὐθὺς ἀμέσως θὰ γίνεи (ὅπου χρειάζεται) ἡ ἀξιολόγηση τῆς σημασίας τους καὶ ἡ ἀναφορὰ στὰ νέα στοιχεῖα, ποὺ ἀποκοτῶμε ἀπὸ τὸ καθένα χωριστά, σὲ σύγκριση πάντα μὲ ὅσα ξέραμε μέχρι τώρα, μὲ βάση καὶ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία.

Ἡ μελέτη αὐτὴ χωρίζεται σὲ δύο μέρη.

Στὸ π ρ ῶ τ ο μ ἔ ρ ο ς δημοσιεύονται ὅσα ἔγγραφα καὶ στοιχεῖα ἀναφέρονται σὲ ἀγωνιστὲς, ποὺ κατάγονταν ἀπὸ τὴ Μακεδονία-Ὀλύμπο, ὅπως γιὰ τοὺς Δῆμο Νικολάου-Ψαροδῆμο, τὸν Κώστα Νικολάου, τοὺς Συροπουλαίους (Σύρους), τοὺς Λιακοπουλαίους, τοὺς Λαζαίους, τοὺς Πετσαβαίους, τὸν Γ. Ζαχεῖλα κ.ἄ.

Στὸ δ ε ὕ τ ε ρ ο μ ἔ ρ ο ς δίνονται καινούργιες πληροφορίες γιὰ ἀγωνιστὲς, ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα ἀλλὰ ἀγωνίστηκαν στὴ Μακεδονία καὶ ἰδιαίτερα ἀποκοτῶμε νέα στοιχεῖα γιὰ ναυτικούς, ποὺ μετεῖχαν στὴν ἐκστρατεία τοῦ Ὀλύμπου, ὅπως καὶ γιὰ τὸν Γρηγ. Σάλλα, τὸν Δημ. Τζήνο κ.ἄ. Τὸ τμήμα τοῦτο τῆς μελέτης ἔχει περισσότερο ἱστοριοδιφικὸ χαρακτήρα καὶ ἡ ἀξιολόγηση τοῦ νέου ὕλικου αὐτῆς τῆς ἐργασίας θὰ γίνεи σὲ μιὰ δευτέρη ἐκδοση τῆς μονογραφίας μου «Ἡ ἐκστρατεία καὶ ἡ ἐπανάσταση εἰς τὸν Ὀλύμπον κατὰ τὰ ἔτη 1821-1822», ποὺ κυκλοφόρησε (1975) στὶς ἐκδόσεις τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, στὴν πρώτη ἐκδοσὴ της.

Α'. ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ-ΟΛΥΜΠΙΟΙ ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ

1. Ὁ Δῆμος Νικολάου ἢ Ψαροδῆμος Ὀλύμπιος, ἀξιωματικὸς 5ης τάξεως.

α) Εἰ σ α γ ω γ ι κ ἄ. Στὸ ἐσώφυλλο τοῦ φακέλου του σημειώθηκε πὺς ἦταν ἐκατόνταρχος τάξεως (1830), ὅτι πολέμησε στὰ 1821-1832, ὅτι εἶχε 2 πληγῆς καὶ ὅτι τοῦ ἀναγνωρίστηκε ὀφειλόμενο (ἀπὸ τὸ Κράτος) χρέος 440 φοινίκων.

Στὸν φάκελό του, στὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν» τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Ἀθηνῶν, διασώθηκε (στὸ πρωτότυπο) ἡ πιὸ κάτω 5σέλιδη αἴτησή του (α/α 7.450), ποὺ δημοσιεύεται ὀλόκληρη, γιατί περιέχει ἀξιόλογες καὶ καινούργιες πληροφορίες καὶ γιὰ τὴν ἐπανάσταση στὴν Κασσάνδρα¹, στὸν

1. Γιὰ τὶς ναυμαχίες καὶ τὰ πολεμικὰ γεγονότα στὴ Χαλκιδικὴ (Κασσάνδρα-Ἄγιος Ὅρος) ἔγραψα εἰδικὴ μελέτη, ὅπου δημοσιεύεται ἕνας κατάλογος ναυτικῶν ποὺ πολέμη-

Ολυμπο¹, όπως και για την επανάσταση και για την καταστροφή της Νάουσας², όπως και για άλλα πολεμικά γεγονότα. Γενικά,λόκληρο το κείμενο

σαν εκεί. (Βλ. την έκτη μελέτη μου της 1ης σημειώσεως). Τον κατάλογο τουτο κατάρτισα με βάση τους αντίστοιχους φακέλους τους, του ίδιου 'Αρχείου 'Αγωνιστών. Πρόκειται λοιπόν για πρωτότυπο ύλικό. Για τους Σκοπελίτες και Σκιαθίτες αγωνιστές δημοσίευσε τὰ σχετικά έγγραφα ὁ 'Ιω. Ν. Φραγκούλας, 'Αγωνιστὰι τοῦ 1821 ἐκ τῆς νῆσου Σκοπέλου, «'Αρχεῖον Θεσσαλικῶν μελετῶν» 3(1974)75-115 (καὶ σὲ ἀνάτυπο) καὶ τοῦ Ἰδίου, Σκιαθίτες ἀγωνιστῆς τοῦ 1821, «'Αρχεῖον Εὐβοϊκῶν μελετῶν» 21(1977)75-121. 'Απὸ τούτους ἀρκετοὶ ἔλαβαν μέρος καὶ στὶς ναυμαχίες τῆς Χαλκιδικῆς καὶ τοῦ 'Ολύμπου.

1. Για τὴν ἐπανάστασι στὸν 'Ολυμπο βλ. Γ. Χ. Χιονίδη, 'Η ἐκστρατεία καὶ ἡ ἐπανάστασις εἰς τὸν 'Ολυμπον, ἔ.ἀ. Τὰ ἐγγραφα ποὺ δημοσιεύονται πιὸ κάτω προσθέτουν νέα, ἄγνωστα καὶ ἀξιόλογα στοιχεῖα, βλ. ὁμως καὶ τὴ βιβλιογραφία, ποὺ μνημονεύεται στὶς παρακάτω σημειώσεις. Βλ. ἀκόμα καὶ τὰ British documents of the history of the Macedonian, στὴ σειρὰ The Archives of Macedonia, τ. 1 (1797-1839), Σκόπια 1968, ἐπιμέλεια Hristo Andonov-Poljanski, ἀριθμὸς ἐγγράφων 39, 42, 43 καὶ 44 (τῆς 22.11.1821, 3.4.1822, 11.4.1822 καὶ 25.4.1822), σ. 222-223, 224-226, 227 καὶ 227-228, ἀντίστοιχα. Για τὶς μεταγενέστερες ἐπαναστατικὲς προσπάθειες τῶν Μακεδόνων-'Ολυμπιῶν ἀγωνιστῶν βλ. βιβλιογραφία στὶς σημειώσεις 1-3 τῆς 45 σελίδας τῆς προαναφερμένης μελέτης μου καὶ τὶς βιβλιογραφικὲς παραπομπές, ποὺ γίνονται στὶς πιὸ κάτω σημειώσεις, ὅπως καὶ τὴν 3η εἰκόνα αὐτῆς τῆς μελέτης, ὅπου σχετικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου. Πρβλ. ἀκόμα καὶ 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν, Μνημεῖα τῆς 'Ελληνικῆς 'Ιστορίας. 9. 'Επιτομὰ ἐγγράφων τοῦ Βρετανικοῦ 'Υπουργείου 'Εξωτερικῶν. Γενικὴ ἀλλογραφία. 'Ελλάς, τ. Α', μέρος πρῶτον, ἐπιμέλεια 'Ελευθερίου Πρεβελάκη καὶ Φιλίππου Γλυτσῆ, 'Αθῆναι 1975, ἀριθμὸς ἐγγράφων 910-912 (1830), σ. 313-314, 1296 (1831), σ. 437-438 καὶ 1415 (1831), σ. 486.

2. Για τὰ χρονολογικὰ ζητήματα, ποὺ προκύπτουν γύρω ἀπὸ τὴν ἐπανάστασι στὴ Νάουσα, βλ. Γ. Χ. Χιονίδη, Τὰ γεγονότα εἰς τὴν περιοχὴν Ναούσης-Βεροίας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1822, προβλήματα κατὰ τὴν χρονολόγησίν των, «Μακεδονικὰ» 8 (1968)211-220, ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Πρβλ. ἀκόμα καὶ Γ. Χ. Χιονίδη, 'Η ἐκστρατεία καὶ ἡ ἐπανάστασις, ὅ.π., σ. 30, 40 καὶ 58-59 καὶ ὅσα ἔγραψε ὁ Βασίλειος Σφουρόερας, στὴν 'Ιστορία τοῦ 'Ελληνικοῦ 'Ἔθνους, τ. Β', 'Αθῆναι 1975, σ. 234-235. Πρβλ. Κωνσταντῖνου 'Απ. Βακαλοπούλου, 'Ανέκδοτα ἱστορικὰ στοιχεῖα, ἀναφερόμενα στὴ Μακεδονία πρὶν καὶ μετὰ τοῦ 1821, Θεσσαλονικὴ 1975, σ. 51, 58, 63 καὶ 95-96, 'Αποστόλου Ε. Βακαλοπούλου, 'Ιστορία τῆς Μακεδονίας, 1354-1833, Θεσσαλονικὴ 1969, σ. 594-595 καὶ τοῦ Ἰδίου, 'Ιστορία τοῦ Νέου 'Ελληνισμοῦ, τ. Ε', Θεσσαλονικὴ 1980, βλ. ἐπίσης, British documents..., ὅ.π., σ. 228, πρβλ. ὁμως καὶ τὶς σ. 222 καὶ 225-226. Οἱ διδόμενες διαφορετικὲς ἡμερομηνίες ὀφείλονται στὸ ὅτι οἱ εἰδήσεις ἀναφέρονται σὲ διάφορες φάσεις τοῦ ἀγῶνα καὶ μάλιστα σὲ περισσότερα μέρη τῶν μαχῶν τῆς Νάουσας, ἐνῶ δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγει καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ ξένοι πληροφοριοδότες χρησιμοποιοῦν κίβλας τὸ γρηγοριανὸ («νέον») ἡμερολόγιο, ἐνῶ οἱ 'Ελληνες τὸ ἰουλιανὸ («παλιὸ») καὶ ἔτσι δικαιολογεῖται συχνὰ τὸ ἐνδεχόμενον «ἀνοιγμα» τῶν 13 ἡμερῶν.

Για τὴν ἐπαναστατημένη Νάουσα βλ. καὶ τὴ μελέτη τοῦ Κώστα Σπανοῦ, 'Ὅκτὰ ἐγγραφα τοῦ Γιάννη Κασμοῦλη, «Μακεδονικὰ» 19(1979)259-270, ὅπου δημοσιεύονται πληροφορίες γιὰ τὴν τύχη τῆς οἰκογένειας τοῦ ἀγωνιστῆ τούτου, ποὺ βρισκόταν στὴ Νάουσα.

τῆς «ἐκθέσεως» τοῦ Ψαροδήμου¹ εἶναι μία πρωτότυπη πηγή με σημαντικές ἱστορικές πληροφορίες, γι' αὐτὸ—ὅπως σημειώθηκε ἤδη—καὶ δημοσιεύεται χωρὶς περικοπές, ὅπως καὶ φωτογραφία τῆς (βλ. εἰκ. 1). Ἡ ἀναφορὰ εἶναι συχνὰ ἀσύντακτη. Διορθώθηκαν (σιωπηρὰ) μερικά ἀπὸ τὰ πολλὰ ὀρθογραφικὰ κ.λ. λάθη τοῦ γραφέα, ἢ ἀντιγραφέα, ποῦ (ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀντιπαραβολή-σύγκριση με τὰ γράμματα τῆς ὑπογραφῆς του) δὲν ἦταν ὁ Ψαροδήμος, ἀλλὰ κάποιος ἄλλος:

β) Ἡ ἐκθέση τοῦ Ψαροδήμου.

Λαμία τὴν 23 Ἰουνίου 1865

σ. 1 Ἐκθεσις τοῦ ἀγῶνος ἀπὸ τὰ 1821 μέχρι τοῦ 1827 καὶ τῆς ἀφίξεως τοῦ Καποδιστρίου τοῦ Δ. Ν. Ὀλύμπιον ἢ Ψαροδήμου, χαρακτηρισμένου Ταγματάρχου.

Πρὸς

Τὴν Σεβ. τοῦ ἀγῶνος Στρατιωτικὴν ἐξεταστικὴν Ἐπιτροπήν.

Κύριε Πρόεδρε,

Λαμβάνω τὴν τιμὴν, διὰ τῆς παρουσίας ἐκθέσεώς μου, νὰ φέρω ὑπ' ὄψιν τῆς Σεβαστῆς Ἐπιτροπῆς, τὰς κάτωθεν, κατὰ τὸν Ἱερὸν ἀγῶνα, ἐκδουλεύσεις καὶ θυσίας μου, ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1827 καὶ τῆς ἀφίξεως τοῦ Καποδιστρίου, αἵτινες ἔχουσιν ὡς ἀκολούθως.

Κύριε Πρόεδρε,

Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπαναστάσεώς μας τοῦ 1821 με εἶδεν ὄπλαρχηγὸν καὶ οὐχὶ πολίτην, οὐδὲ ἀπλὸν στρατιώτην, ἀλλὰ ὄπλαρχηγόν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ τῆς πατρίδος μας ὄπλαρχηγοὶ τοῦ Ὀλύμπου.

Κατὰ τὸ 1821, γενομένου ἐν Ὀλύμπῳ συμβουλίου, εἰς τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Διονυσίου, ὄλων τῶν ἐγγεγραμμένων εἰς τὴν παροῦσαν μου λοιπῶν ὄπλαρχηγῶν, ἦτοι τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου Ὀλύμπιον, Γέρο Καρατάσου, Ἀγγελῆ Γάτζου, Λογοθέτου τῆς Νιαούστης ἢ Ζαφειριάκη, Γιωργίου Συροπούλου, Τόλια Γ. Αἰζῶν, Λήμου καὶ Γιωργίου Τζαχλιῶν, Μπίνου Κωνσταντίνου καὶ Λιάκου Διαμαντῆ, ἀποφασίσθη ἀπὸ κοινῆς καὶ παμνηφεί νὰ δώσωμεν βοήθειαν εἰς τὴν Κασσάνδραν καὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος. Κατὰ συνέπειαν ἀπεφασίσθη νὰ μεταβῶμεν τρεῖς ὄπλαρχηγοί, ὁ ὑποφαινόμενος, ὁ Κωνσταντῖνος Μπίνος καὶ ὁ Λιάκος Διαμαντῆς. Μετέβημεν ὅθεν παραχρῆμα εἰς Κασσάνδραν με 180 ἐκλεκτοὺς στρατιώτας, ἀρχηγούντος ἐκεῖ τοῦ Μανουὴλ Παπᾶ. Τὶς πόρτες,

1. Μέχρι τώρα ἔξεραμε μηδαμινὰ πράγματα γι' αὐτὸν τὸν ἀξιόλογο Μακεδόνα ἀγωνιστῆ. Βλ. Ἰωάννου Πετρώφ, Περίδοξος κλεφτουριά τῆς Μακεδονίας, βιογραφία 28 κλεφταρματολῶν τῆς, εἰσαγωγή, μετὰ καταλόγου τῶν ἀνεκδότων ἔργων τοῦ Πετρώφ, προσήκηαι καὶ ἐπιμέλεια Γεωργίου Χ. Χιονοῖδη, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 137. Πρόκειται γιὰ οἰκογένεια ἀγωνιστῶν, ποῦ τὸ ἐπιθετὸ τῆς ἐμφανίζεται (σὲ διάφορα ἔγγραφα, πιστοποιητικὰ ἀγωνιστῶν κ.ά.) με τὸν τύπο «Ψαροδημαῖου», ἢ «Ψαροδήμου» ἢ «Ψαροδήμος» κ.λ.

σ. 2 ὅπου ἦσαν τοποθετημένοι ὁ Ἀρχηγὸς Μανουὴλ Παπῆς μὲ ἀσθενῆ στρατόν, ἅμα / ἰδόντες ἡμᾶς ἐνθαρρύνθησαν κατὰ τὸ μᾶλλον. Ὅπου, μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἔφθασεν ὁ Λουμπουτὶ πασᾶς, μετὰ 25 χιλιάδων στρατοῦ, γενομένης δέ, ἅμα τῇ ἀφίξει τῶν, πεισματώδους μάχης, ἐκπληρώσαμεν τὸ πρὸς τὴν πατριδα μας ἱερὸν καθήκον, ἀναδειχθέντες νικηταί, ἐπιστρέψαντος τοῦ πασᾶ εἰς τὴ Θεσσαλονίκην, ἀμέσως, μετὰ ἀπεριγράπτου ζημίας. Μάρτυρες δὲ τοῦ λόγου μου ὑπάρχοντες εἰς τὴν ζωὴν ὁ Ἐπίσκοπος Μαντινείας Θεοφάνης, Σιατιστέας, καὶ Γιαννάκης Χαντζῆ Πέτρου. Μετὰ τὸ πέρασ θεν τῆς μάχης αὐτῆς ὁ ἐκ τῶν 24 χωριῶν τοῦ Βόλου ἀρχηγὸς ἐκεῖ Κυριάκος Μπασδέκης ἐζήτησε καὶ οὗτος βοήθειαν ἀπὸ ἡμᾶς, καθ' ὅσον ἐπρόκειτο νὰ μεταβῇ ἐκεῖ ὁ Βαϊράμ πασᾶς. Ἀμέσως, διὰ τῶν πλοίων, μετέβημεν ἐκεῖ, ὅπου, ἡμέραν παρ' ἡμέραν, περριμένετο ὁ ῥηθεις πασᾶς. Ἀφοῦ οὗτος μετέβη ἀπὸ Λάρισαν εἰς Ζητούνη, τότε ὁ Ὀδυσσεὺς εἰδοποίησε παραχρῆμα τὸν Βασδέκην [διὰ] τὸν σκοπὸν καὶ τὴν ἀφίξιν τοῦ ἀναφερομένου πασᾶ καὶ ὅτι σκοπὸν εἶχε νὰ διαβῇ διὰ τὴν Λειβαδιάν. Ἀμέσως, ἐκ Τρίκερι, διὰ τῶν πλοίων, μετὰ 800 στρατιωτῶν, μετέβημεν καὶ ἀποβιβάσθημεν εἰς Παλιουροχώρι, πλησίον τῶν Βασιλικῶν, ὅπως, συμφώνως μετὰ τῶν ἐκεῖ εὐρισκομένων ἐθνικῶν στρατευμάτων, ἐμποδίσωμεν τὴν διάβασιν τοῦ πασᾶ, ἀλλὰ μὴ εὐδοκοῦντος τοῦ καιροῦ ἐμποδίσθησαν τὰ πλοῖα καὶ δυστυχῶς δὲν ἐφθάσαμεν ἐμπροθέσμως, μὴ δυνηθέντες νὰ λάβωμεν μέρος εἰς τὴν μάχην αὐτήν. Ὁ πασᾶς οὗτος, νικηθεὶς, ἐπέστρεφεν εἰς Ζητούνη. Συνεντεύξως δὲ γενομένης μετὰ τῶν ὄπλαρχηγῶν, Ὀδυσσεὺς καὶ Γ. Δοβουσιώτου, ἀποφασίσθη νὰ μεταβῶμεν εἰς Στυλῖδα, ὅπου ἦσαν οἱ Τοῦρκοι ὠχυρωμένοι. Κατὰ συνέπειαν, ἐπιβιβάσθημεν ἀμέσως εἰς τὰ ἴδια πλοῖα, μετὰ τοῦ ὄπλαρχηγοῦ Γ. Δοβουσιώτου, νῦν δὲ ὑποστρατήγου, καὶ ἐλάβαμεν διεῦθναι πρὸς τὴν Στυλῖδα. Ἐμποδίου δὲ παρουσιαζομένου ἀνέμου, ἀντὶ εἰς Στυλῖδα, προσωρμίσσαμεν εἰς Μεγάλον Γαρδίκι, κατεχομένου καὶ αὐτοῦ ἀπὸ τὸν ἴδιον ἐχθρόν. Ἀμέσως, ἀποβιβάσθημεν καί, μάχης γενομένης, οὐκ ὀλίγην ἤτταν ἔλαβον παρ' ἡμῶν ὄλοι καὶ ἀρκετοὺς ζῶντας ἐζωργήσαμεν, ἐν οἷς [ἦτο] καὶ εἰς υἱὸς μπέη. Μετὰ ταῦτα, ἐπιβιβάσθητες καὶ πάλιν εἰς τὰ πλοῖα, ἀπεράσαμεν εἰς τὴν Λιθάδα, ὅπου, ἐκεῖ, ἔγινεν ὁ ἔρανος τῶν λαφύρων, τῶν ἐκ Γαρδικίου ληφθέντων ἐκ τῶν Ὀθωμανῶν. Κατόπιν, ἡμεῖς διευθύνθημεν, διὰ τῶν πλοίων, εἰς Τρίκερι, ὁ δὲ Γ. Δοβουσιώτης ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προτέραν θέσιν του.

Ἄμα τῇ ἀφίξει μας εἰς Τρίκερι, εἰδοποιήθημεν διὰ τὴν στενὴν πολιορκίαν τῆς Νισούστης, παρὰ τῶν ἐκεῖ πατριωτῶν μας ὄπλαρχηγῶν καί, χωρὶς νὰ χῆσῶμεν καιρὸν, ἐπιβιβάσθημεν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἐφθάσαμεν ἐγκαίρως, ὅπου καὶ ἀμέσως ἄρχισαν αἱ ἀδιάκοποι μάχαι, εἰς τὸ Κολινδρό, εἰς Κίτρος, εἰς Καστανιά, εἰς Φούντα, εἰς Μακρὰ Ράχη, εἰς Στόχοβα καὶ εἰς τὸ Καραβί (ὅπου ἐκεῖ ἐπληρώθη ὁ ὄπλαρχηγὸς Γεώργιος Συρόπουλος), εἰς δὲ τὴν τελευταίαν, εἰς Μηλιάν, ἐνικήθημεν παρὰ πολυαριθμὸν τουρκικοῦ στρατοῦ, τὴν αὐ-

σ. 3 τὴν δὲ ἡμέραν, Ἀπριλίον 4 τοῦ 1822, ἐχαλάσθησαν καὶ οἱ ὅπλαρχηγοὶ Γέρο Καρατάσος καὶ Ἀγγελῆς Γάτζου (ὁ δὲ Λογοθέτης Ζαφειράκης καὶ ὁ υἱὸς / τοῦ Γέρο Καρατάσου ἐφρονεύθησαν). Μετὰ ταῦτα, οἱ σωθέντες οὗτοι ὅπλαρχηγοί, διευθύνθησαν, διὰ ξηρᾶς, εἰς Ἀσπροπόταμον, πρὸς τὸν ἐκεῖ ὅπλαρχηγὸν Νικολὸ Στοιρνάρην, ἐμεῖς δὲ μὲ τὰ πλοῖα, ἀπήλθαμεν εἰς Σκιάθον.

Ἐπεσαν δὲ εἰς τὰς ἄνω ρηθείσας μάχας πολλοὶ ἐκ τῶν συγγενῶν μας καὶ ὧς καὶ ὁ ἀδελφός μου Γιώργιος, ἡ δὲ ἀδελφή μου Ἄννα, μεθ' ἑνὸς τέκνου τῆς, διετοῦς, αἰχμαλωτίσθη καὶ διὰ ξαγορὰν αὐτῶν ἐπλήρωσα 17 χιλιάδας γρόσια τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ὅπως τὴν ἀπαλλάξω ἐκ τῶν βρωμερῶν χειρῶν τῶν Ἀγαρηῶν.

Μετὰ τὴν εἰς Σκιάθον διαμονὴν μας, ὁ Ἄρειος Πάγος διώρισε τὸν ἐξάδελφόν μου Διαμαντῆν Νικολάου Ὀλύμπιον ἀρχηγὸν εἰς τὰ Βουρσάκια τῆς Εὐβοίας, καὶ μετ' αὐτοῦ ἀμέσως μετέβην ἐκεῖ, ὅπου καὶ εἰς τὸ μέρος αὐτὸ ἐκπληρώσαμεν τὸ ἱερὸν στρατιωτικὸν πρὸς τὴν πατρίδα καθήκον μας, εἰς ὅλας τὰς γενομένας ἐκεῖ μάχας, ὅπου καὶ ἐπληρώθη βαρέως ὁ ἀδελφός μου Ἄναγνώστης καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ὡς ἐκ τῆς βαρείας πληγῆς του, ἀπεβίωσε καὶ ἐτάφη εἰς Ξηροχώριον. Ἡ δὲ καταστροφὴ τοῦ στρατοῦ μας εἰς Βουρσάκια προῆλθεν ὡς ἐκ τῆς ἐπὶ πολλῆς διαμονῆς ἄνευ οὐδεμιᾶς συντηρήσεως, οἷον μισθοδοσίας, τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων, ἀπέναντι πολυαριθμοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, γνωστοῦ ὄντος τοῖς πᾶσι. Ἐκ τῶν περιπετειῶν ὅθεν τοῦτων ἠγαγκάσθημεν νὰ ὑποχωρήσωμεν εἰς ἰσχυροτέραν θέσιν, ὅπως, δι' αὐτῆς, δυναθῶμεν καὶ ἀντιτάξωμεν κατὰ τοῦ πολυαριθμοῦ ἐχθροῦ. Ὁ χυρῶντες ὅθεν εἰς τὰ Ντερβένια πρὸς τὴν ὁδὸν τοῦ Ξηροχωρίου, ὅπου καὶ ἐκεῖ ἔφθασε πάλιν ὁ ἐχθρὸς τὴν ἐπιούσαν καί, μάχης γενομένης, ἐφρονεῖτο ὁ ὅπλαρχηγὸς Λιάκος, ἐξάδελφος πρῶτος τῆς μητρὸς μου, καὶ πολλοὶ στρατιῶτες, ὥστε, μὴ δυναθέντες νὰ ὑπομείνωμεν εἰς τὴν ἀντίστασιν τοῦ ἐχθροῦ, διεσκορπίσθημεν ἕκαστος ὅπως καὶ ὅπου ἠδυνήθη. Τέλος πάντων καὶ πάλιν κατεφύγαμεν εἰς Σκιάθον. Μετ' οὐ πολὺ ἔφθασεν ἀπεσταλμένος ὁ στρατηγὸς Περραιβὸς καὶ ἀμέσως μετ' αὐτοῦ γενομένου συμβουλίου ἀπ' ὅλους τοὺς ἐκεῖ ὅπλαρχηγούς, ἀπεφασίσθη νὰ καταλάβωμεν τὸ Τρίκερι καὶ θέσεως ὄχυρᾶς, ὅπως φέρωμεν περισπασμὸν εἰς τοὺς ἐχθρούς. Ἀμέσως ἐγένετο οὕτω καὶ ἀπήλθομεν εἰς Τρίκερι. Μόλις καταλάβαμεν τὰς προσδιορισθείσας θέσεις ἔμαθεν ὁ ἐχθρὸς καὶ διευθύνθη πρὸς τὸ μέρος μας, διοικούμενος ἀπὸ τὸν Καλιόπασαν, μάχης δὲ γενομένης, εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἄλατᾶ, κατεστρέψαμεν ὀλόκληρον τὸν ἐχθρικὸν στρατὸν, πεσόντος καὶ τοῦ ἰδίου πασᾶ. Ἐκ δὲ τῶν ζώντων, ἅπαντες παρ' ἡμῶν ἐξωργήθησαν, ἀναβόνος (;) πλέον τῶν 270 Ὀθωμανῶν, τοὺς ὁποίους διήλθομεν ἐκ στόματος μαχαίρας. Μετὰ παρέλευσιν διμήνου διαμονῆς μας πρὸς φύλαξιν τῶν ὁμοθησκῶν μας τῶν 24 χωριῶν τοῦ Βόλου, ἔφθασεν ἕτερος πασᾶς μετ' ἄρκετῆς καὶ οὗτος δυνάμεως, ὅστις καὶ ἐζήτησεν ἀνακωχὴν ὀπλων, μὲ τὴν συμφωνίαν / οἱ σ. 4 μὲν Τοῦρκοι νὰ ἀπέλθωσιν ἅπαντες ἐκ τῶν 24 χωριῶν, αὐτὸ δὲ τοῦτο νὰ πρά-

ἔωμεν καὶ ἡμεῖς καὶ μόνον πρὸς φύλαξιν αὐτῶν νὰ μένη ὁ ὄπλαρχηγὸς Δημήτριος Μπαστέκης, αὐτάδελφος τοῦ φονευθέντος Κυριάκου, μετὰ 200 ὄπλων, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Τοῦτο δὲ ἐγένετο, διότι ὁ στρατός μας ἔστρεφετο πολεμοφοδίων καὶ τὸν ἄρτον τῆς ἡμέρας.

Μετὰ ταῦτα, ὁ στρατός μας οὗτος, εἰς πολλά, ἄλλα μέρη καὶ πολλάκις διαφόρους ἐπιδρομὰς ἔκαμεν, ἐκπληρώσας πάντοτε τὸ καθήκον του καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὰς νήσους Σκιάθου καὶ Σκόπελον, πρὸς φύλαξιν αὐτῶν καὶ τῶν ἐκ διαφόρων περίπου τῶν 20 χιλιάδων ψυχῶν, κατατρεχθέντων καὶ καταδιωκομένων ἀδελφῶν μας, καὶ ὡς ἄσυλον ἔχοντες τὰς νήσους αὐτὰς οἱ ἐξ ὅλων τῶν μερῶν καταστρεφόμενοι.

Ἀκολουθῶς, ἦλθεν ὁ Ἰωάννης Κωλέττης, ὡς ἀπεσταλμένος τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως καὶ μᾶς ἀνήγγειλεν ὅτι εἶναι μεγάλη ἀνάγκη νὰ καταληφθῇ ἐκ τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ ἡ Ἀταλάντη, ἵνα δι' αὐτῆς φέρωμεν ἀντιπερισσασμὸς εἰς τὰ ἐκεῖ ἐδρεύοντα καὶ τὴν διάβασιν εἰς τὰς Ἀθήνας τῶν στρατευμάτων τοῦ Κιονταῖ. Ἐπιβιβάσθημεν ἀμέσως εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἐφθάσαμεν εἰς Σκάλα Ἀταλάντης καὶ ἀμέσως ἀποβιβάσθημεν, διευθυνθέντες εἰς Ἀταλάντην. Μόλις ἤρχισεν ἡ μάχη ἀπὸ τοὺς κατέχοντες αὐτὴν ἐχθροὺς, αἰφνης ἐφθασεν ἐκ Λειβαδιᾶς, ὅστις εἶχεν εἰδοποιηθῆ διὰ τὴν ἀφίξίν μας, ὁ Μουστάμπης, μετὰ 4 χιλιάδας Ὀθωμανῶν, ὥστε, μὴ δυνθέντες ἡμεῖς ν' ἀντιτάξωμεν ἀλλ' οὔτε ὄχρῶν θέσιν νὰ καταλάβωμεν, νικηθέντες καὶ ἀπολέσαντες πλεον τῶν 50 ἀνδρῶν, εἰς δὲ [ἦτο] καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀρχηγοῦ Ἐμμανοὴλ Παππᾶ καὶ ὁ ὄπλαρχηγὸς Ντηλιάγγελος, ἐπεστρέψαμεν κατασπευσμένως εἰς τὴν Σκάλαν τῆς Ἀταλάντης, κακῶς ἔχοντες, καὶ ἀμέσως ἐπιβιβάσθημεν εἰς τὰ πλοῖα, ἐπιστρέφαντες εἰς τὰς ἰδίας νήσους τῆς διαμονῆς μας.

Μετὰ παρέλευσιν καὶ πάλιν καιροῦ, ἐφθασεν ὁ Ἀδὰμ Λούκας, ἀπεσταλμένος καὶ οὗτος τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως μετὰ τῶν ὄπλαρχηγῶν Κριεζότου καὶ Βάσσου Μανροβοννιώτου. Ἀπεφασίσθη καὶ πάλιν νὰ μεταβῶμεν εἰς Τρίκερι καὶ καταλάβωμεν αὐτό. Μετέβημεν ὅθεν διὰ τῶν πλοίων ὄλοι ὁμοῦ εἰς Τρίκερι, ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ πόλις αὕτη εἶχεν ὄχρωθῆ δυνατὰ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καὶ τοὺς ἰδίους Τρικεριώτας, τρεῖς δὲ κατὰ συνέχειαν ἡμέρας ἐμέναμεν εἰς τὸ ὑπαιθρον, ἐν ὥρᾳ δυνατοῦ χειμῶνος, διαρκούσης τῆς μάχης νυκθημερόν, ἀλλ' ἐστάθη ἀδύνατον νὰ φέρωμεν ἀποτέλεσμα, ὡς ἐκ τῆς δυνατῆς ὄχρωσιᾶς των. Ἐδυνχῶς ὁμως ἐφθασε καὶ ἕτερος τουρκικὸς στρατός, διοικούμενος παρὰ τοῦ Νορκασέβρανη μπέη, καὶ συγκείμενος ἐκ 1.200 περίπου ἐκλεκτῶν Ἀλβανῶν. Ἡθέλησαν νὰ ὄχρωθῶσιν ἀπέναντι ἡμῶν καὶ νὰ μᾶς πολεμίσωσι, μὴ δώσαντες ὁμως οἱ ἡμέτεροι εἰς αὐτοὺς καιρόν, ὄλικόν τῆς ὄχρωσιᾶς των, ἐπιτέσαμεν κατ' αὐτῶν, φονεύσαντες τὸν μπέην Νορκασέβρανην καὶ ἕνα ἕτερον, ὡς καὶ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ των φονευθέντος καὶ ζωορῆθέντος παρ' ἡμῶν. Μετὰ ταῦτα, ὡς ἐκ τοῦ δριμυτάτου χειμῶνος, μὴ δυνθέντες νὰ διαμεί-

νομεν ἐκεῖ, οἱ μὲν Ἀδὰμ Λούκας, Κριεζώτης καὶ Βάσσοσ ἐπέστρεψαν εἰς Σαλαμίνα, ἔμεῖσ δὲ εἰς τὰς ἰδίας νήσους.

σ. 5 Μετὰ ταῦτα, ἔφθασεν εἰς Σκίαθον καὶ Σκόπελον ὁ ναύαρχος Μισούλης καὶ ἀνήγγειλε τὴν ἀφίξιν τοῦ Καποδιστρίου καὶ τὴν διαταγὴν νὰ μεταβῶμεν εἰς Μέγαρα, διὰ νὰ οργανωθῶμεν. Ὅθεν ἅπασ ὁ ἐν ταῖς νήσοις εὐρισκόμενος στρατός, παραχρῆμα μετέβημεν εἰς Μέγαρα, ὅπου ἐκεῖ διοργανώθημεν εἰς χιλιαρχίας καὶ ἐτέθημεν εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ στρατάρχου Ὑψηλάντου, παρενρθεύοντος καὶ εἰς τὰς δύο τελευταίας μάχας, τοῦ Ἀναφορήτου καὶ Πέτρας.

Γνωστὸν δὲ εἰς πάντας εἶναι ὅτι, ἀπὸ τὸ 1821 καὶ μέχρι τῆς ἀφίξεωσ τοῦ Κυβερνήτου, οὐδεὶσ τῶν ὀπλαρχηγῶν, καὶ μέχρι τοῦ τελευταίου στρατιώτου, ἔλαβε μισθὸν παρὰ τινος, ἐν οἷσ καὶ ὁ ὑποφαινόμενος, κατὰ τὰ μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα ἔμεῖσ εὐρισκόμεθα. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι, ἐκ τῶν ληφθέντων, εἰς τὰς διαφόρουσ μάχασ, τοῦ ἔχθροῦ λαφύρων, ἐνθαρρύναμεν τοὺσ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν μας στρατιώτασ καὶ πολλὰκισ ἐφοδιάζαμεν αὐτοὺσ καὶ ἐκ τῶν ἰδίων μας χρημάτων.

Ἐξ ὅλων αὐτῶν, τῶν γνωστῶν, ἐκτεθέντων, παρατηρεῖ ἡ Σεβαστὴ Ἐπιτροπή, δηλαδὴ μόχθουσ, κόπουσ, φόνουσ, αἰχμαλωσίασ, θυσίασ, κινήτησ καὶ ἀκινήτου, περιουσίασ τοῦ ὑποφαινόμενου μετὰ τῶν λοιπῶν ὀπλαρχηγῶν, ἐκ τῶν ὁποίων, ἐκτὸσ ἔμοῦ καὶ τοῦ Γεωργίου Τζαγύλα, οὐδεὶσ, ἐκ τῶν λοιπῶν τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ὑπάρχει εἰς τὴν ζοήν.

Κατὰ συνέπειαν, μὴ ἔχοντοσ εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα οὔτε σπιθαμὴν γῆσ διὰ νὰ ταφῶ, εὐρισκόμενος καὶ ἄνευ μισθοῦ ἀπὸ 27 περίπου ἐτῶν, καὶ χαρακτηρισμένος Ταγματάρχης, τοντέστιν Λοχαγός, ἐνῶ οἱ ὁμοίωβαθοὶ μου σήμερον εἶναι Ἀντισυνταγματάρχαι καὶ Συνταγματάρχαι καὶ μάλιστα στρατιῶτεσ, τοὺσ ὁποίουσ εἶχον ὑπὸ τὰσ διαταγὰσ μου, βλέπω σήμερον νὰ κατέχον τὸν βαθμὸν τοῦ πραγματικοῦ Ταγματάρχου, ἄσ εὐαρεστηθῆ, ἀφοῦ πρώτον ἕκαστοσ τῶν Σεβαστῶν μελῶν βάλῃ τὴν χεῖρα του εἰς τὴν καρδίαν [νὰ] ἀποφασίσῃ καὶ δι' ἐμέ, ὅτι νομίση δίκαιον.

Ἐπισημαίνω δὲ εὐπειθέστατοσ
Δ. Ν. Ὀλύμπι(οσ) ἡ Ψαροδῆμοσ
Χαρακτηρισμένος Ταγματάρχης.

γ) Πα ρ α τ η ρ ῆ σ ε ι ς. Ἡ ἀναφορὰ τοῦ Ψαροδήμου εἶναι μία συνοπτικὴ ἐξιστόρησι τῶν ἀγῶνων ὄλων τῶν Μακεδόνων-Ὀλυμπίων ὀπλαρχηγῶν στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα τουσ καὶ στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα.

Πληροφοροῦμασε ἀκόμα ἀπὸ τὸ πιὸ πάνω κείμενο ὅτι:

α'. Ὁ Δῆμοσ Νικολάου Ὀλύμπιοσ ἡ Ψαροδῆμοσ ἦταν κλεφταρματολόσ πρὶν ἀρχίσει ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασι τοῦ 1821.

β'. Στὰ 1821 ἔγινε συμβούλιο (στοῦ μοναστηρίου τοῦ ὁσίου Διονυσίου, τοῦ

νέου, τοῦ Ὀλύμπου¹, τῶν ὄπλαρχηγῶν τῶν ἐπαρχιῶν Ὀλύμπου-Βέροιας²-Εδεσσας καὶ ἔλαβαν μέρος σὲ τοῦτο οἱ καπετάνιοι Διαμαντῆς Νικολάου (Ὀλύμπιος), Γέρο Καρατάσος, Ἀγγελῆς Γάτσος, Λογοθέτης Ζαφειράκης (τῆς Νάουσας), Γιώργης Συρόπουλος, Τόλιας Γ. Λάζου, Δήμος καὶ Γιώργος Τζαχειλάς, Κωνσταντῖνος Μπίνος, Λιάκος Διαμαντῆς καὶ ὁ ἴδιος (ὁ Δήμος Νικολάου Ὀλύμπιος ἢ Ψαροδῆμος) καὶ ἀποφασίστηκε ἡ παροχὴ βοήθειας πρὸς τοὺς ἐπανάστατες Ἑλλήνες τῆς Κασσάνδρας καὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἔτσι στάλθηκαν 180 διαλεχτοὶ πολεμιστές, με ἀρχηγοὺς τοὺς Κῶν/νο Μπίνο, Δήμο Ψαροδῆμο καὶ τὸν Διαμαντῆ Λιάκο², ποὺ συμπαραστάθηκαν στὸν

1. Ἦταν ἀγνώστη μέχρι τώρα ἡ συνῆλυσή τούτη τῶν ὄπλαρχηγῶν στὰ 1821. Γνωρίζαμε μόνο γιὰ μιὰ συγκέντρωση ὄπλαρχηγῶν, ἀπὸ πολλὰ μέρη τῆς Μακεδονίας, ποὺ ἐγίνε ὁμοῦ στὶς ἀρχὲς τοῦ 1822 στὸ μοναστήρι Δοβρᾶ τῆς Βέροιας. Βλ. Γ. Χ. Χι ο ν ἰ δ η, Τὰ γεγονότα, ὁ.π., σμ. 3, τῶν σελίδων 213-217, ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Πρβλ. καὶ Ἄ π ο σ τ ὄ λ ο υ Ε. Β α κ α λ ο π ο ὕ λ ο υ, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, σ. 584. Φαίνεται ὁμοῦ ὅτι πρόκειται μᾶλλον γιὰ τὴ «συνέντευξιν τῶν Καπεταναίων», ἡ ὁποία ἐγίνε στὰ τέλη Αὐγούστου με ἀρχὲς τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1821. Βλ. Ν ι κ ο λ ἄ ο υ Κ α σ ο - μ ο ὕ λ η, Ἐνθυμήματα στρατιωτικὰ τῆς ἐπανάστασεως τῶν Ἑλλήνων, 1821-1833, ἐπιμέλεια, συμπληρώσεις Γιάννη Βλαχογιάννη, τ. 1, Ἀθῆναι 1939, σ. 146-147, ἂν καὶ ὁ Ψαροδῆμος γράφει ὅτι τούτη ἐγίνε στὴ μονὴ Διονυσίου καὶ ὄχι στὴν Καστανιά Πιερίας καὶ δὲν ἀναφέρει τοὺς Μπιζωταίους κ.λ. Τὸ μοναστήρι τοῦ ὁσίου Διονυσίου στὸν Ὀλύμπο (βλ. φωτογραφίαις τοῦ παλιοῦ καὶ νέου μοναστηριοῦ στὸ «Λεύκωμα ἐπὶ τῇ πενηκονταετηρίδι ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Κατερίνης, 16 Ὀκτωβρίου 1912-1962, ἔκδοσις τῆς Ἱερᾶς μητροπόλεως Κίτρους, ἄ.τ.ἔ., σ. 58) χρησίμισε καὶ προηγουμένα ὅπως καὶ ὕστερα (1827-1828) σὰν τόπος συγκεντρώσεως τῶν Ἑλλήνων ἐπανάστατῶν. Βλ. Σ τ ε φ ἄ ν ο υ Π α π ἄ δ ο π ο ὕ λ ο υ, Μακεδονικὰ σύμμεικτα, «Μακεδονικά» 6(1964-1965) 152-172 καὶ κυρίως 156 καὶ σμ. 27 καὶ 158-163. Βλ. καὶ Ἰ ω ἄ ν ν ο υ Κ. Β α σ δ ρ α β ἔ λ λ η, Σύμμεικτα, ἔγγραφα καὶ ἄλλα σχετικὰ πρὸς τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα ἐκ Βεροίας, «Μακεδονικά» 5(1961-1963)458-464 καὶ κυρίως τὶς σελίδες 459 καὶ 463 καὶ Ἄ π ο σ τ ὄ λ ο υ Ε. Β α κ α λ ο π ο ὕ λ ο υ, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, σ. 476-477, ὅπως καὶ τὴν 3ῃ εἰκόνα αὐτῆς τῆς μελέτης. Τὸ ἔγγραφο τοῦτο πρέπει νὰ συσχετισθεῖ με τὰ ἔγγραφα (δύο ἀναφορῆς) Ὀλυμπιωτῶν ὄπλαρχηγῶν, ποὺ δημοσιεύθηκαν στὴν πιὸ πάνω μελέτη τοῦ Σ τ ε φ ἄ ν ο υ Π α π ἄ δ ο π ο ὕ λ ο υ, ὁ.π. Βιβλιογραφία γιὰ τὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ὀλύμπου βλ. στοῦ Ἄ π ο σ τ ὄ λ ο υ Γ λ α β ἱ ν α, Ἐπίσκοποι Κίτρους κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν ἐπὶ τῇ βῆσει τῶν πηγῶν, «Μακεδονικά» 18(1978)74-90 καὶ συγκεκριμένα τὴ σμ. 2 τῶν σ. 74-75.

2. Βλ. σχετικὰ Γ. Χ. Χι ο ν ἰ δ η, Ἡ ἐκστρατεία καὶ ἡ ἐπανάστασις εἰς τὸν Ὀλύμπον, ὁ.π., σ. 13-14 (ὅπου καὶ βιβλιογραφία), ἀλλὰ ὑπάρχουν διαφορῆς ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀνδρῶν τοῦ ἀποσπάσματος καὶ ὡς πρὸς μερικοὺς ἐπικεφαλῆς του, γιὰ τὴν πληροφοροῦμαστε ὅτι στάλθηκαν 180 καὶ ὄχι 400 ἀγωνιστές καὶ ὅτι (ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Κ. Μπίνου) ἦσαν καὶ ὁ Ψαροδῆμος καὶ ὁ Διαμαντῆς Λιάκος καὶ ὄχι ὁ Μῆτρος (Δημήτριος) Λιακόπουλος. Πρβλ. καὶ Ἰ ω ἄ ν ν ο υ Π. Μ α μ α λ ἄ κ η, Ἡ ἐπανάστασις στὴ Χαλκιδικὴ τὸ 1821, ἡ συμμετοχὴ τῶν ἀγιορειτῶν καὶ ὁ ρόλος τοῦ Ἐμ. Παπᾶ, Θεσσαλονίκη 19ο2 (=ἀνάτυπος ἀπὸ τὰ Ἱστορικά τῆς Χαλκιδικῆς), ἔτους 1961, τ. 1, σ. 37-52 καὶ τ. 2, σ. 144-192, σ. 27-28, ὅπου καὶ βιβλιογραφία, πρβλ. δὲ καὶ σ. 42, 75-76 καὶ 82-92.

Ἐμμανουήλ Παπὰ καὶ πολέμησαν ἐναντίον τῶν Τούρκων, ποὺ εἶχαν ἀρχηγὸ τὸν γνωστὸ Λουμπούτ πασά, ποὺ ἔφθασε μετὰ ἀπ' αὐτούς, μὲ 25 χιλιάδες στρατό. Ὁ Ψαροδήμος ἰσχυρίζεται ὅτι στὴν ἀρχὴ νικηθήκαν οἱ Τούρκοι καὶ γιὰ τοῦτο ἐπέστρεψαν στὴ Θεσσαλονίκη καὶ προτείνει μάλιστα καὶ κατάλληλους μάρτυρες (γιὰ τὴν ἐπιβεβαίωση τῶν λεγομένων του), δηλαδὴ τὸν ὕστερα ἐπίσκοπο Μαντινείας-Κυνουρίας Θεοφάνη, ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὴ Σιάτιστα, καὶ τὸν ὄπλαρχηγὸ Ἰωάννη (Γιαννάκη) Χατζηπέτρο, γεγονός ποὺ σημαίνει, πῶς καὶ τοῦτοι βρισκόνταν τότε στὰ ἐκεῖ πεδία τῶν μαχῶν¹.

γ'. Ἐκθέτει (μὲ ἀρκετές, ἐνδιαφέρουσες λεπτομέρειες) ὕστερα τὴ δράση τῶν Μακεδόνων ἀγωνιστῶν, ποὺ ἔλαβαν μέρος σὲ μάχες σ' ὀλόκληρη τὴν ὀπόλοιπη Ἑλλάδα, μετακινούμενοι ἀπ' ἐδῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ μὲ πλοῖα.

δ'. Ὅταν ἔφθασαν στὸ Τρίκερι, τοὺς εἰδοποίησαν ὅτι οἱ συμπατριῶτες τοὺς πολιορκοῦσαν τὴ Νάουσα, ὁπότε μῆκαν πάλι στὰ πλοῖα καὶ ἐπέστρεψαν στὸν Ὀλυμπο, ὅπου ἄρχισαν οἱ συνεχεῖς μάχες, στὸν Κολινδρό, στὸ Κίτρος², στὴν Καστανιά (Πιερίας), στὴ Φούντα, στὴ Μακριὰ Ράχη, στὴ Στόχοβα (= Τόχοβα) καὶ στὶς δχθες τοῦ Ἀλιάκμονα, στὸ πέρασμά του, ποὺ ὀδηγοῦσε ἀπὸ τὰ Πιέρια στὴν περιοχὴ τῆς Βέροιας, ποὺ γινόταν μὲ ἕνα μικρὸ ποταμόπλοιο (βάρκα), γι' αὐτὸ καὶ ἡ γειτονικὴ θέση λεγόταν «Καράβι» μέχρι καὶ τὰ τελευταῖα χρόνια³. Ἐκεῖ τραυματίστηκε ὁ καπετάνιος Γιώργης Συρόπουλος. Ὑστερα, ἀκολούθησε ἡ τελευταία μάχη στὴ Μηλιά, ὅπου καὶ νικήθηκαν οἱ Ἑλληνας ἐπαναστάτες ἀπὸ τὸν πολυάριθμο τουρκικὸ στρατό.

ε'. Ἡ πιὸ ἀξιόλογη πληροφορία τοῦ Ψαροδήμου εἶναι (σελ. 2-3 τῆς «ἐκθέσεώς του») ὅτι τὴν ἴδια μέρα, ποὺ νικηθήκαν τοῦτοι στὴ Μηλιά, ἔπεσε καὶ ἡ Νάουσα. Συγκεκριμένα γράφει: «... εἰς δὲ τὴν τελευταίαν, εἰς Μηλιάν, ἐνικήθημεν παρὰ πολυαριθμοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν, Ἀπριλίου 4 τοῦ 1822, ἐχαλάσθησαν καὶ οἱ ὄπλαρχηγοὶ Γέρο Καρατάσος καὶ Ἀγγελῆς Γάτζου, ὁ δὲ Λογοθέτης Ζαφειράκης καὶ οὐκ οὐκ

1. Ὁ Θεοφάνης ἦταν συγγενὴς τῆς γνωστῆς οἰκογένειας Σταγειρίτη ἀπὸ τὴ Χαλκιδικὴ. Βλ. Ἰω. Ν. Φραγκοῦλα, Σκιαθίτες ἀγωνιστὲς τοῦ 1821, «Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν» 21(1977)75-124 καὶ συγκεκριμένα τὴ σ. 117(116-119). Ὁ Ἰωάννης (Γιαννάκης) Χατζηπέτρο ἢ Χατζηπέτρος διατέλεσε ὑπασπιστὴς τοῦ Ἐμμ. Παπᾶ. Βλ. Ἰω. Φιλήμωνος, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. 3, Ἀθῆναι 1860, σ. 142. Ὁ Γ. Γαζής, Λεξικὸν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἄλλα ἔργα, ἱστορικὰ σημειώσεις εἰς τὸ λεξικὸν Ν. Πατσέλη, ἐκδοτικὴ ἐπιμέλεια Λ. Βρανούση, Ἰωάννινα 1971, σ. 61, ἐπαινεῖ τὸν Θεοφάνη καὶ γράφει ὅτι διετέλεσε καὶ γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας.

2. Γιὰ πρώτη φορά πληροφοροῦμαστε ὅτι ἔγιναν μάχες καὶ στὸ Κίτρος («Κύτρος»), στὴ Μακριὰ Ράχη καὶ στὴ Στόχοβα.

3. Βλ. Βασίλειου Σταυροπούλου, Ὁ μακεδονικὸς ἀγὼν (ἀποινημοεύματα), Θεσσαλονίκη 1961, σ. 8-9 καὶ 39-40.

τοῦ Γέρο Καρατάσου ἐφονεύθησαν». Ἔτσι, δίνεται ὀριστικὴ λύση στὸ ἐρώτημα, ποῦ ὑπῆρχε, γιὰ τὸ πότε ἀκριβῶς ἀλώθηκε ἡ Νάουσα ἀπὸ τοὺς Τούρκους, θέμα γιὰ τὸ ὁποῖο ὑποστηρίχθηκαν διαφορετικὲς ἀπόψεις καὶ ὑπῆρχαν πολλές ἀμφισβητήσεις¹.

στ'. Μαθαίνομε ἀκόμα, ὅτι στὴ Νάουσα σκοτώθηκε καὶ ὁ ἀδελφός του, ὁ Γιώργης Νικολάου-Ψαροδημος, καὶ αἰχμαλωτίστηκε καὶ ἡ παντρεμένη ἀδελφή του Ἄννα (ὅπως καὶ τὸ δίχρονο παιδί της) καὶ τότε μονάχα ἐλευθερώθηκαν ὅταν ὁ Ψαροδημος πλήρωσε σὰν λύτρα 17.000 γρόσια (δηλαδὴ γύρω στὶς 170 χρυσὲς λίρες).

ζ'. Ὁ Ψαροδημος γράφει ὅτι ἦταν πρῶτος ἐξάδελφος μὲ τὸν Διαμαντὴ Νικολάου² καὶ ὅτι στὰ Βρυσάκια τῆς Εὐβοίας πληγώθηκε θανάσιμα καὶ τελικὰ πέθανε καὶ ἄλλος ἀδελφός του, ὁ Ἀναγνώστης Νικολάου Ὀλύμπιος, ποῦ τὸν ἔθαψαν στὸ Ξηροχώρι, ἐνῶ αἰτιολογεῖ καὶ γιατί νικήθηκαν σὲ ἐκείνη τὴ μάχη.

η'. Στὰ Ντερβένια, ποῦ ὑπῆρχαν πρὸς τὸν δρόμο τοῦ Ξηροχωρίου, σκοτώθηκε σὲ μάχη καὶ ὁ Μακεδόνας ὄπλαρχηγὸς Λιάκος (Διαμαντής;), ποῦ ἦταν θεῖος του, δηλαδὴ πρῶτος ἐξάδελφος τῆς μητέρας του.

θ'. Καταφύγιο, ἄσυλο καὶ ὄρμητήριο τῶν ἀμφίβιων Μακεδόνων ἀγωνιστῶν ἦσαν τὰ νησιά Σκιάθος καὶ Σκόπελος, ὅπου εἶχαν συγκεντρωθεῖ 20 χιλιάδες πρόσφυγες, κυρίως ἀπὸ τὴ Μακεδονία καὶ τὴν ὑπόλοιπη Βόρεια Ἑλλάδα³.

ι'. Ὑστερα, ὁ Ψαροδημος περιγράφει διάφορες πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις καὶ μάχες στὸ Τρίκερι, στὸν Ἄλατὰ καὶ στὴν Ἀταλάντη, ὅπου σκοτώθηκαν 50 περίπου Μακεδόνες, ὅπως καὶ ὁ γιὸς τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπᾶ Θανάσης (ποῦ—ὅπως ξέρομε—αἰχμαλωτίστηκε καὶ ὀδηγήθηκε στὴ Χαλκίδα, ὅπου ἀποκεφαλίστηκε) καὶ ὁ ὄπλαρχηγὸς Ντηλιάγγελος. Ἀκολούθησαν καὶ ἄλλες μάχες.

ια'. Ἀκόμα, ἐπιβεβαιώνει, ὁ Ψαροδημος, τὸ γεγονὸς ὅτι σ'ὄλο τὸ διάστημα τῆς ἐπαναστάσεως οἱ ὄπλαρχηγοὶ δὲν μισθοδοτοῦνταν ἀπὸ πουθενὰ καὶ ὅτι τὰ λάφυρα, ποῦ ἀποκοτοῦσαν καὶ μοίραζαν, ἦσαν ὁ μόνος τρόπος γιὰ

1. Βλ. γιὰ τοῦτα Γ. Χ. Χιονίδη, Τὰ γεγονότα, ὅ.π., καὶ τοῦ Ἰδίου, Ἡ ἐκστρατεία, ὅ.π., σ. 30 (σημ. 2), 40 (σημ. 2) καὶ 57-59. Πρβλ. καὶ Βασ. Σφυρόερα, ὅ.π., Ἀποστολίου Ε. Βακαλοπούλου, Ἱστορία Μακεδονίας, σ. 591 κ.έ., καὶ Κωστ. Ἀπ. Βακαλοπούλου, ὅ.π., σ. 51, 58, 63 καὶ 95-96.

2. Γιὰ τὸν σπουδαῖο τοῦτον πολέμαρχο βλ. Γ. Χ. Χιονίδη, Ἡ ἐκστρατεία, ὅ.π., παντοῦ, ὅπως καὶ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία στὶς σημειώσεις τῶν σ. 52-53, πρβλ. ὁμοίως καὶ τὰ καινούργια στοιχεῖα αὐτῆς τῆς μελέτης.

3. Βλ. σχετικὰ τίς μελέτες μου δ' καὶ ε' τῆς πρώτης σημειώσεως αὐτῆς τῆς ἐργασίας μου.

τὴν ἀμοιβὴ τῶν στρατιωτῶν, τοὺς ὁποίους μισθοδοτοῦσαν καὶ μὲ δικά τους χρήματα, ὅταν εἶχαν.

ιβ'. Τέλος, ὁ Δῆμος Νικολάου-Ψαροδῆμος γράφει ὅτι ἀπ' ὅλους τοὺς Μακεδόνες ὀπλαρχηγοὺς ἐπιζοῦσαν τότε (1865) μονάχα ὁ ἴδιος καὶ ὁ Γεώργιος Τζαχειλάς¹. Ἐπίσης, ὅτι δὲν εἶχε (στὴν ἐλευθέρη Ἑλλάδα) οὔτε μιὰ γωνιά γῆς γιὰ νὰ ταφεῖ, ὅτι δὲν ἐπαιρνε οὔτε μισθὸ ἀπὸ τὸ 1838 καὶ ὅτι εἶχε χαρακτηριθεῖ σὰν ταγματάρχης (λοχαγός), ὅταν οἱ ἄλλοι συναγωνιστές του εἶχαν μεγαλύτερο βαθμὸ, ἀκόμα καὶ μερικοὶ, ποὺ εἶχαν ὑπηρετήσῃ παλιότερα, σὰν κατώτεροί του, στίς διαταγές του.

2. Ὁ Κώστας (Κωνσταντῖνος) Νικολάου Ὀλύμπιος, ἀξιωματικὸς 6ης τάξεως.

Ἦταν ἀδελφὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ὀλύμπου (1822) Διαμαντῆ Νικολάου Ὀλύμπιου.

Σὲ αἴτηση τῆς χήρας του Μηλιάς (Ἀταλάντη, 28.3.1865) γράφεται ὅτι ὁ Κώστας Νικολάου πέθανε ἀπὸ τραῦμα, ποὺ ἔλαβε στὴν ἐκστρατεία τοῦ πολέμου τοῦ 1854.

Τοῦ δόθηκε ἀργυροῦν ἀριστεῖο (18/30.9.1835).

Ἀπὸ πιστοποιητικὸ (Ν. Πέλλα, ἀριθ. 201/28.3.1865) πληροφοροῦμαστε ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γυναίκα του Μηλιά, εἶχε 5 κορίτσια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δύο ἦσαν χῆρες, δηλαδὴ ἡ Αἰκατερίνη καὶ ἡ Κρυστάλλω, ἐνῶ ἦσαν ἀνύπαντρες ἡ Καλλιόπη (25 χρόνων), ἡ Ἐλένη (23 χρόνων) καὶ ἡ Ἀσπασία (20 χρόνων). Δὲν εἶχαν περιουσία.

Γιὰ τοὺς σπουδαίους ἀγῶνες καὶ γιὰ τὴν ἀξιόλογη δρᾶση του² ἔχομε καὶ τὸ ἐξῆς ἔγγραφο (ἀριθ. 15.139, Ἀθήνα 15.2.1844), τὸ ὁποῖο ὑπογράφουν (βλ. εἰκ. 2), ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ του, καὶ 4 ἄλλοι ἀξιόλογοι ἀγωνιστές, ὅπως π.χ. ἦσαν ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Βάσος Μαυροβουνιώτης, ὅπου περιέχονται καὶ ἀξιωσημειώτες δυσμενεῖς κρίσεις γιὰ τὶς ἀδικίες, ποὺ ἔκαμαν οἱ ἐξεταστικὲς ἐπιτροπὲς σὲ βᾶρος τῶν ἀγωνιστῶν:

1. Γιὰ τὴν οἰκογένεια τοῦ Τσαχειλά (Τσαχίλα-Τσαχύλα κ.λ.) βλ. πρόχειρα στοῦ Ἰωάννου Πετρόφ, δ.π., σ. 79-80, ὅπου βιβλιογραφικὸ σημείωμά μου. Ἐξάλλου, δημοσιεύονται πῶς κάτω (στὴ μελέτη αὐτὴ) νέα στοιχεῖα. Τὰ μετέωρα ἔλαβαν μέρος καὶ στίς ἐπόμενες ἐπαναστατικὲς κινήσεις τοῦ 1836, 1854 καὶ 1878.

2. Βλ. Γ. Χ. Χιονίδης, Ἡ ἐκστρατεία καὶ ἡ ἐπανάσταση, δ.π., σ. 9, 14, 15, 28, 53 καὶ 55. Φαίνεται ὅτι στὰ 1836 ὁ Κώστας Νικολάου δὲν εἶχε ἀρμονικὲς σχέσεις μὲ τὸν ἀδελφὸ του Διαμαντῆ. Βλ. Ντίνο Κονόμου, Θεσσαλοὶ ἀγωνιστὲς τῆς ἔθνευσεως καὶ τὰ ἐπαναστατικὰ τους σχέδια γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς ἀλύτρωτης Ἑλλάδας. (Ἐνα ἀνέκδοτο κείμενο τοῦ 1836), «Θεσσαλικά Χρονικά» 10(1971)55, σημ. 1. Στίς σ. 53-58 περιέχονται ἀξιόλογες πληροφορίες καὶ γιὰ Μακεδόνες-Ὀλύμπιους ὀπλαρχηγοὺς, μὲ τοὺς ὁποίους ἀσχολοῦμαστε σ' αὐτὴ τὴ μελέτη.

Οί ύποφαινόμενοι πιστοποιοῦμεν ὅτι ὁ Κύριος Κώστας Νικολάου, Ὁλύμπιος, ἐπηρέτησε τὴν Πατριδα στρατιωτικῶς, ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως μέχρι τέλους αὐτῆς, μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ὀπλαρχηγοῦ καὶ ἐπὶ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Διαμαντῆ Ν. Ὁλυμπίου.

Ἔστι ὁ Διαμαντῆς Ν. Ὁλύμπιος αὐτὸν ἀπέστειλεν εἰς ὅλας τὰς ἐτοιμασίας τοῦ πολέμου.

Ἔστι αὐτὸς ἀπῆλθεν εἰς τὰ Ψαρὰ καὶ οἰκονόμησε πυροβόλα διὰ τὴν ἐκστρατείαν, δώσας ὁμολογίαν διὰ τὸ ἀντίτιμὸν των ὁ ἴδιος διὰ τῆς ὑπογραφῆς του.

Ἔστι ὅπου καὶ ἂν ἐφέρετο περίστασις πολέμου οὗτος ἀπεστέλλετο πρῶτος μὲ τοὺς παρὰ αὐτῶ καὶ ἐκαταλάμβανε τὰς ἀπαιτούμενας θέσεις καὶ διαβάσεις τοῦ τυράννου.

Ἔστι τοιοῦτος ὂν τότε, ἤδη δὲν κατέχει οὐδεμίαν τάξιν βαθμοῦ στρατιωτικῆν, ἀδικηθεὶς παρὰ τῶν ἐξεταστικῶν ἐπιτροπῶν, διότι εἰς ταύτας περιλαμβάνοντο καὶ ξενοκράται, οἵτινες δὲν ἐπιθύμουν πάντοτε τὴν ἀπόδοσιν τοῦ δικαίου εἰς τοὺς ἀγωνιστὰς Ἕλληνας.

Ἔστι οὗτος εἰς καταστάσεις ἀσυμφωνίας τῶν ἀρχηγῶν [περὶ] χρημάτων
 σ. 2 κατέβαλεν εἰς τὰς τότε δεινὰς περιστάσεις καὶ ἀρκετὰ / χρήματα, διὰ τὰ ὅποια δὲν ἐδέχθη νὰ λάβῃ οὐδ' ὁμολογίαν.

Ἔστι εἰς ὅλους τοὺς πολέμους, δηλαδὴ εἰς Καστανὰ τῆς Βέργιας, εἰς Μηλιά Ἀλασσώνας, εἰς Ἐλευθεροχώρι, εἰς Βρυσάκια τῆς Εὐβοίας, εἰς Τρίκερα, εἰς Σκιαθον μὲ τὸν τοῦ ἐχθροῦ ἀντιπαραταχθεὶς στόλον καὶ εἰς ἄλλας διαφόρους θέσεις, ἔδειξε μεγάλα ἀνδραγαθήματα.

Ἔστι ἀπὸ τὸν Διαμαντῆν Ν. Ὁλύμπιον ἀπεστάλη εἰς τὴν τότε Προσωρινὴν Διοίκησιν ὡς ἀντιπρόσωπός του, διὰ νὰ προβλέψῃ πολεμοφόδια καὶ λάβῃ τὰς ὁδηγίας τῆς.

Ἔστι εἰς ἀπουσίαν τοῦ Διαμαντῆ οὗτος ἐδιοικοῦσεν ὅλον τὸ στρατόπεδον.

Καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ, εἰς τὸν πόλεμον αὐτὸς ἐδείχθη λαμπρὸς πολεμιστῆς καὶ σημαντικὸς ἀνὴρ ἀγωνιστής.

Ἔστι τοιοῦτον λοιπὸν γνωρίζοντες κάλλιστα αὐτὸν καὶ ὡς ὑποχρεωμένοι εἰς τὸ νὰ ὁμολογοῦμεν τὴν ἀλήθειαν δίδομεν τὸ παρὸν μας πρὸς χρῆσιν του καὶ ὑποφαινόμεθα.

3. Ἀθανάσιος Συρόπουλος, ἀπὸ τῆ Βέροια, ἀξιωματικὸς 5ης τάξεως.

α) Τ ἄ ἔ γ γ ρ α φ α. Ὁ γιὸς του Σπύρος ὑπέβαλε αἴτηση (3.6.1865), ὅπου, μεταξὺ ἄλλων, γράφει ὅτι ὁ πατέρας του πέθανε στὰ 1856 καὶ ὅτι ἡ οἰκογένειά του αἰχμαλωτίστηκε.

Στὸν φάκελό του ὑπάρχουν καὶ τὰ ἐξῆς ἀξιόλογα ἔγγραφα:

α'. Ἀντίγραφο τοῦ ἀριθμ. 2085 ἐγγράφου τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη, πού ἔχει τὸ πιδὸ κάτω ἀξιόλογο περιεχόμενο:

σ. 1 Γενναϊότητα Καπετᾶν Ἀθανάση Συρόπουλε

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας Ἱεροῦ τοῦτου πολέμου ἀνεχώρησα ἐκ τῆς Ρωσσίας, ἀπεσταλμένος παρὰ τοῦ Ἀρχιστρατήγου τοῦ γένους Πληρεξούσιος Ἀρχιστρατήγου. Εἶναι περίπου τέσσαρες μῆνες ἀφ' οὗ ἦλθον εἰς Πελοπόννησον. Ὁ σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς μου εἶναι νὰ δώσω ὄργανισμὸν εἰς τὴν Πολιτικὴν Διοίκησιν τῶν Ἑλληνικῶν Πραγμάτων, διὰ νὰ γίνῃται ἡ ἀπαιτουμένη προμήθεια τῶν εἰς τὰ Στρατόπεδα ἀναγκαίων, καὶ ἔτι πραγματικῶς νὰ συναγωνισθῶ κατὰ τῶν τυράνων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν ὁμογενῶν μου. Μὲ τοιοῦτο πνεῦμα καὶ πατριωτικὴν ψυχὴν δὲν παύω καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ ἀγωνιζόμενος, καὶ πάντας παρακινῶν νὰ συνεργασθῶσιν ἐναντίον τῶν ἀπίστων τυράνων, καὶ νὰ μάχωνται ὑπὲρ Πίστεως καὶ πατριδος, μὲ ἀκλόνητον γενναϊότητα καὶ σταθερότητα. Χαίρω καὶ εὐχαριστῶ τὸν θεὸν ὅτι ἐφυλάττοντο τοιοῦτοι ἄνδρεῖοι, φρόνιμοι καὶ φιλοπάτριδες ἄνδρες διὰ νὰ γίνωσιν Ἀρχηγοὶ τῶν ὁμογενῶν εἰς τὸ ἔνδοξον τοῦτο καὶ Ἱερὸν στάδιον. Τὸ ὄνομά σου δὲν τὸ εἶδον ἀκόμη εἰς τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅμως ὅτι καὶ ἡ δική σου καρδιά ἀναφλέγεται πρὸ πολλοῦ διὰ νὰ περιζωσθῇ τὴν μάχαιραν ἐναντίον ἐκείνων, οἱ ὅποιοι τόσους ἤδη αἰῶνας ἔβριζαν, ἀδικοῦσαν, καὶ μὲ πάντα τρόπον κατετυραννοῦσαν καὶ πίστιν καὶ γένος καὶ πατρίδα· ἀλλ' ὅποια καὶ ἂν ἦσαν τὰ μέχρη τοῦδε ἐφόδια τοῦ πατριωτικοῦ ἐφοδιασμοῦ, φανοῦ τώρα γενναῖα· ἐγὼ, ἀοράτως παρευρισκόμενος [ἐκεῖ], σέ περιζώνω τὴν μαχαίραν· βάρη τὴν εἰς τὸ αἶμα τῶν αἰμοβόρων τυράνων· σάναξε ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν σου βλον τοὺς ἐγχορίους πατριώτας· ἄναψε εἰς τὰς καρδίας των ἐκεῖνον τὸν ἐνθουσιασμὸν, μὲ τὸν ὅποιον οἱ πρόγονοί των ἠγωνίσθησαν πολλάκις διὰ τὴν ἐλευθερίαν των, καὶ, νικῶντες πανταχοῦ, ἐξοῦσαν ἐλεύθεροι, καὶ μετὰ θάνατον ἄφησαν ἀθάνατον ὄνομα. Συναγωγικοῦ καὶ μὲ τοὺς ἄλλους συγκαπετανέους, διὰ νὰ γίνωνται συστηματικῶς ὅλα σας τὰ πολεμικὰ κινήματα, μὴ δειλιάσης διὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων· γράφω πρὸς τοὺς Ἰδρυαίους καὶ Σπετζιῶτας νὰ σᾶς προφθάσουν παρούτην, ὅσην ἠμποροῦν· θέλω φροντίση, εἰ δυνατόν, καὶ προμηθεύσω καὶ ἀπὸ ἐδοῦ· μὴν ἀμελήσετε ὅμως καὶ τὴν ἐκ μέρους σας πρόνοιαν, ὅταν ἡ πατρίς μάχεται ὑπὲρ ἐλευθερίας, δὲν εἶναι δικαίον κανεὶς συμπατριώτης νὰ ἀδιαφορῇ· ἐν ἐνὶ λόγῳ ὑψώσατε τὴν ἱερὰν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας καὶ αὐτὸς ὁ πόλεμος, θεοῦ βοηθοῦντος, θέλει δεῖξῃ πόρους καὶ χρημάτων καὶ ἐφοδίων· ἄλλο νὰ μὴ φοβῆσθε τόσον ὅσον τὴν διχόνοιαν, διότι αὐτὴ ἀναστατώνει τὰ πάντα καὶ ἐὰν εἶναι εὐτυχῆ, ἡ δὲ ὁμόνοια συγκροτεῖ καὶ ἐνδυναμώνει τὰ πάντα καὶ ἐὰν εἶναι εἰς τὰς ἀρχὰς δυστυχῆ. Ἐνθυμεῖσθε ὑπὲρ τίνος εἶναι ὁ ἀγὼν· εἶναι ὑπὲρ τῆς ἀνεγέρσεως τῆς Ὀρθοδόξου ἡμῶν Πίστεως. Εἶναι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ τυραννομένου καὶ ἐξουθενημένου γένους. Ἐνθυμεῖσθε ποῖα εἶναι αἱ ἀνταμιοβαί τῶν ὑπὲρ τούτων ἀπάντων μαχομένων· εἶναι παρὰ μὲν θεοῦ ἀπόλαυσις τῆς οὐρανίου Βασιλείας, παρὰ δὲ τοῦ γένους καὶ τῶν ἀρχηγῶν αὐτοῦ δόξα, ἔπαινοι, βραβεῖα καὶ ἀξιώματα.

σ. 2

Βέβαιος περὶ τῆς πρὸ σέ εὐνοίας καὶ πατριωτικῆς προθυμίας μου γράφε
μοι συνεχῶς τὴν κατάστασιν τῶν αὐτόθεν πραγμάτων καὶ τὰς λαμπρὰς προ-
όδους σου, τὰς ὁποίας ἐπευχόμενός σοι, μένω

Τὴν 30. Σεπτεμβρίου 1821

ἀπὸ Ἄργου

Δημήτριος Ὑψηλάντης

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου.

Τῷ Γενναιοτάτῳ Καπετᾶν Ἀθανάσῃ Συροπούλῳ
εἰς Αἰκατερίνην

Διὰ τὸ ἀκριβὲς τῆς ἀντιγραφῆς.

Ἀταλάντη 2 Ἰουνίου 1865

Ὁ Δήμαρχος Ἀταλάντης.

Τ. Σ. ὑπογραφή δυσανάγνωστη.

β'. Ἄλλο ἔγγραφο μὲ ἀριθμὸ 2.085

Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος

Τὸ Ὑπουργεῖον τοῦ Πολέμου

Ὑπουργεῖον Πολέμου

Περίοδος Βα

ἀρ. 524

Πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς Συρόπουλους Καπετᾶν Γιώργην, καὶ
Καπετᾶν Ἀθανάσῃν

Ἡ Διοίκησις ἔμαθε πρὸς χαρὰν τῆς τὰς πιστὰς καὶ εἰλικρινεῖς ἐκδου-
λεύσεις σας εἰς τὸν Ὀλυμπόν, ὑπὲρ πίστεως καὶ Πατρίδος, καὶ ἐλυπήθη διὰ
τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν φαμιλιῶν σας, διὰ τὴν στέρησιν τῶν ὑπαρχόντων Σας,
διὰ τὰς πληγὰς σας καὶ χαίρει μανθάνουσα πάλιν ὅτι μὲ ὅλα ταῦτα δὲν ἀπανδή-
σατε, ἐκδουλεύοντες τὴν Πατρίδα, μὲ τὴν αὐτὴν πίστιν, εἰλικρίνειαν, καὶ ἀ-
γάπην εἰς τὸν Εὐρῆιον ὑπὸ τὸν Στρατηγόν, φίλον καὶ συντοπίτην σας Κύριον
Διαμαντῆν.

Τὴν 16 Ἰουνίου 1823 ἐν Τριπολιτζᾷ

Ὁ ὑπουργὸς τοῦ Πολέμου

Χρ. Περαϊβὸς

Ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Α. Παπαγεωργίου

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς

Δημήτριος Τυραρᾷς

Ἀριθμ. 524

Πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς κ. Γιώργην καὶ Ἀθανάσιον Συρόπουλον.

Τὸ ἀκριβὲς ἀντίγραφο ἐπικυρώνει πάλι ὁ Δήμαρχος Ἀταλάντης, στίς
2-6-1865.

γ'. Παρόμοιο ἔγγραφο (α/α 646/2-6-1823), μὲ τὶς ἴδιες ὑπογραφές, ἀπευθύνεται μονάχα πρὸς τὸν Θανάση Συρόπουλο, μὲ τὸ ὄποιο τοῦ γνωστοποιεῖται ὅτι: «Ἡ Διοίκησις, μὲ Διαταγὴν τῆς, ὑπ' ἀριθμ. 2.187, χάριν εὐγνωμοσύνης, διὰ τὰς πιστὰς πρὸς τὴν πατρίδα ἐκδουλεύσεις σου, σὲ προβιβάζει εἰς τὸν βαθμὸν τῆς χιλιαρχίας...».

δ'. Ἀκόμα, διασώθηκε καὶ τὸ ἐξῆς πιστοποιητικὸ (Ἀθήνα, 10.5.1846, ἀριθ. 2.085) τῶν Χριστόφορου Περραιβοῦ, Διαμαντῆ Ν. Ὀλύμπιου καὶ Δ. Τζάμη Καρατάσου:

«Οἱ ὑποφαινόμενοι, ἔχοντες πλήρη γνῶσιν τῶν ἀγῶνων, ἐκδουλεύσεων καὶ θυσιῶν τοῦ Συναγωνιστοῦ μας Ἀθανασίου Συροπούλου, ἐκ Βερροίας τῆς Μακεδονίας, Πιστοποιοῦμεν, ἐν βάρει τῆς συνειδήσεως καὶ ἐπὶ τῇ Στρατιωτικῇ ἡμῶν Τιμῇ, ὅτι ὁ εἰρημένος Ἀθανάσιος Συρόπουλος ἀνεκάθεν ὑπῆρχεν ὀπλαρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας Κόκουβας, ὡς ὁ Διαμαντῆς Ν. Ὀλύμπιος καὶ ὁ ἀείμνηστος Καρατάσος καὶ ὁ Ἀγγελῆς Γάτσος.

Ἄμα ἐκραγεῖσθαι τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ πρότερον ὁ ρηθεις, μέλος τῆς φιλικῆς ἐταιρίας, ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ἐντὸς τῆς δικαιοδοσίας του, ὅπου μετήρξατο πλήρη κυριαρχίαν. Δυνάμει τοῦ ἀπὸ 30 ἴβριου 1821 ἐγγράφου τοῦ ἀειμνήστου Δημητρίου Ὑψηλάντου, καταφρονήσας δὲ περιουσίαν λαμπράν, κινητὴν καὶ ἀκίνητον, χάριν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος μας, παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς ἐνυπάρχοντας τότε ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν του στρατιώτας καὶ διέτρεξε τὴν ἐπαρχίαν, καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν δι' ἰδίων ἐξόδων, μετακινῶν καὶ τρέφων τοὺς στρατιώτας, τὴν ἠνάγκασεν ὀλην νὰ λάβῃ τὰ ὄπλα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Γενναίως πολεμῶν καὶ ἀγωνιζόμενος μετὰ τοῦ στρατιωτικοῦ σώματός του, ὅπου ὁ κίνδυνος τῆς πατρίδος μας τὸν ἐκάλει, ἠρίστευσε πάντοτε καθ' ὅλας τὰς μάχας.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Πατρίδος μας, μεταβὰς ἐντὸς τῆς νῦν ἐλευθερίας Ἑλλάδος...», ἔλαβε μέρος μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους Μακεδόνες (ἔχοντας στὶς διαταγές του 25) σὲ πολλὰς μάχας, ὅπως στὰ Βρυσάκια.

Ἀκόμα, πληροφοροῦμαστε (ἀπὸ τὸ ἴδιο πιστοποιητικὸ) ὅτι «...ἡ οἰκογένειά του εἶχεν αἰχμαλωτισθῆ ὀλόκληρος κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ναούσης καὶ πολλὰ δεινὰ ὑπέφερε, καὶ εἰσέτι ἄχρι τοῦδε μία τῶν ἀδελφῶν του εὐρίσκειται αἰχμάλωτος εἰς Σκιζάραν, πρὸς ἀποζημίωσιν τῆς ὁποίας, καθὼς καὶ ὀλοκλήρου τῆς οἰκογενείας του, ἀγωνίζεται», ἀλλὰ ἀπὸ τὸ 1829 τὸ μόνο ποῦ κατόρθωσε ἦταν νὰ ξοδέψῃ περισσότερες ἀπὸ 12.000 δραχμὲς χωρὶς ἀποτέλεσμα.

ε' Τέλος, ὑπάρχει καὶ τὸ ἀριθ. 573/357/2-6-1865 πιστοποιητικὸ τοῦ δημάρχου Ἀταλάντης, ἀπὸ τὸ ὄποιο πληροφοροῦμαστε ὅτι ὁ γιὸς του Σπύρος ἦταν 35 χρόνων, δηλαδὴ ὅτι γεννήθηκε στὰ 1830.

β) Π α ρ α τ η ρ ῆ σ ε ι ς. Ἀπὸ τὰ ἔγγραφα, ποῦ δημοσιεῦθησαν, ἀπο-

κτοῦμε ὀρισμένα νέα στοιχεία γιὰ τὴ σπουδαία τούτη οἰκογένεια τῶν Σύρων ἢ Συροπούλων¹. Θὰ σημειώσουμε ὅσες ἀξιόλογες πληροφορίες προκύπτουν ἀπὸ αὐτά, τονίζοντας προκαταβολικά ὅτι ὅλα τούτα πρέπει νὰ συνδυασθοῦν μὲ ὅσα περιέχονται καὶ στίς ἐπόμενες περιπτώσεις, γιὰ τὰ ἄλλα μέλη τῆς ἴδιας οἰκογένειας:

α'. Εἶναι σημαντικό τὸ π ρ ὠ τ ο ἔ γ γ ρ α φ ο τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη πρὸς τοὺς δύο ἀδελφούς. Πρῶτα-πρῶτα εἶναι καλογραμμμένο καὶ μὲ οὐσιαστικὸ περιεχόμενο, ἂν συγκριθεῖ μὲ ἄλλα παρόμοια κείμενα, ποὺ στάλθηκαν σὲ ἀνάλογες περιστάσεις.

Ἦτο, βέβαια, γνωστὸ ὅτι, ὅταν οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν ὀπλαρχηγῶν τοῦ Ὀλύμπου Νικόλαος Κασομούλης καὶ Κώστας Νικολάου ἐφθασαν στὸ Ἄργος, στὰ τέλη τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1821, ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἔστειλε σὲ τούτους, στοὺς ἔφορους τῶν Σπετσῶν καὶ τῆς Ὑδρας, ὅπως καὶ πρὸς τὸν Ἐμμανουὴλ Παπά, σχετικὰ ἔγγραφα, παρακινώντας τοὺς νὰ συντονίσουν τίς προσπάθειές τους. Τούτα ἔγραψε ὁ γνωστός, μορφωμένος ἀγωνιστὴς Νεόφυτος Βάμβας. Γνωρίζαμε ἤδη τὰ δύο τούτα κείμενα² καὶ ἀγνοοῦσαμε τὸ πιὸ πάνω, τρίτο. Ἦδη, κατέχομε καὶ τὸ κείμενο τούτο, ποὺ στάλθηκε πρὸς τοὺς Συρόπουλους καὶ εἶναι πολὺ πιθανὸ νὰ ἦσαν ὅμοιοι περιεχομένου καὶ τὰ ἔγγραφα, ποὺ στάλθηκαν καὶ στοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς. Πρέπει, συνε-

1. Βλ. γιὰ τούτους στοῦ Γ. Χ. Χι ο ν ί δ η, Ἦ ἐκστρατεία, ὁ.π., σ. 53-54, ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Τὸ ἐπιθετο παρουσιάζεται μὲ τοὺς τύπους Ἄσρος-Σύρος καὶ Συρόπουλος (Συριόπουλος) καὶ ὑπάρχει κάποια ἀσάφεια γύρω ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸ καὶ τὰ μέλη αὐτῆς τῆς οἰκογένειας. Βλ. σχετικὰ στοῦ Ἰ ω ἄ ν ν ο υ Π ε τ ρ ῶ φ, ὁ.π., σ. 76-78, ὅπου (σ. 76-77) καὶ σχετικὸ βιβλιογραφικὸ σημειώμά μου, μὲ ἀναφορὰ στὰ πιὸ πάνω προβλήματα. Σὲ σημείωμά τοῦ 1835 ἀναφέρεται ὁ καπετάνιος Θανάσης «Σειρόπουλος» σάν ἀρχηγὸς 100 ἀγωνιστῶν στὰ «Βουνὰ Βοδενῶν», ὅπου θεθεῖται καὶ ὁ Διαμαντὴς Νικολάου. Πρόκειται, ἀσφαλῶς, γιὰ ἀνορθόγραφη (εἰ) γραφὴ τοῦ ἐπιθέτου καὶ γιὰ ἀξιοπεριεργὴ πληροφορία γιὰ τὸν τόπο τῆς δράσεως τοῦ Συροπούλου-Σύρου, τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου καὶ τοῦ Γέρο Καρατάσου. Βλ. Κ ο σ μ ᾶ Θ ε σ π ρ ω τ ο ὺ - Ἄ θ α ν α σ ί ο υ Ψ α λ ῖ δ α, Γεωγραφία Ἀλβανίας καὶ Ἡπειροῦ, Ἰωάννινα 1964, σ. 88. Φαίνεται ὅτι ἡ σύγχυση τῶν διαφόρων ἐδαφικῶν καὶ κλεφταρματολικῶν διαμερισμάτων τῆς Μακεδονίας ἦταν κάτι πιὸ γενικό, ἀφοῦ καὶ ὁ καπετάν Λάζος ἀναφέρεται σάν «Βοδενάλῃ» ἢ «Βοδενιώτης» σὲ σειρά ἐγγράφων. Βλ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, τόμος 5ος τεύχος 2ον, Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Ἀλεξάνδρου Μευροκορδάτου, ἐπιμέλεια Ἐ.μ.μ. Γ. Π ρ ω τ ο ψ ἄ λ τ η, Ἀθήνα 1965, σ. 195, 203, 209, 212, 215 καὶ 385.

2. Βλ. Γ. Χ. Χι ο ν ί δ η, Ἦ ἐκστρατεία, ὁ.π., σ. 15, ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Ὁ Νικ ὀ λ α ο ς Κ α σ ο μ ο ὺ λ η ς, Ἐνθυμήματα στρατιωτικά, τ. 1, σ. 158, γράφει: «Ὁ Βάμβας... μᾶς ζήτησε τὰ ὀνόματα ὀλων τῶν Καπεταναίων τοῦ Ὀλύμπου, καί, σχεδιάσας μίαν ἐγκύκλιον, ἔγραψε πρὸς ὄλους, ἐνθαρρύνοντός τους». Ἐπομένως, τὸ ἴδιο ἔγγραφο πρέπει νὰ πῆραν καὶ οἱ ὑπόλοιποι ὀπλαρχηγοὶ τῆς περιοχῆς. Προκνήρυξεις πέσαν καὶ στὰ χέρια τῶν Τούρκων, στὴ Ράντιανη (Ρυάκια). Βλ. καὶ Κ ω σ τ. Α. Β α κ α λ ο π ο ὺ λ ο υ, ὁ.π., σ. 58. Πρβλ. καὶ British documents..., σ. 227-228.

πῶς, νὰ ἀποκλείσουμε μὲ βεβαιότητα τὴν περίπτωση ὅτι ὅσα γράφονται στὸ ἔγγραφο γιὰ τὴν κάποια ἐπιφυλακτικότητα, ποὺ ἐδειχναν οἱ δύο ἀδελφοί, Γιώργης καὶ Θανάσης Συρόπουλοι, ἀφοροῦσαν μονάχα τούτους, γιατί φαίνεται ὅτι γράφτηκαν τὰ ἴδια γιὰ ὄλους τοὺς ὄπλαρχηγούς τοῦ Ὀλύμπου. Στὴν (ἀπίθανη) ἀντίθετη περίπτωση πρέπει νὰ δεχτοῦμε ὅτι οἱ Σύροι ἢ Συρόπουλοι-Συροπουλαῖοι εἶχαν περισσότερες ἐπιφυλάξεις γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἐπαναστάσεως, ἂν καὶ ὁ Γιώργης Συρόπουλος εἶχε πάρει μέρος στὴ σύσκεψη τῶν ὄπλαρχηγῶν, ποὺ ἐγίνε στὸ μοναστήρι τοῦ ὁσίου Διονυσίου τοῦ νέου, τοῦ Ὀλύμπου (τῆς περιοχῆς τοῦ Λιτοχώρου, ποὺ ὕστερα κήκε), ὅπως εἶδαμε στὴν προηγούμενη περίπτωση, τοῦ Δήμου Νικολάου Ὀλύμπιου ἢ Ψαροδήμου.

β'. Ἀπὸ τὸ δ ε ὑ τ ε ρ ο ἔγγραφο μαθαίνομε ὅτι οἱ οἰκογένειες τῶν Συροπούλων αἰχμαλωτίστηκαν στὴ Νάουσα, ὅπου εἶχαν συγκεντρωθεῖ τὰ γυναικόπαιδα πολλῶν ὄπλαρχηγῶν τῆς περιοχῆς καὶ ὅτι δημεύτηκε ὁλόκληρη ἡ περιουσία τους.

γ'. Ἀπὸ τὸ τ ρ ῖ τ ο ἔγγραφο πληροφοροῦμαστε ὅτι ὁ Θανάσης Συρόπουλος προήχθηκε (1823) στὸν βαθμὸ τοῦ χιλίαρχου, στὰ πλαίσια τῆς σκόπιμης συμπεριφορᾶς τῆς Διοικήσεως ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ποὺ μὲ πολλὴ εὐκολία μοίραζε, τότε, καὶ ἀνώτατα ἀξιώματα, ποῦ, βέβαια, μὲ μεγαλύτερη εὐχέρεια τὰ ἀφαίρεσε ὕστερα, ὅταν πιά δὲν εἶχε ἀνάγκη τὶς πολυτιμὲς ὑπηρεσίες τῶν ἀγωνιστῶν. Τοῦτο, μάλιστα, παρατηρήθηκε πολὺ συχνὰ στὶς περιπτώσεις τῶν Μακεδόνων ὄπλαρχηγῶν καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ποὺ οἱ ἰδιαίτερες πατρίδες τους δὲν κατόρθωσαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ ἐλευθερωθοῦν, ὁπότε καὶ περιέπεσαν στὸ περιθώριο, τουλάχιστο στὸν κανόνα.

δ'. Ἀπὸ τὸ τ έ τ α ρ τ ο ἔγγραφο-πιστοποιητικὸ ἀποκτοῦμε χρῆσιμα, συμπληρωματικά, στοιχεῖα, ποὺ τὰ ἀγνοοῦσαμε ἢ γιὰ τὰ ὁποῖα εἶχαμε ἀμβιβολίες, μιά καὶ θεωροῦσαμε σὰν δεδομένα ὀρισμένα ἀπ' αὐτά, χωρὶς ὅμως νὰ μπορούμε νὰ τὰ ἀποδείξουμε. Πιὸ συγκεκριμένα, μαθαίνομε ὅτι ἡ οἰκογένεια τους καταγόταν ἀπὸ τὴ μακεδονικὴ Βέροια. Βέβαια, τὸ ἐπίθετο τοῦτο (Συρόπουλοι) εἶναι πανελλήνιο, ἀλλὰ ξέραμε κιόλας ὅτι Συρόπουλοι ὑπῆρχαν στὴ Βέροια, ἀκόμα καὶ στὰ βυζαντινὰ χρόνια. Ἄλλωστε, ἦταν δεδομένο ὅτι ἓνας κλάδος τῆς οἰκογένειας προερχόταν ὀπωσδήποτε ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Βέροιας-Πιερίων, ὅπου (Πιέρια) καὶ σήμερα ζοῦν ἀπόγονοί της. Πρέπει ὅμως νὰ ἐπαναλάβω ὅτι τὸ ἐπίθετο παρουσιάζεται καὶ στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα καὶ ὅτι, π.χ., μὲ τὸν τύπο «Συριόπουλος» ἐμφανίζονται στὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν» τουλάχιστο ἐπτὰ ἄλλοι ἀγωνιστές, ἀπὸ τὴ Γορτυνία ἢ ἀπὸ ἄλλες περιοχῆς τῆς Πελοποννήσου, καὶ συγκεκριμένα ὁ Ἀσημάκης, ὁ Βασίλειος, ὁ Δημήτριος, ὁ Διαμαντῆς, ὁ Ἰωάννης, ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Μιχαὴλ Συριόπουλοι. Πάντως, εἶναι πιθανό, μὲ τὴν ἐνδειξὴ «ἐκ Βερροίας» νὰ δηλώνεται, στὴν πραγματικότητα, ἡ περιοχὴ (ἐπαρχία) καὶ ὄχι ἡ πόλη,

ἀπ' ὅπου κατάγονταν οἱ Σύροι ἢ Συρόπουλοι, ὅπως, ἐξάλλου, ἀναφέρεται πρὸς κάτω γιὰ τὸν Γιώργη Συρόπουλο (: «... ὄπλαρχηγὸς τῆς ... ἐπαρχίας Βερροίας»), τὸν Γιαννάκη καὶ τὸν Μέλιο Συρόπουλο καὶ συνέβαινε καὶ στὶς περιπτώσεις τοῦ Γέρο Καρατάσου, τοῦ Ἀγγελῆ Γάτσου κ.ἀ., γιὰ τὶς περισσότερες φορές μνημονεύεται σὰν τόπος καταγωγῆς ἢ μεγαλύτερη πόλη μιᾶς περιοχῆς, γιὰ τὴν αὐτὴ εἶναι πρὸς γνωστὴ τοὺς ξένους, τουλάχιστο σὲ σύγκριση μὲ τοὺς ἄλλους, πρὸς ἄσημους οἰκισμοὺς, ὅπου ὅμως πραγματικὰ γεννήθηκαν οἱ ἀξιόλογοι ἡγέτες κ.λ.¹

Τοῦτο, ἄλλωστε, γίνεται πρὸς πιθανὸν ἀνὰ προσέξουμε τὴν ἀξιόλογη πληροφορία, ὅτι ὁ Θανάσης Συρόπουλος «... ἀνέκαθεν ὑπῆρχεν ὄπλαρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας Κόκουβας». Κόκοβα-Κόκοβα ἢ Κόκοβα-Κόκοβα λεγόταν (μέχρι τὸ 1926) τὸ σημερινὸ χωριὸ Πολυδένδρι τοῦ νομοῦ Ἡμαθίας, ποῦ εἶναι τὸ πρῶτο μεγάλο χωριό, ποῦ συναντᾶται κανένας ἀνεβαίνοντας στὰ Πιέρια (ὅταν περάσει τὸν Ἀλιάκμονα, ἐρχόμενος ἀπὸ τὴ Βέροια) καὶ εἶναι ἔδρα ἴδιας, ὁμώνυμης Κοινότητος. Τὸ ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι ἡ περιοχή τῶν Πιερίων ἀποτελοῦσε «ἐπαρχία», μὲ ἔδρα τὴν Κόκοβα-Πολυδένδρι, τοῦτο δὲ μπορεῖ, ἐνδεχόμενα, νὰ ἐρμηνευθεῖ, πὼς ἦταν ἔδρα ἰδιαίτερης διοικήσεως

1. Γιὰ τὴν ἐμφάνιση τοῦ ἐπιθέτου τῶν Συροπούλων καὶ στὴν περιοχή τῆς Βέροιας στὰ βυζαντινὰ χρόνια, βλ. Γ ε ω ρ γ ι ο υ Χ. Χ ι ο ν ῖ δ η, Ἱστορία τῆς Βεροίας, τ. 2, Βυζαντινοὶ χρόνοι, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 133-134. Ὁ Ἄ π ὸ σ τ ο λ ο ς Ε. Β α κ α λ ὀ π ο υ λ ο ς, Νέα στοιχεῖα γιὰ τὰ ἑλληνικὰ ἀρματολίκια καὶ γιὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Θούμου Βλαχάβα στὴ Θεσσαλία στὰ 1808, Ε.Ε.Φ.Σ.Π.Θ. 9(1965)229-251, καὶ συγκεκριμένα στὴ σ. 243, γράφει (πρβλ. τοῦ Ἰ δ ι ο υ, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, σ. 535) ὅτι γιὰ πρώτη φορά μαθαίνομε πὼς ὁ Σῆρος-Συρόπουλος ἦταν κλεφταρματολὸς τῆς Βέροιας. Βλ. ὅμως Ν ι κ ο λ ἄ ο υ Κ α σ ο μ ο ὐ λ η, ὁ.π., σ. 146. ὅπου γράφεται ὅτι ἡ «καθῆδρα» τῶν Συραίων ἦταν ἡ Κόκοβα τῆς Βέροιας. Πρβλ. καὶ Ἰ ω ἄ ν ν ο υ Κ. Β α σ δ ρ α β ἔ λ λ η, Ἱστορικὰ ἀρχεῖα Μακεδονίας, Β'. Ἀρχεῖον Βεροίας-Ναούσης (1598-1886), Θεσσαλονίκη 1954, ἔγγραφο 354 (τῆς 16.8.1834), σ. 324-325 καὶ 363 (τῆς 15-3-1837), σ. 333-καὶ «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον Ἀθηνῶν» 3(1910) 332-333, ὅπου γράφεται ὅτι ὁ Γεώργιος Σῆρος ἦταν ἀρματολὸς τῆς Βέροιας καὶ ὅτι ἡ σφραγίδα του εἰκόνει περισσότερο. Ὁ Ε ὕ σ τ ἄ θ ι ο ς Σ τ ο υ γ ι α ν ν ἄ κ η ς, Ἔδεσσα, ἡ μακεδονική, ἐν τῇ ἱστορίᾳ, Θεσσαλονίκη 1933, σ. 247 καὶ 249, γράφει ὅτι ἡ ἐπιρροή τῶν ἀρματολῶν τοῦ ἀρματολικίου τῆς Βέροιας Σύρου καὶ Καρατάσου ἔφθανε μέχρι τὴν Ἔδεσσα, γι' αὐτὸ—φαίνεται—καὶ οἱ ἐπικεφαλῆς τούτου (π.χ. οἱ Θανάσης Συρόπουλος, Νικόλαος Διαμαντῆς, Λάζος κ.λ.) ἀναφέρονται καὶ ὡς «Βοδενιώτες» κ.λ., ὅπως εἶδαμε σὴν προηγούμενη σημείωση. Σὲ κείμενο τῆς ἐπόμενης σημειώσεως ὁ Γέρο Καρατάσος φέρεται σὰν κλεφταρματολὸς τριῶν ἐπαρχιῶν, δηλαδὴ τῆς Βέροιας, τῶν Γιαννιτσῶν καὶ τοῦ Βαρδαρίου. Ὁ Ν ι κ ὀ λ α ο ς Κ α σ ο μ ο ὐ λ η ς, ὁ.π., σ. 11 καὶ 198 (πρβλ. δὲ καὶ σ. 22, 40, 65, 75, 184, 187, 192, 205 καὶ 240) ἐκφράζεται σχεδὸν ἐχθρικὰ γιὰ τοὺς Συραίους καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὸν Θανάση, ποῦ φαίνεται ὅτι πραγματικὰ «κτίστω», ὅταν τραυματίστηκε ὁ ἀδελφός του Γιώργης. Γνωρίζομε ὅτι ὁ Γιώργης Συρόπουλος ἦταν Φιλικός, τουλάχιστο ἀπὸ τὸ 1820, ἀφοῦ ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἔστειλε καὶ σὲ τοῦτον προκήρυξή του. Βλ. Ἰ ω ἄ ν ν ο υ Φ ι λ ῆ μ ο ν ο ς, Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, Ναύπλιον 1834, σ. 316.

ἀρματολῶν-κλεφτῶν, ἢ, ἀλλιώτικα, ὑποδιαιρέσεως τῆς εὐρύτερης κλεφταρματολικῆς περιφέρειας τῆς Βέροιας, ποὺ ἦταν ἀναμφισβήτητα ἔδρα μιᾶς παρόμοιας ὀργανωτικῆς μονάδας τοῦ μακεδονικοῦ κλεφταρματολισμοῦ¹.

Ἐπίσης, ἐπιβεβαιώνεται τῶρα ἡ ὑπόθεση ὅτι καὶ ὁ Θανάσης Σύρος-Συρόπουλος ἦταν μνημένος στὰ μυστικά τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας² (ὅπως καὶ ὁ ἀδελφός του Γιώργης) καὶ προστίθεται ὅτι ἦταν πλούσιος, ὅτι (μετὰ τὸ ἔγγραφο τοῦ Δημ. Ὑψηλάντη) δραστηριοποιήθηκε καὶ ξεσήκωσε τὴν περιοχὴ του (τὰ Πιέρια), συμμετέχοντας στὶς μάχες ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Τὶς συνέπειες ἀπὸ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐπαναστάσεως στὴ Μακεδονία τὶς πλήρωσε σκληρὰ, ἀφοῦ αἰχμαλωτίστηκε (στὴ Νάουσα) καὶ ἡ δικὴ του οἰκογένεια, ἐνῶ ἡ ἀδελφὴ του, ποὺ (ὅπως μαθαίνομε ἀπὸ τὰ ἔγγραφα τοῦ φακέλου τοῦ ἀδελφοῦ του Γιώργη, βλ. πῶς κάτω) λεγόταν Ἀριστέρα καὶ ἔμεινε (τουλάχιστο μέχρι τὸ 1865) σὲ τουρκικὰ χέρια, σὰν αἰχμάλωτη, στὴν Ἑσκι-ζααρά, τῆς νομαρχίας Ἀδριανουπόλεως. Συνέπεια ὄλων αὐτῶν ἦταν νὰ χάσει ὅλη τὴν περιουσία του καὶ νὰ ξοδέψει πάνω ἀπὸ 12.000 δραχμὲς (1846) γιὰ τὴν ἀπολύτρωσή τῶν συγγενῶν του.

1. Βλ. Ἰωάννου Κ. Βασδραβέλλη, Ἄρματολοι καὶ κλέφτες εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἐκδ. 2η, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 6, 12, 14, 15, 32 κ.έ. Τοῦ Ἰδίου, Πολεμικοὶ ἄνδρες τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν περιόδον, «Μακεδονικά» 7(1966-1967) 31-76. Πρβλ. Ἀποστόλου Ε. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. 1, ἐκδ. 2η, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 264-268 καὶ τ. 2, ἐκδ. 2η, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 364-391, ὅπου ἀναπτύσσονται τὰ προβλήματα, ποὺ σχετίζονται μὲ τὸν θεσμὸ τῶν ἀρματολῶν καὶ τῶν κλεφτῶν καὶ δίνονται πολλὰς πληροφορίας. Βλ. τοῦ Ἰδίου, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, σ. 251-257 καὶ 535. Τέλος, πρβλ. καὶ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Σχεδιάσμα, δ.π., σ. 299, ὅπου δημοσιεύεται τὸ μέρος τῆς ἐκθέσεως τοῦ Δημητρίου-Τζάμη Καρατάσου, ποὺ ἀναφέρει τὴν κλεφταρματολικὴν δράση τοῦ πατέρα του καὶ γράφονται καὶ τὰ πῶς κάτω: «Ὁ αἰμίμηστος πατὴρ μου Καρατάσος, εἰς τὴν πρώτιστον ἀρματολῶν τῆς Μακεδονίας, πολὺ πρὸ τοῦ ἀγῶνος ὀπλισθεὶς κατὰ τῶν τυράννων, οὐ μόνον ὑπῆρξε... τὸ φόβητρον τῆς δυνάμεώς των καὶ ἠνοιξε τοὺς τάφους χιλιάδων ἐχθρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη ἐξέτεινε τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τριῶν ἐπαρχιῶν, τῆς Βεροίας, τῶν Γιαννιτσῶν καὶ τοῦ Βαρδαρίου, ὅπου μόνον ἠκούετο τὸν ὄπλον του ἢ κλαγγὴ καὶ μόνος ἦταν νόμιος ἢ θέλησίς του. Ἀνίκανοι νὰ καταβάλωσιν αὐτὸν ὡς πολέμιον, οἱ κατὰ καιροὺς πασάδες τῆς Ρούμελης, ἐπεκύρουν, διὰ βασιλικῶν φερμανιῶν, τὴν κυριαρχίαν του καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη ἀνεγνώριζον αὐτὸν ὀπλαρχηγὸν ἀνενόχλητον».

2. Γιὰ τοὺς Μακεδόνες Φιλικούς βλ. Ἰωάννου Κ. Βασδραβέλλη, Κατάλογος τῶν Μακεδόνων Φιλικῶν, «Μακεδονικά» 1(1940)519-525 καὶ τοῦ Ἰδίου, Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία στὴ Μακεδονία, «Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις» 3(1946)548-552 καὶ στὸ περιοδικὸ «Γρηγόριος Παλαμᾶς» 24(1940)183 κ.έ.

Τελευταῖα δημοσιεύονται καινούργια στοιχεῖα γιὰ νέους Μακεδόνες οἰκονομικοὺς ἀρωγούς τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Βλ. Ε. Γ. Πρωτοψάλη, Τὰ οἰκονομικὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, στὴν Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα ΠΑΣΠΕ, ἔτους 1971-1972, Ἀθήνα 1972, σ. 11-47, ὅπου, μεταξύ ἄλλων, μνημονεύεται (σ. 32) στὴ Ρωσία (Ἰούνιος 1821) καὶ ὁ Δημήτριος Μαρῆς, Βεροῦτης.

Ὁ Θανάσης πέθανε τὸ 1856, ὅπως γράφει (1865) ὁ γιός του Σπύρος¹ (ποὺ γεννήθηκε γύρω στὰ 1830 στὴν ἐλεύθερη πιά Ἑλλάδα).

4. Ὁ *Γιώργης Συρόπουλος*, ἀπὸ τὴ Βέροια, ἀξιωματικὸς τῆς 6ης τάξεως.

α) Τὰ ἔγγραφα. Ἀ. Ἡ σχετικὴ πράξις τοῦ γραμματέα τῆς ἐπιτροπῆς, ποὺ ὑπάρχει στὸ ἐσώφυλλο τοῦ φακέλου του, γράφονται τὰ ἑξῆς: «Ἄν καὶ εἶναι παλαιᾶς καταγωγῆς... στρατιωτικὸς, οὐχ' ἦττον διὰ τὰς ἐκδουλεύσεις του κατὰ τὸν ἀγῶνα ἐγκρίνεται ὁ Γ. Συρόπουλος νὰ ταχθῆ εἰς τὴν ἑκτὴν (6) τάξιν». Ἐξάλλου, τοῦ δόθηκε ἀργυροῦν μετάλλιο (13.5.1838).

β. Σὲ κοινὴ αἴτηση (Ἄταλάντη, 31.5.1865) τῶν γιῶν του Ἰωάννη (Γιαννάκη) καὶ Μέλιου, ὅπως καὶ τῆς θυγατέρας του Αἰκατερίνης Συροπούλου, γράφονται καὶ τὰ ἑξῆς ἐνδιαφέροντα:

σ. 1

Πρὸς τὴν Σ. ἐπὶ τῶν θυσιῶν καὶ ἀγῶνων Ἐπιτροπῆν

Ὁ *Γεώργιος Συρόπουλος*, ὄπλαρχηγὸς τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἐπαρχίας Βερροίας ἐπανεστάτησε κατὰ τῆς Ὀθωμανικῆς ἐξουσίας τὴν ὑπὸ τὴν ὄπλαρχηγίαν του ἐπαρχίαν ταύτην, ἅμα ἀρξαμένον τοῦ ἀγῶνος καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν ὄπλαρχηγῶν Μακεδόνων Διαμαντῆ Ὀλυμπίου, Καρατάσου, Γάτσου καὶ Τόλια Λάζου συνεννοηθεὶς, διασκέδασε μετ' αὐτῶν ἐπὶ δύο ὅλα ἔτη ἀγωνιζόμενος στρατὸν πολυἀριθμὸν ἐχθρικὸν πρὸς τὰς Θερμοπόλεις καὶ τὸν Κορινθιακὸν Ἰσθμὸν ὀδεύοντα.

σ. 2

Τὸ μέγα δρᾶμα τῆς ἀλώσεως Βερροίας καὶ τῆς Ναούσης καὶ ἡ κατ' αὐτὰς φρικώδης σφαγὴ καὶ ἡ αἰχμαλωσία ἔθηκαν μὲν τέρμα/εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν ἐκεῖσε Ἑλλήνων, ἀλλ' οὐχ' ἦττον οἱ ὄπλαρχηγοὶ μετὰ τῶν συστρατιωτῶν των μαχόμενοι ἀπεσώθησαν ἐντὸς τῶν ἐπαρχιῶν τῶν ἀποτελοῦσῶν σήμερον τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος, ὅπου ἐξηκολούθησαν μετὰ τῶν ἀδελφῶν Πελοποννησίων καὶ Στερεοελλαδιτῶν τὸν ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος ἱερὸν ἀγῶνα.

Ὁ *Συρόπουλος*, πληγωθεὶς [κατὰ] τὸν πόδα εἰς τινα μάχην πλησίον τῆς Βερροίας καὶ κακῶς ἔχων, δὲν ἠδυνήθη οὐδὲ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ οἰκογένειαν νὰ

1. Ἀπὸ τὸ κύριο ὄνομα Σπυρίδων-Σπύρος, δηλαδὴ τοῦ γιοῦ του, τοῦ Θανάση Σύρου-Συρόπουλου, εἶναι δυνατὸ νὰ πιθανολογηθεῖ ὅτι καὶ ὁ περίφημος ἀρχηγὸς τῆς οἰκογένειας καὶ πατέρας τῶν Θανάση καὶ Γιώργη λεγόμενων Σπυρίδων-Σπύρος, ὅπως γράφει ὁ Π. Ἀρναβαντινός, στὸ βιβλίον του «Συλλογὴ δημοδῶδων ἄσμάτων τῆς Ἡπείρου», Ἀθήναι 1880, σ. 58. Πρβλ. καὶ Π. Σ. Σπανδωνίδης, Οἱ κλεφταρματολοὶ καὶ τὰ τραγούδια τους [Ἀθήναι 1962-1963], σ. 95. Τὸν Θανάση Συρόπουλο συναντᾶμε στὴ Θεσσαλονικίη, ὅπου πηγαινερχόταν (1846) γιὰ νὰ ἐπιτύχει, προφανῶς, τὴν ἀπελευθέρωση τῆς ἀδελφῆς του Ἀριστέρας μετ' τὴ βοήθεια τοῦ Ἀγγέλου Μουστοξόδη, ποὺ ἦταν ἐκεῖ πρόξενος τῆς Ρωσίας, μετὰ σύσταση τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου Ὀλυμπίου. Βλ. Γεωργίου Χ. Χιονίδης, Ἐγγραφα τῆς ἱστορίας τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, συλλογὴ πρώτης, «Μακεδονικά» 14(1974)85-121, καὶ συγκεκριμένα τίς σ. 100 καὶ 101-102.

σώση καὶ μόλις μετὰ καιρὸν κατώρθωσεν, αἰχμαλωτισθεῖσαν, γὰ ἀπολυτρώ-
ση, δι' ἀδρῶν λύτρων, ἐκτὸς μιᾶς ἀδελφῆς αὐτοῦ.

Μετὰ ἐκφράζονται παράπονα, γιατί δὲν δόθηκε στὸν πατέρα τους ὁ
κατάλληλος βαθμός, ποὺ τοῦ ἄξιζε, καὶ γράφεται ὅτι πέθανε τὸ 1852 στὴν
Ἄταλάντη¹, ὅπως καὶ ὅτι ἄφησε μιὰ ἄγαμη κόρη, τὴν Αἰκατερίνη. Ἡ αἰχμά-
λωτη (καὶ στὰ 1865) ἀδελφὴ τοῦ Ἀριστετέρα βρισκόταν σὲ τουρκικὰ χέρια,
στὸ Ἑσκι-ζααρά τῆς Θράκης, ὅπως σημειώθηκε κιόλας.

γ'. Ἀπὸ πιστοποιητικὸ (α/α 2.096, ἀριθ. πρωτ. 353/24.5.1865) τοῦ δήμου
Ν. Πέλλας πληροφοροῦμαστε ὅτι ὁ Γιώργης Συρόπουλος ἄφησε πέντε παι-
διὰ καὶ πῶς συγκεκριμένα τὴν ἄγαμη Αἰκατερίνη (32 χρόνων), τοὺς γιουὺς τοῦ
Γιαννάκη (Ἰωάννη) καὶ Μέλιο καὶ δύο ἄλλες παντρεμένες κόρες.

δ'. Στὸν φάκελό τοῦ φυλάγεται καὶ τὸ ἐξῆς (α/α 17.522, 15.665 καὶ 2.096)
ἐπικυρωμένο ἀντίγραφο μὲ ἀριθμὸ πρωτοκόλλου 823, τοῦ Μινίστρου (ὁ-
πουργοῦ) τοῦ πολέμου.

σ. 1 *Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος*
Ὁ Μινίστρος τοῦ πολέμου
Πρὸς τὸν Γενναϊότατον κ. Γεώργιον Συρόπουλον
Ἐν Κορίνθῳ τῇ 4 ἀπριλλίου 1822

Ἐκαμες, τέλος πάντων, τὸ πρὸς τὴν ἱερὰν Πατρίδα μας χρέος σου, καὶ
λαβὼν τὰ ὄπλα εἰς τὸν σταυρὸν ἐκινήθης ἐναντίον τῶν ἀσπίδων ἐχθρῶν τῆς

1. Ὅπως εἶναι γνωστὸ, στὴν Ἄταλάντη ἐγκαταστάθηκαν πολλοὶ ἀπόμαχοι Μακεδόνες,
ὄπλαρχηγοὶ καὶ ἄγωνιστές, ὅπου ἱδρυσαν καὶ τὸν δῆμο Νέας Πέλλας. Βλ. σχετικά στοῦ
Γεωργίου Χ. Χιονοβίδη, Ἐγγραφα τῆς ἱστορίας τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν Τουρ-
κοκρατίαν, συλλογὴ πρώτη, «Μακεδονικά» 14(1974)85-121 καὶ συγκεκριμένα στίς σ.
86-97, ὅπου (σ. 93) ὑπογράφουν (1845) καὶ οἱ Γεώργιος Συρόπουλος, Ἰωάν. Γ. Συρόπουλος,
Μέλιος Γ. Συρόπουλος, Ἀναγ(νώστης) Β. Συρόπουλος. (Τελευταία, τὸν σχετικὸ φάκελο
μελέτησε καὶ ὁ ἱστοριοδίφης Γ. Λάιος, ἐνὸς καινούργια στοιχεῖα δημοσίευσε ὁ Γρηγό-
ριος Βέλκος μὲ τίτλο, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα ἀπὸ τὸ ἀρχειο τοῦ συνουκισμοῦ τῶν Μακεδό-
νων «Νέα Πέλλα» Ἄταλάντης, «Μακεδονικά» 19(1979)195-239). Στὰ 1829 οἱ περισ-
σότεροι βρίσκονταν στὴ Σκιάθου καὶ στὴ Σκόπελο. Βλ. Γ. Χ. Χιονοβίδη, Οἱ Μα-
κεδόνες πρόσφυγες τῆς Σκοπέλου στὰ 1829, «Μακεδονικά» 17(1977)124-137, ὅπως καὶ
οἱ πῶς πάνω βιογραφούμενοι ἄγωνιστές, Δήμος Ὀλύμπιος καὶ Μῆτρος Λιακόπουλος (σ.
129), Λιάκου Βασίλειος (σ. 132: «Λιάκος Βασιλείου»), Μιχάλης Πετζάβα, ποὺ ἦταν ὁμοῦ
στρατιώτης καὶ μόνον ἡ οἰκογένειά του ἦταν ἐκεῖ, γιατί ὁ ἴδιος βρισκόταν στὸν Ὀλυμπο
(σ. 133), καὶ καπετάν Γεώργης Συρόπουλος μὲ οἰκογένεια 16 ἀτόμων, προφανῶς ὄλων τῶν
Συροπούλων (σ. 135). Συνολικά, ἦσαν ἐκεῖ 30 οἰκογένειες ἄγωνιστῶν ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο καὶ
ἄλλες ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη Μακεδονία. Τόση ἦταν ἡ ὑποτίμηση τῆς συμβολῆς τῶν Μακε-
δόνων ἀγωνιστῶν, ὥστε ὁ Γεωργίου Γαζής γράφει (στὸ «Λεξικὸν τῆς ἐπανα-
στάσεως», Ἰωάννινα 1971, σ. 40) μονάχα τὰ ἐξῆς γιὰ τὸν Γιώργη Συρόπουλο: «ἦν ὁ-
πλαρχηγὸς τῆς ὀλύμπιας ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Καρατάσιου», ἀν καὶ διατέλεσε γραμμα-
τέας καὶ τοῦ Καρατάσιου καὶ πρέπει νὰ ἤξερε περισσότερα γιὰ τὴν ἀξιολογὴ δράση του.

πίστεως και ανεξαρτησίας μας. Ἐπρεπε βέβαια και οἱ κάτοικοι τοῦ Ὀλύμπου νὰ αισθανθῶσι ποῖων προγόν(ων) εἶναι ἀπόγονοι.

Ἡ φήμη τῆς σταθερᾶς σου ἀποφάσεως θέλει φθάσῃ και εἰς τὰ ἄκρα τῆς οἰκουμένης και ὅλα τὰ φίλα μας ἔθνη μὲ θαυμασμόν και εὐχαρίστησιν θέλουν μᾶθη τὰς ἀνδραγαθίας σου, αἱ ὁποῖα θέλουν σὲ πλέξῃ τὸν ἀμάραντον τῆς ἀθανασίας στέφανον.

Ἡ ὑπερτάτη Διοίκησις, ἀφ' ὧρας ἔμαθε τὸ ἔνδοξον και δικαιοτάτον κίνημά σου, ἔγραψε τὸ ὄνομά σου εἰς τὸν κατάλογον τῶν Ἡρώων τῆς και θέλει φροντίσῃ μὲ ἐπίτιδες σταλθησομένους ἀνθρώπους, νὰ σοὶ στείλῃ ἀρκετὰ πολεμικὰ ἐφόδια, κανονιέρους, και λοιποὺς στρατιωτικὸς ἀξιωματικοὺς εὐρωπαίους.

σ. 2 Γενναϊότητα Καπετὰν Γεώργι Συρόπουλε, διὰ νὰ στερεωθῇ τοῦ ἔθνους μας ἡ ἀνεξαρτησία χρειάζεται ἥρωικὴ ἀπόφασις, ὁμόνοια, φρόνησις και εὐτολμία. Αὐτὰ πρέπει νὰ σὲ ὀδηγήσουν εἰς κάθε πράξιν σου. Λάβε ἐν Σῶμα τοῦ προσωρινοῦ πολιτεύματος τῆς Ἑλλάδος. Μὲ δεύτερον/θέλω σοὶ στείλῃ και ἄλλα θεσπίσματα, προκηρῦξεις και διακηρῦξεις, ὅσα ἐξέδωκεν ἡ ὑπερτάτη διοίκησις. Ἐνθάρρυνε τοὺς κατοίκους τοῦ Ὀλύμπου και βεβαίωσέ τους, ὅτι ἡ ἀνεξαρτησία μόνη ἡμπορεῖ νὰ τοὺς ἀποκαταστήσῃ εὐτυχεῖς και ὑγίαινε γενναίω φροσῶν.

Ὁ Μινίστρος τῶν ἐσωτερικῶν και προσωρινῶς Μινίστρος τοῦ πολέμου.

Ἰωάννης Κολέτης

δι' ἑλλειψιν ἀρχιστρατήγου Ἰω(άννης) π.ο. Οἰκονομόπουλος.

ε'. Μὲ τὸ ἀριθ. 645 ἔγγραφο (Τρίπολη, Ἰουνῆς 1823) ἡ Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος γνωστοποιεῖ στὸν Γεώργι Συρόπουλο ὅτι, μὲ τὴν ἀριθ. 2.187 διαταγὴ τῆς, τὸν προβίβασε στὸν βαθμὸ τοῦ ἀντιστρατήγου. Ὑπογράφει ὁ ὑπουργὸς πολέμου Χριστόφορος Περραιβός.

στ'. Στὸ ἀριθ. 2.096 (Ἀθήνα, 18.3.1846) πιστοποιητικὸ (ποῦ σώθηκε στὸ πρωτότυπό του) τῶν Χρ. Περραιβοῦ, Διαμαντῆ Νικολάου, Χρ. Χρησιτῆ και Κωνσταντίνου Μπίνου, γράφονται ὅσα πιστοποιοῦνται και γιὰ τὸν ἀδελφὸ τοῦ Γεώργι Θανάση Συρόπουλο. Ἔτσι, πληροφοροῦμαστε και τὰ ἐξῆς:

«... ἐκ Βερροίας τῆς Μακεδονίας... ἀνέκαθεν ἐκ προπατόρων ὑπῆρχεν ὄπλαρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας του, ὡς ὁ Διαμαντῆς Ὀλύμπιος και ὁ ἀείμνηστος Καρατάσος και Ἀγγελῆς Γάτσος.

Ἔμα ἐκραγεῖσις τῆς ἐπαναστάσεως, ὧν και πρότερον μέλος τῆς φιλικῆς ἑταιρείας, συνεννοηεῖς μὲ τὸν κ. Διαμαντῆν Νικολάου Ὀλύμπιον και λαβὼν παρ' αὐτοῦ ἐφόδια τοῦ πολέμου, ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ἐντὸς τῆς δικαιοδοσίας του, ὅπου μετήρχετο πλήρη κυριαρχίαν».

Κατόπιν, ἐπαναλαμβάνονται ὅσα βεβαιώθηκαν και γιὰ τὸν Θανάση Συρόπουλο και προσθέτονται και τὰ ἐξῆς:

«Γενναίως πολεμῶν και ἀγωνιζόμενος μὲ περίπου τῶν πεντακοσίων στρατιωτῶν, ὅπου ὁ κίνδυνος τῆς πατρίδος τὸν ἐκάλει, ἠρίστευε πάντοτε, και καιρίαν ὑπέστη εἰς τὸν πόδα πληγῆν, ἥτις, καθ' ὄλον τὸν βίον του, δεινῶς βασανίσασα αὐτόν, πρὸ πολλοῦ τὸν κατέχει κλινῆρη».

Κατόπιν, ἀναφέρονται τὰ γνωστὰ γιὰ τὴν αἰχμαλωσία (στὴ Νάουσα) τῆς ἀδελφῆς τους και τὸ πιστοποιητικὸ τελειώνει μὲ τὰ πιὸ κάτω:

«Μετὰ τοῦ πολέμου τὴν διάλυσιν, ἀπὸ τὸ βαρὺ τοῦ ποδός του κακοχούμενος, ἀπεσύρθη εἰς τὰ ἴδια, πάσχων δεινῶς ἔκ τε τῆς πληγῆς και τῆς πενίας, και ὑπὸ τὸ βάρος πολυαρίθμου οἰκογενείας καταπιεζόμενος...».

Τέλος, πιστοποιεῖται ὅτι ξόδεψε γιὰ τὸν ἀγῶνα 80.000 δραχμές, ἐκτός ὅτι ἔχασε και τὴν ἀξίολογη (κινητὴ και ἀκίνητη) περιουσία του.

β) Π α ρ α τ η ρ ῆ σ ε ι ς. Ἐκτός ἀπὸ ἐκεῖνα, πού πληροφορηθήκαμε ἀπὸ τὰ ἔγγραφα τοῦ φακέλου τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Γιώργη Θανάση, ἔχομε και ἄλλα, συμπληρωματικά, στοιχεία, πού βγαίνουν ἀπὸ τὰ πιὸ πάνω δημοσιευμένα ἔγγραφα.

Πρῶτα-πρῶτα, ἐπαναλαμβάνεται ὅτι και ὁ Γιώργης Συρόπουλος ἦταν ὄπλαρχηγός στὴν ἐπαρχία τῆς Βέροιας.

Ἵστερα ἐπιβεβαιώνεται ἡ γνωστὴ πληροφορία ὅτι πληγώθηκε σὲ μάχη, πού ἔγινε κοντὰ στὴ Βέροια. Εἶναι δεδομένο ὅτι κτυπήθηκε σὲ μάχη, πού ἔγινε στὴ θέση «Καράβι» τοῦ Ἀλιάκμονα, ὅπως εἶδαμε ὅτι γράφει και ὁ Δῆμος Νικολάου Ὁλύμπιος-Ψαροδῆμος στὴν πιὸ πάνω δημοσιευμένη ἐκθεσὴ του. Γνωρίζαμε, ἄλλωστε, ὅτι ὁ τραυματισμός τοῦ Γιώργη Συροπούλου εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα νὰ φοβηθεῖ ὁ ἀδελφός του Θανάσης, πού προσωρινὰ ἐγκατέλειψε τὸ πεδίο τῶν μαχῶν¹. Ἡ πληγὴ αὐτὴ τοῦ στέρησε τὴν υγεία και σ' ὅλη τὴ ζωὴ του ὑπέφερε, μέχρις ὅτου τὸν ἔστειλε στὸν τάφο. Κηδεύτηκε στὴν Ἀταλάντη (1852), ἀφήνοντας στὴ ζωὴ πέντε παιδιά, τρία κορίτσια και δύο ἀγόρια.

Στὸ τ ἔ τ α ρ τ ο ἔγγραφο ὁ Ἰωάννης Κωλέττης σὰν ὑπουργός Ἐσωτερικῶν και προσωρινῶς τοῦ Πολέμου τοῦ ὑπόσχεται (Κόρινθος, 4.4.1822) ὅτι θὰ τοῦ στείλει πολεμοφόδια, κανονιέρηδες και ξένους στρατιωτικὸς και (ἐνῶ ἔπαινει τὸν ἴδιο) κατηγορεῖ τοὺς κατοικοὺς τοῦ Ὁλύμπου γιὰ ἔλλειψη ἀγωνιστικοῦ πνεύματος. Τέλος, τοῦ στέλνει ἀντίτυπο τοῦ προσωρινοῦ πολιτεύματος και τοῦ ὑπόσχεται ὅτι θὰ τοῦ στείλει ἀργότερα και ἄλλο ἔντυπο ὑλικὸ και ζητεῖ ἀπ' αὐτὸν νὰ ἐνθαρρύνει τοὺς ἀγωνιστὲς τοῦ Ὁλύμπου. Ἔτσι, ἀποδεικνύεται πόσο λίγο βοηθήθηκε ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Διοίκηση ἢ ἐπανάσταση στὸν Ὁλυμπο, ἀφοῦ τὴ μέρα πού τελειῶναν οἱ μάχες, ὁ ἀρμόδιος ὑπουργός τῶν ἐπιχειρήσεων ἔστειλε γιὰ βοήθεια ἀπλῶς ἓναν ἔντυπο

1. Βλ. Γ. Χ. Χι ο ν ἰ δ η, Ἡ ἐκστρατεία, ὁ.π., σ. 29.

κανονισμό και ύποσχόταν άφηρημένα νά στείλει ύστερα και έμψυχο και άλλο άψυχο ύλικό. Έτσι, βέβαια, δέν ήταν δυνατό νά επιτύχει ή άπεγνωσμένη προσπάθεια τών Όλυμπίων, όπως ανέπτυξα άλλοϋ¹.

Άπό τὸ π έ μ π τ ο ε γ γ ρ α φ ο πληροφορούμαστε ότι ὁ Γιώργης Συρόπουλος προβιβάστηκε (1823) στὸν βαθμὸ τοῦ ἀντιστρατήγου, χωρὶς ὅμως τοῦτο νά ἐμποδίσει τὸ ἑλληνικὸ κράτος νά τὸν υποβιβάσει ὕστερα στὴν 6η τάξη τῶν ἀξιωματικῶν, μὰ καὶ δέν τὸν εἶχε πιά τόσο ἀνάγκη, οὔτε διέθετε—ὅπως συμπεραίνεται—ὁ ἄρρωστος ἥρωας πολιτικοστρατιωτικὰ μέσα, σὰν Μακεδόνας πρόσφυγας ποῦ ἦταν, ἀλλὰ τὸ φαινόμενο τοῦτο ἦταν πιὸ γενικό, ὅπως σημειώθηκε κιόλας πιὸ πάνω, στὴν περίπτωση (τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Γιώργη) τοῦ Θανάση Συροπούλου.

Άπό τὸ τελευταῖο, ε κ τ ο, ἔγγραφο, τὸ πιστοποιητικὸ τῶν συναγωγιστῶν του, ἐπιβεβαιώνομε τὴν πληροφορία ὅτι καὶ ὁ Γιώργης ἦταν μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ ὅτι, ἀφοῦ ἔλαβε πυρομαχικά: «... ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ἐντὸς τῆς δικαιοδοσίας του, ὅπου μετῆρχετο πλήρη κυριαρχίαν».

Μετὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐπαναστάσεως στὸν Όλυμπο, ὁ Γιώργης Συρόπουλος συνέχισε τὸν ἀγῶνα, ἔχοντας στὴ δύναμή του 500 στρατιῶτες, περὶπου, ἀλλὰ οὔτε ἠ ἐπικίνδυνη πληγὴ του, οὔτε οἱ κόποι του καὶ οἱ μεγάλες θυσίες, τοῦτου καὶ τῆς οικογένειάς του, οὔτε, τέλος, καὶ οἱ 80.000 δρχμ., ποῦ ξόδεψε (1846), ἀναγνωρίστηκαν ἀπὸ τὸ Κράτος, ποῦ δέν τὸν ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴ φτώχεια, ἀλλὰ τὸν ἄφησε στὴν ἐγκατάλειψη, καὶ ἔτσι ὅλα αὐτὰ τὸν ὀδήγησαν (σωματικὰ καὶ ψυχικὰ τραυματισμένο) στὸν τάφο...

5. Ὁ Ἰωάννης (Γιαννάκης) Γ. Συρόπουλος, ἀξιωματικὸς 7ης τάξεως, ἀπὸ τὴ Βέροια.

Ἦταν ὁ μεγαλύτερος γιὸς τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Γιώργη Συροπούλου.

Σὲ πιστοποιητικὸ (α/α 2.085, Ἀθήνα 18.3.1846), ποῦ ὑπογράφουν οἱ Χρ. Περραιβός, Διαμαντῆς Νικολάου Ὀλύμπιος κ.λ., γράφονται καὶ τὰ ἐξῆς: «... Γιαννάκης Γ. Συρόπουλος, ἐκ Βερροίας τῆς Μακεδονίας... γνήσιος υἱὸς τοῦ Γεωργίου Συροπούλου, ὀπλαρχηγοῦ μιᾶς ἐπαρχίας τῆς Βερροίας, καὶ ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Γιαννάκης Γ. Συρόπουλος ἠχμαλωτίσθη καθ' ὄν καιρὸν ὑπετάγη καὶ ἐλεηλατήθη ἠ πόλις Νάουσα τῆς Μακεδονίας...». Κατόπιν, ἀναφέρεται ὅτι ὁ πατέρας του πλήρωσε λύτρα καὶ τὸν ἀπελευθέρωσε καὶ ὅτι πῆγε στὴ Σκιάθο κ.ά. με τοὺς ἄλλους Μακεδόνες. Στὰ 1865 ἦταν 59 χρόνων, δηλαδὴ γεννήθηκε στὰ 1806.

6. Ὁ Μέλιος Γεωργ. Συρόπουλος, ἀξιωματικὸς 7ης τάξεως, ἀπὸ τὴ Βέροια.

Ἦταν ὁ πιὸ μικρὸς γιὸς τοῦ Γιώργη Σύρου ἢ Συροπούλου.

1. Βλ. Γ. Χ. Χιονίδη, Ἡ ἐκστρατεία, ὅ.π., σ. 46 κ.ε.

Στὴν αἴτησή του (Ἄταλάντη, 2.6.1865) γράφει ὅσα γνωρίζομε κιόλας γιὰ τὴν αἰχμαλωσία τῆς οἰκογένειάς του κ.λ.

Σὲ (πρωτότυπο) πιστοποιητικὸ (Ἄθῆνα, 15.3.1846) τῶν Χρ. Περραιβοῦ, Δημητρίου Νικολάου Ὀλύμπιου καὶ Χρ. Χρησιτίδη γράφεται γιὰ τὸν πατέρα τοῦ Γιώργη ὅτι ἦταν «ὀπλαρχηγὸς μιᾶς ἐπαρχίας τῆς Βερροίας καὶ ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Μέλιος ἠχμαλωτίσθη, καθ' ὃν καιρὸν ὑπετάχθη καὶ ἐλεηλατήθη ἡ πόλις Νάουσα τῆς Μακεδονίας», ὅσα δηλαδὴ βεβαιώνονται πιὸ πάνω γιὰ τὸν μεγαλύτερο ἀδελφὸ του Ἰωάννη (Γιαννάκη). Ἐπὶ τὸ ἴδιο ἔγγραφο πληροφοροῦμαστε ὅτι ἀπελευθερώθηκε, στὰ 1822, ἀφοῦ ὁ πατέρας του ἔδωσε ἀδρά λῦτρα. Ὑστερα, πῆγε στὴ Σκιάθου, στὴν Εὐβοία κ.ά. καὶ πολέμησε στὶς διαταγὰς τοῦ Διαμαντῆ μὲ 50 στρατιῶτες.

Ἐπὶ πιστοποιητικὸ τοῦ δήμου τῆς Νέας Πέλλας (24.5.1865) μαθαίνομε ὅτι ὁ Μέλιος ἦταν 57 χρόνων, ὅτι δηλαδὴ γεννήθηκε στὰ 1808, ὅτι ἡ γυναίκα του ὀνομαζόταν Μαγδαληνὴ καὶ ἦταν 45 ἐτῶν, ὁ γιὸς του Γιώργος ἦταν 25 χρόνων (καὶ ἦταν χωροφύλακας), ὁ γιὸς του Κωνσταντῖνος ἦταν 16 χρόνων (μαθητὴς τοῦ σχολαρχεῖου), ὁ μικρότερος γιὸς του Ἀναστάσιος 11 χρόνων (μαθητὴς), ἡ μεγάλη κόρη του Βιργινία 13 χρόνων καὶ ἡ μικρὴ θυγατέρα του Χαρίκλεια ἦταν 6 χρόνων.

7. Ὁ Ἀναγνώστης Πετζάβας, ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο.

α) Τ ἄ ἔ γ γ ρ α φ α. Ἐπὶ τὸν φάκελό του πληροφοροῦμαστε ὅτι:

α'. Ὁ Θανάσης Στουρνάρας ἦταν πεθερὸς του. Στὰ 1832 σκοτώθηκε στὴν Ἀράχωβα ὁ θεῖος του Μιχαὴλ Πετζάβας, ὅπως γράφει ὁ ἴδιος. Στὴν αἴτησή του ὑπέβαλε (Χαλκίδα, 4.5.1865) στὴν Ἐπιτροπὴ Ἀγῶνα, ζητώντας τὴν ἀποκατάστασή του, ὅπου σημειώνει: «Ἄμα ἀρξαμένου, τοῦ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος, φλεγόμενος ἀπὸ τὸν πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωτα, ἐρρίφθη εἰς αὐτόν, μὲ τοὺς ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν μου στρατιώτας, καὶ τὸ πρὸς αὐτὴν χρέος μου ἐξεπλήρωσα...».

Ἄκόμα, μαθαίνομε ὅτι ὁ ἀδελφὸς του ἦταν μακαρίτης (†5.5.1832) καὶ ἀνατέθηκε σ' αὐτὸν ἡ διοίκηση τοῦ σώματός του, μὲ τὸν βαθμὸ τοῦ ταγματάρχη.

β'. Ὁ Νικ. Κριεζιώτης βεβαιώνει (21.11.1843) ὅτι στὰ χρόνια 1822-1848 ἦταν στὶς διαταγὰς του σὰν ὀπλαρχηγὸς μὲ 100 μέχρι 300 στρατιῶτες καὶ ὅτι ὁ Μιχαὴλ Πετσάβας ἦταν θεῖος του.

γ'. Στὸ φάκελο ὑπάρχει καὶ τὸ πιὸ κάτω πιστοποιητικὸ (α/α 1.238/15.385, πρωτότυπο):

Οἱ ὑποφαινόμενοι πιστοποιοῦμεν, ὅτι ὁ κ. Ἀναγ. Πετσάβας, εἰς τῶν ὀπλαρχηγῶν Ὀλυμπίων, ἀπὸ τὴν πρώτην ἐκκοξίν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ὀλύμπῳ, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν, τοῦ κ. Διαμαντῆ Ν. Ὀλυμπίου τὸ πρῶτον, καὶ τοῦ

Καρατάσου μετά ταῦτα, ἐφάνη ὠφέλιμος μὲ τοὺς ὑπὸ τὴν ὄδηγιάν του, καὶ τότε, καὶ εἰς πολλὰς μετὰ ταῦτα περιστάσεις, διακριθεὶς εἰς διαφόρους μάχας καὶ ἐν Ὀλύμπῳ, καὶ ἐν Εὐβοίᾳ, καὶ ἐν Σκιάθῳ καὶ ἐν Ἀταλάντῃ καὶ ἐν Τρικέροισι κ.λ.π. καὶ ὑποστὰς ζημίας καὶ ἄλλας δαπάνας οὐ τὰς τυχούσας καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἀγῶνος ἐν τῇ πατρίδι τοῦ Ὀλύμπῳ καὶ μετὰ ταῦτα, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος, ἀλλ' ἔμεινε μέχρι τοῦδε ἀδικημένος κατὰ τὸν στρατιωτικὸν βαθμὸν. Εἰς ἐνδειξιν τῶν ἀνωτέρω τῶν δίδεται τὸ παρὸν, ἵνα χρησιμεύσῃ ἐν καιρῷ, ὅπου ἀνήκει. τῇ 20 Δεκεμβρίου 1844, ἐν Ἀθήναις

Ἰωάννης Κωλέττης
Δρό(σος) Μανσόλας
Χρ. Περραιβός
Ἀδάμ Δοῦκας Χρ. Χῆ Πέτρον.

δ'. Στὸ «Ἀρχεῖον Χρηστίδῃ» (ποῦ φυλάγεται καὶ τοῦτο στὸ Τμήμα χειρογράφων τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης) διασώθηκε στὸ πρωτότυπο (α/α 3.672/44) ἢ πιὸ κάτω ἀναφορὰ τοῦ Ἀναγνώστη, ἢ ὁποῖα (στὴν 4ῃ σελίδα) φέρνει τὴν ἐξῆς διεύθυνση:

Πρὸς τὸν ἐκλαμπρότατον κύριον Ἰωάννην Κωλέτην
εἰς Ναύπλιον
Α. Πετζάβας

Τὸ ἔγγραφο ἀρχίζει ἔτσι:

Ἐκλαμπρότατε,

Ἀφοῦ φές ἀνέγνωσες τὰς ἀναφορὰς μας καὶ ἐσὸ μέρος τοῦ ὅλου σώματος, καὶ τὴν ἰδικήν μου, καὶ μᾶς εἶπατε νὰ τὰς παρουσιάσωμεν εἰς τὸ Συμβούλιον, εὐθὺς τὴν ὥραν ἐκείνην ἐπῆγα καὶ τὰς παρουσίασα εἰς ἴδιον [τὸν] Ζωγράφον, καὶ σήμερον ἔλαβον μίαν ἀπάντησιν τῆς Κυβερνήσεως θεὴ νὰ εἶμαι ἀρχηγὸς ἐγὼ ὁ ἴδιος εἰς τὸ σῶμα τοῦ μακαρίτου ἀγαθέμου μου, διὰ δὲ τὰ διπλώματα ὅσα ἐζήτουν νὰ μοι δοθοῦν, ὅσα μοι λείπουν, ἀκόμη διὰ νὰ σχηματίσω ὅλους τοὺς ὑπὸ τὴν ὄδηγιάν μου στρατιωτικούς, καθὼς τοὺς εἶχεν ὑποσχεθῆ ἔγγράφως ὁ μακαρίτης, νὰ τοὺς δώσῃ τοὺς ἀναλόγους βαθμοὺς τὸν καθεὶν δὲν δίδει πλέον τάχα ἢ Κυβερνήσις διπλώματα, ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ τὴν συνέλευσιν, ἐγὼ δὲ με αὐτὴν τὴν ἀπάντησιν ἔμεινα εἰς ἐνέργειαν καὶ εἰς ἐσχάτην ἀπελπισίαν, διότι ἂν δὲν τοὺς δώσω τοὺς βαθμοὺς των αὐτοὶ θέλουσι με ξεσχίσει καὶ διὰ τὰ διπλώματα καὶ διὰ τὰ γροῦσια ἀπὸ 150: τὸν ἕνα, κατὰ τὰς ἀποδείξεις ὅπου θὰ ἔχη εἰς χεῖρας ἕκαστος, καὶ διὰ τὴν δούλευσίν τους θέλουσι καὶ αὐτῶν τὰ διπλώματα, καθὼς τὰ πῆραν ὅλοι τῶν λοιπῶν σωμάτων...

Συνεχίζοντας, γράφει ὅτι πῆρε τὰ σχετικὰ ἔγγραφα, τῆς 27.3.1832, μετὰ τὴν σημειώσεως τοῦ Κωλέττη. Τοῦ γνωρίζει ὅτι ἔχει ἔτοιμο στρατιωτικὸ σῶμα στὴ διάθεσιν τῆς Κυβερνήσεως καὶ ζητεῖ νὰ τοῦ στείλῃ διπλώματα ἕκα-

τονταρχῶν μὲ ἀνοιχτὰ (κενὰ) τὰ ὄνοματεπώνυμα κ.λ., τελειώνοντας δὲ γράφει: *δίκαιον εἶναι νὰ μοὶ προβιάσῃς καὶ ἐμέ, διὰ τὰς θυσίας τοῦ ἀδελφοῦ μου καὶ τῆς οἰκογενείας μου, εἰς βαθμὸν χιλιάρχου, διὰ νὰ κανωῶμαι καὶ ἐγὼ εἰς τὸ ὄνομά του καὶ νὰ θυσιάζωμαι δίδοντάς με καὶ τὰς προεπούσας ὀδηγίας εἰς σχηματισμὸν τοῦ σώματός μου.*

καὶ μένω μὲ ὄλον τὸ βαθύτατον σέβας.

Τῆ 5 Μαΐου 1832

Ναύπλιον

Ὁλωσ προθυμότητος δοῦλος σας

Ἀναγνώστης Πετζάβας.

β) Π α ρ α τ η ρ ῆ σ ε ι ς . α'. Πρῶτα-πρῶτα, πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὸ ἐπιθετο παρουσιάζεται μὲ τοὺς τύπους: Πετζάβας-Πιτζάβας καὶ Πετζάβα, ὅπως καὶ Πιτσαβαῖοι-Πετσαβαῖοι-Πιτζαβαῖοι-Πετζαβαῖοι καὶ Πετσάβας-Πιτσάβας, ἀλλὰ καὶ Πιτζιάβας-Πιτσιάβας, συναντᾶται δὲ καὶ σήμερα στὰ χωριά τῶν Πιερίων (π.χ. Σφηκιά), ἢ καὶ τοῦ Ρουμλουκιοῦ (ἀλλὰ οἱ κάτοικοι, ποὺ ἔχουν τὸ αὐτὸ ἐπιθετο, θὰ κατάγονται μᾶλλον ἀπὸ τὰ Πιέρια), ἢ κ.ά. (π.χ. στὴν Κατερίνη, στὴ Βέροια κ.ά.). Φαίνεται, μάλιστα, ὅτι οἱ ἄγωνιστὲς τοῦτοι ἀποτελοῦσαν ὀλόκληρη οἰκογένεια πολεμιστῶν γιὰ πολλὰ χρόνια, ποὺ συνέχισε τὴ συμβολὴ τῆς γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Μακεδονίας, παίρνοντας μέρος καὶ στὰ ἐπόμενα ἐπαναστατικὰ κινήματα. Τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι καταγόταν ἀπὸ τὰ χωριά τοῦ Ὀλύμπου καὶ συγκεκριμένα, ἴσως, ἀπὸ τὴ Σφηκιά, ποὺ λεγόταν (μέχρι τὸ 1926) Βόσσοβα-Βόσσοβα.

β'. Εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἡ πληροφορία ὅτι ὁ Θανάσης Στορνάρης ἦταν πεθερὸς τοῦ Ἀναγνώστη. Τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι θὰ συνδέθηκαν οἱ δύο οἰκογένειες ὅταν οἱ ἄγωνιστὲς τοῦ Ὀλύμπου κατέφυγαν στοὺς Στορναραίους, στὸν Ἀσπροπόταμο, ἀφοῦ ἀπέτυχε ἡ ἐπανάσταση στὸν τόπο τους.

γ'. Γνωρίζαμε βέβαια τὴν ὑπαρξὴ τῆς οἰκογένειας, ἀλλὰ δὲν ξέραμε μέχρι τώρα ποιά ἦταν ἡ συμβολὴ τῆς στὸν ἀγῶνα τοῦ Ὀλύμπου¹. Ἀπὸ τὸ πιστο-

1. Στὰ 1827 ὁ ἠγούμενος τῆς Μονῆς τοῦ ὀσίου Διονυσίου τοῦ Ὀλύμπου ἐλέγετο Μεθόδιος Πιτζάβας. Βλ. Σ τ ε φ ἄ ν ο υ Π α π α δ ο π ο ὐ λ ο υ, ὀ.π., σ. 160 καὶ 161. Ἐνας ἄλλος Πιτσάβας δροῦσε στὰ 1837 καὶ 1838 στὴ Μακεδονία κ.ά. σὰν «πειρατῆς», ἀλλὰ συνελήφθη μὲ τοὺς 45 ἄνδρες του καὶ θανατώθηκε (1838) στὴ Λάρισα. Βλ. Κ ω ν σ τ α ν τ ῖ ν ο υ Α. Β α κ α λ ο π ο ὐ λ ο υ, Τὸ ἐμπόριο τῆς Θεσσαλονίκης 1796-1840, «Μακεδονικὰ» 16(1976) 73-172 καὶ συγκεκριμένα τῆς σ. 114-118, 135 καὶ 143. Ἄν καὶ ἦταν πρόσφυγας στὴ Σκόπελο, πρόσφερε (1828) 5.000 γρόσια γιὰ τῆς ἑκτακτες ἀνάγκης τοῦ κράτους (βλ. S p r y g o s D. L o u k a t o s, Jean Kapodistrias et la Macédoine, «Balkan Studies» 16₁, 1975, 98-99), ποὺ δὲν τοῦ ἀναγνωρίστηκαν σὰν χρέος. Πρβλ. Γ. Χ. Χ ι ο ν ἰ δ η, Οἱ εἰς τὰ μητρῶα, ὀ.π., σ. 47, ἀριθμὸς 85. Ὁ Ἀναγνώστης Πετσάβας μετεῖχε καὶ στὴν ἐπαναστατικὴ κίνηση τοῦ 1836. Βλ. Ν τ ῖ ν ο υ Κ ο ν ὀ μ ο υ, ὀ.π., σ. 58. Ἀκόμα, ὁ Μιχάλης Πετσάβας ἐξαγόρασε ξένους αἰχμαλώτους καὶ τοὺς ἐλευθέρωσε. Βλ. Δύο ἐπιτολαί τοῦ Στεφάνου Καλαμίδα, «Θεσσαλικά Χρονικά» 1(1930)101-110 καὶ συγκεκριμένα

ποιητικό δῶμας τοῦ Ν. Κριεζώτη (δ ε ὑ τ ε ρ ο ἔγγραφο) καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ τὴ βεβαίωση τῶν Ἰωάννη Κωλέττη, Χρ. Περραιβοῦ κ.ἄ. σπουδαίων ἀγωνιστῶν (τ ρ ί τ ο ἔγγραφο) πληροφοροῦμαστε πιά ἀρκετὰ στοιχεῖα, ὅπως ὅτι: Ὁ Ἄναγνώστης ἦταν ὄπλαρχηγὸς τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἔλαβε μέρος στὴν ἐπανάστασή του, στὶς διαταγὲς τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου καὶ ὕστερα τοῦ (Γέρο-) Καρατάσου, τόσο στὸν Ὀλυμπο ὅσο καὶ στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα, ὅπως καὶ ὁ θεῖος του Μιχάλης καὶ ὁ ἀδελφός του. Τοὺς ἀγῶνες τοὺς στὸν ἐξωμακεδονικὸ χῶρο τοὺς ξέραμε, γιὰ ἀναφέρονται τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας καὶ σ' ἄλλα δημοσιευμένα ἔγγραφα. Πιὸ συγκεκριμένα, ὁ Ἄναγνώστης εἶχε στὶς διαταγὲς τοῦ 100-300 στρατιῶτες καὶ πολέμησε μὲ ἀρχηγὸ καὶ τὸν Ν. Κριεζώτη. Ὁ θεῖος του Μιχάλης σκοτώθηκε (στὴν Ἀράχωβα), ὅπως καὶ ὁ ἀδελφός του (1832), ὁπότε ἀνέλαβε ὁ ἴδιος τὴ διοίκηση τῶν συμπατριωτῶν- συναγωνιστῶν του. Ἔμεινε ὁμοῦ καὶ τοῦτος παραγνωρισμένος καὶ ἀδικημένος.

δ'. Στὴν ἀναφορὰ του (βλ. τ έ τ α ρ τ ο ἔγγραφο) πρὸς τὸν Ἰωάννη Κωλέττη, γράφονται ὅτι ἀναγνωρίστηκε σὰν διοικητῆς τοῦ στρατιωτικοῦ σώματος τοῦ ἀδελφοῦ του, παραπονεῖται ὁμοῦ γιὰ τὸ δὲν τοῦ ἔστειλαν τὰ ἔντυπα («διπλώματα»), μὲ τὰ ὁποῖα ἀναγνωρίζονταν καὶ δίδονταν τὰ ἀξιώματα στοὺς πολεμιστὰς (μὲ τὰ ἀνάλογα δικαιώματα) καὶ τοῦτο ἔπρεπε νὰ γίνεῖ ὁποσδήποτε, γιὰτί κάτι τέτοιο τοὺς εἶχε ὑποσχεθεῖ ὁ ἀδελφός του. Σὰν αἰτιολογικὸ προβαλλόταν ὅτι ἀναστάλθηκε ἡ χορήγηση παρόμοιων ἐγγράφων μέχρι νὰ γίνεῖ ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευση. Ὁ Ἄναγνώστης ὁμοῦ ἀμφισβητεῖ τὴν ἀλήθεια τῆς δικαιολογίας αὐτῆς καὶ ἐπιμένει ὅτι ὅλα τὰ ἄλλα στρατιωτικὰ σώματα τὰ πῆραν, ἐνῶ ὁ ἴδιος κινδυνεύει νὰ λυντσαριστεῖ ἀπὸ τοὺς συναγωνιστὰς του, πὺ ζητοῦν τοῦτα, ὅπως καὶ τὰ 150 γρόσια, πὺ ἔχει νὰ λάβει ὁ καθένας τοὺς καί, τέλος, ζητεῖ τὴν προαγωγή του στὸν βαθμὸ τοῦ χιλίρχου.

8. Οἰκογένεια Λαζαίων.

Α'. *Τόλιος Λιόλιον Λάζος*, ἀξιωματικὸς 6ης τάξεως.

Β'. *Δῆμος Λιόλιον Λάζος*, ἀξιωματικὸς 3ης τάξεως.

τὶς σελίδες 102-103 (ὅπου ἀναφέρεται ὡς «Πεσέβας», ἴσως ἀπὸ λανθασμένη ἀνάγνωση). Στὰ 1835 ἀναφέρεται στὸν Ὀλυμπο ὁ καπετάνιος Πιτζάβας, ἐπικεφαλῆς 70 ἀγωνιστῶν. Βλ. Κ ο σ μ ἄ Θε σ π ρ ω τ ο ὺ - Ἀ θ α ν α σ ί ο υ Ψ α λ ῖ δ α, ὅ.π., σ. 88. Στὰ γεγονότα τῆς Νάουσας ἀναφέρεται ὅτι ἔλαβε μέρος καὶ ἓνας καπετάνιος Πιτσιάβας. Βλ. Δ η μ. Π λ α τ α ρ ῖ δ η - Ε ὗ σ τ. Ι. Σ τ ο υ γ ι α ν ν ἄ κ η, Ἱστορία τῆς πόλεως Ναούσης, ἐκδ. 2η, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 134, 168 καὶ 178. Κατὰ τὸν Ἰ ω ἄ ν ν η Κ. Β α σ δ ρ α β ἔ λ - λ η (Οἱ Μακεδόνες κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ἐκδοσὶς 3η, Θεσσαλονίκη 1967, σ. 179) τοῦτος ἦταν ὁ Μιχάλης. Βλ. καὶ στοῦ Γ ι ἄ ν ν η Κ ο λ ι ὀ π ο υ λ ο υ, Ληστές, ἡ Κεντρικὴ Ἑλλάδα στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα, Ἀθήνα 1979, σ. 18 καὶ 260.

- Γ'. *Τόλια Λάζος* ἢ *Λάζον* ἢ *Λαζόπουλος*, ἀξιωματικὸς 3ης τάξεως.
 Δ'. *Γεώργιος Θεοδώρου Λάζος*, στρατιωτῆς καὶ
 Ε'. *Μάρκος Λάζος*.

Ὑπάρχουν στὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν» αἰτήσεις τους ἢ τῶν κληρονόμων τους. Δυστυχῶς ὁμοῦ ἀπὸ τὸν φάκελο τοῦ Τόλια Λάζου ἢ Λαζοπούλου λείπουν (ἀπὸ τὰ 9 ἔγγραφα, πού ἀναφέρονται) τὰ πιὸ ἀξιόλογα, ὅπως ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Δ. Ὑψηλάντη πρὸς τοῦτον, τῆς 30 Σεπτεμβρίου 1821 (πού θὰ ἦταν ὁμοῦ, ἀσφαλῶς, ὁμοῦ περιεχομένου μὲ τὴ σταλμένη στὸν Ἀθανάσιο Συρόπουλο, πού δημοσιεύτηκε πιὸ πάνω σ' αὐτὴν τὴ μελέτη) καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἐμμ. Παπᾶ, πρὸς τοῦτον, τῆς 9 Σεπτεμβρίου 1821.

Ἀπὸ τὰ ἔγγραφα τοῦτα δημοσίευσα ἤδη τὴ σπουδαία ἐκθεσὴ στὸ βιβλίο μου «Ἡ ἐκστρατεία καὶ ἡ ἐπανάστασις εἰς τὸν Ὀλύμπον κατὰ τὰ ἔτη 1821-1822, μετὰ ἀνεκδότων ἐγγράφων καὶ νέων στοιχείων περὶ τῶν Λαζαίων καὶ τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου-Ὀλυμπίου», Θεσσαλονίκη 1975 (Μακεδονικὴ βιβλιοθήκη, α/α 45, τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν).

Ἀπὸ τὰ νέα στοιχεῖα πού βρῆκα, σημειῶνω:

Α'. Πιστοποιητικὸ (α/α 224, τῆς 2.4.1864) τοῦ δημάρχου τῆς Ν. Πέλλας (ἄλλη, μεταγενέστερη, ἀρίθμηση 388) γιὰ τοὺς κληρονόμους τοῦ Δήμου Λιόλιου Λάζου. Πληροφοροῦμαστε ὅτι ἦταν 60 χρόνων καὶ ἐπομένως γεννήθηκε γύρω στὸ 1804. Εἶχε μητέρα, γυναῖκα, τὸν γιὸ Ἰωάννη, 25 χρόνων¹,

1. Ὁ Ἰωάννης Δήμου Λάζος ἦταν γιαιτρός καὶ ὄπλαρχηγός. Διακρίθηκε στὴν ἐπανάστασι τοῦ 1854, ὅπως καὶ ὁ ἀδελφός του Ἀλέξανδρος. Βλ. Γ Ἰ ὁ ρ ο υ Χ. Χ ἰ ο ν ἰ ὀ η, Ἀνεκδοτὴ ἐκθεσὴ γιὰ τοὺς κλεφταρματολοὺς Λαζαίους καὶ τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1854, «Μνημοσύνη» 7(1978-1979)350-352, ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Ζοῦσε καὶ στὰ 1910. Βλ. «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον Ἀθηνῶν» 3(1910)332-333, ὅπου γράφεται ὅτι ὁ πατέρας του Δήμος ἦταν ἀρχηγός τοῦ ἀρματολικιοῦ «Παλάτι Κόλι», γιὰ τὸ ὅποιο βλ. Γ. Χ. Χ ἰ ο ν ἰ ὀ η, Ἡ ἐκστρατεία, ὅ.π., σ. 15. σημ. 1. Ὁ καπετάνιος Λάζος ἀναφέρεται καὶ σάν «Βοδενάλης» ἢ «Βοδενιάτης», ὅπως σημειώθηκε πιὸ πάνω. Βλ. Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, τ. 5, Π, σ. 61, 195, 203, 209, 212, 215, 245, 246, 251, 253, 256, 266, 272 καὶ 385. Γιὰ τοὺς Λαζαίους βλ. καὶ τὴ μελέτη τῆς Μ α ρ ἰ α ς Γ ε ω ρ γ ο υ λ ο π ο ὄ λ ο υ - Δ ε λ η β ο ρ ρ ἰ ᾶ, Οἱ Λαζαῖοι καὶ οἱ Πόντιοι, «Ἀρχεῖον τοῦ Πόντου» 33(1975-1976)11-16.

Βλ. ἀκόμα γιὰ τοὺς Τόλια καὶ Τόλια Λάζο στὸν Γιάννη Κολιόπουλου, ὅ.π., σ. 18 καὶ στοῦ Ἡλία Π. Γεωργίου, Τρεῖς ἐκθέσεις τοῦ γάλλου προξενικοῦ πράκτορος (1828) Ζυσερὲ ντὲ Σαίν Ντενίς, στὴν «Ἐπετηρίδα τῆς Ἑταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν» 2(1969-1970)113-138, ὅπου (σ. 130) γράφονται τὰ ἑξῆς ἐνδιαφέροντα γιὰ τὸν Τόλια Λάζο: «Τόλιας Λάζος: Ἡλικίας 38 ἐτῶν, γεννηθεὶς εἰς τὰς κλιτῆς τοῦ ὄρους Ὀλύμπου, ἐν Θεσσαλίᾳ: Ἀνήκει εἰς μίαν τῶν πλέον διακεκριμένων οἰκογενειῶν τῶν ἀρματολῶν τῆς ἐπαρχίας του.

Ἄν καὶ ὀλίγον ἐμπειρὸς εἰς τὸ ἐπάγγελμα τῶν ὄπλων, ὁ χαρακτήρ του εἶναι γλυκὺς καὶ οἱ τρόποι του εἶναι εὐπειθεῖς. Τὸ μίσος του κατὰ τῆς λεηλασίας, ἡ ἐπιθυμία τῆς μορφώσεως καὶ ἡ ἰσχὺς του παρεκίνησαν τὴν Κυβέρνησιν νὰ ἐμπιστευθοῦν εἰς αὐτὸν τὴν διοίκησιν μιᾶς χιλιαρχίας ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Ὑψηλάντου.

τὸν γιό 'Αλέξανδρο, 20 χρόνων, καὶ τὶς θυγατέρες Μαριγώ, 27 χρόνων, ἄγαμη, καὶ Βασιλική, 10 χρόνων. Ἦταν ἰδιοκτήτης ἑνὸς σπιτιοῦ, ὅπου κατοικοῦσε, καὶ ἑνὸς ἀμπελιοῦ, ἀπὸ ἓνα στρέμμα. Ἐπαιρνε μηνιαίτικη σύνταξη 45 δραχμῶν.

Ὁ τελικὸς ἀριθμὸς μητρώου τοῦ ἦταν ὁ 140.

Β'. Σὲ ἔγγραφο (Ἀταλάντη, 8-4-1865, α/α 429) τοῦ Δήμου Λ. Λάζου γράφεται ὅτι ὁ χιλιάρχος Τόλιος Λάζος ἄφησε δύο γιούς, ποὺ πέθαναν. Ἡ χήρα τοῦ ἀπέκλεισε τοὺς συγγενεῖς τοῦ καὶ κληρονόμησε τὸν ταγματάρχη Μόστρα. Ὁ Δήμος Λ. Λάζος ἦταν πρωτοξάδελφος τοῦ Τόλιου Λάζου, ἀπὸ τὸν πατέρα τοῦ.

Γ'. Στὸ ἐσώφυλλο τοῦ φακέλου (σελ. 3η) γράφονται τὰ ἑξῆς, γιὰ τὰ στοιχεῖα τῆς συνεδριάσεως τῆς Ἐπιτροπῆς Ἐκδουλεύσεων, τὸν ἀριθμὸ τῆς ἀποφάσεως καὶ τὴ σελίδα τοῦ μητρώου τοῦ 1836, γιὰ τὸν Τόλιο Λάζο:

«Συν. 83, ἀρ. 13. Σελ. 116, 1, 1836.

Τόλιος Λάζου. Ἰκανώτατος ὄπλαρχηγὸς καὶ μὲ πολλὰς καὶ καλὰς πρὸς τὴν πατρίδα ἐκδουλεύσεις. Ἀπέθανεν, ἐγκαταλείψας πολυμελῆ καὶ ἔνδεστάν οἰκογένειαν, τὴν ὁποίαν ἡ ἐπιτροπὴ, συσταίνουσα εἰς τὴν μεγαλοδωρίαν τῆς Α.Μ., παρακαλεῖ νὰ τῆς χορηγηθῇ σύνταξις ἀνάλογος εἰς οἰκογένειαν ἑνὸς χιλιάρχου, τοῦ ὁποίου τὸν βαθμὸν ἔχαιρεν ὁ μακαρίτης.

13). Ἐγκρίνεται νὰ ταχθῇ εἰς τὴν τρίτην (3) τάξιν, διότι ἦτον ὄπλαρχηγὸς, ἀρχηγὸς καὶ χιλιάρχος ἐπὶ Κυβερνήτου. Α.Μ. 403».

Δ'. Γιὰ τὸν Τόλια Λάζο ἢ Λάζου ἢ Λαζόπουλο, γνωρίζομε ὅτι κατατάχθηκε στὴν 3η τάξιν τῶν ἀξιωματικῶν.

Ἡ γυναικα τοῦ λεγόταν Μελάχρω καὶ ζητοῦσε τὴν ἀποκατάστασίν τῆς μὲ αἴτησίν τῆς (Ξηροχώρι, 16.4.1865, α/α 21.221), τόσο γιὰ τὸν πεθαμένο ἄνδρα τῆς Τόλια Λάζου, ὅσο καὶ γιὰ τὸν γιό τους Ἰωάννη, ποὺ εἶχε σκοτωθεῖ.

Στὴν αἴτηση (φύλλο 1β) τούτῃ ἐπικαλεῖται καὶ ἀξιόλογα ἔγγραφα, ποὺ δὲν βρίσκονται πιά στὸν φάκελο, ὅπως σημειώθηκε. Συγκεκριμένα, συνυπέβαλε:

«1. Τὴν ἀπὸ 30 Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1821 τοῦ Ἀρχιστρατήγου Δημητρίου Ὑψηλάντου ἐπιστολὴν, ἐξ ἧς ἐξάγεται ὅτι οὗτος, ἀναγνωρίζων τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν ἰκανότητα τοῦ συζύγου μου, προσεκάλεσεν αὐτὸν νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους ἀγῶνα.

2. Τὴν ἀπὸ 9 Σεπτεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1821 διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ ὑπερασπιστοῦ τῆς Μακεδονίας, ἐξ ἧς ἐξάγεται ὅτι ὁ μακαρίτης σύζυγός μου διωρίσθη νὰ διεγείρῃ τοὺς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του Χριστιανοὺς καὶ [νὰ] κινήσωσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν πρὸς ἐλευθερίαν τῆς Πατρίδος». Στὸν «κατάλογο» τοῦτον γράφεται, ἀκόμα, γιὰ τὸ πῶς πάνω ἔγγραφο: «Ἡ ἀπόδειξις ὁμῶς αὕτη δὲν φέρει ὑπογραφήν ἀλλὰ σφραγίδα ἰδιωτικὴν κάτωθεν».

Γιὰ τὸν ἴδιο ὄπλαρχηγὸ σῶθηκε (στὸ πρωτότυπό του) καὶ τὸ ἀριθμ.

3.799 (Ἀθήνα, 19.6.1837) πιστοποιητικό, πού ὑπογράφουν οἱ Θ. Γρίβας, Χρ. Χ. Πέτρου, Δ. Τζιάμη Καρατάσος, Δ. Μπότζαρης, Μακρυγιάννης καὶ Χρ. Περραιβός, ὅπου ἀναγράφεται ὅτι: «ὁ ἀποθανὼν συναγωνιστῆς μας ὑπὲρ τῆς Πατρίδος Τόλιος Λάζος, ἐξ Ὀλύμπου, ἀφοῦ ὑπηρετήσε τὴν πατρίδα μὲ ζῆλον καὶ πατριωτισμὸν καὶ παρευρέθη εἰς διαφόρους μάχας...», ἄφησε τὴ γυναῖκα του καὶ τρία ἀνήλικα παιδιά, ὅπως καὶ τὴν ὑπερήλικη μητέρα του καὶ μία ἀνύπαντρη ἀδελφή, γι' αὐτὸ καὶ ἀπευθύνονται στὸν Ὅθωνα, γιὰ νὰ τοὺς συμπαρασταθεῖ.

Ἐστρατάρχης Δ. Ὑψηλάντης (Ναύπλιο, 7.1.1830) ἔδωσε (τὸ ἀριθμ. 3.799/21.221) πιστοποιητικό, ὅπου βεβαιώνονται ὅτι:

«Ὁ Ἀρχηγὸς Κοσ Τόλιος Λάζος, καταγόμενος ἐκ τῆς Σημαντικῆς τοῦ Ὀλύμπου οἰκογενείας τῶν Λαζαίων, ἀφ' οὗ ἐδοκίμασεν ὅλας τὰς καταδρομὰς τῆς τυραννικῆς αὐτῆς τῶν Ἰωαννίνων, διὰ τὰ ἐλεύθερα αἰσθήματα τῆς οἰκογενείας του, ἐδείχθη πρόθυμος συνεργὸς εἰς τὴν ὀπλοφορίαν τῶν Ὀλυμπίων, ἅμα εἶδε τὰς περὶ τούτου τοῦ ἀντικειμένου διακηρύξεις καὶ διαταγὰς μου, ἐκδοθεῖσας περὶ τὰ τέλη τοῦ 1821.

Εἰς τὴν ἐναρξίν τοῦ πολέμου τούτου κατὰ τὸν Ὀλυμπον ἠγωνίσθη μὲ ὄσσην εἶχε δύναμιν μέχρι τέλους, ἐθυσίασεν ὅποιαν εἶχε κατάστασιν, κινήτην καὶ ἀκίνητον, καὶ ἐβεβαίωσε τὴν ὀρθὴν διαγωγὴν του μὲ τοὺς πλέον συνετοὺς τρόπους, καθ' ὅλην τὴν δεινότητα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς». Ὑστερα βεβαιώνεται ἡ συμβολὴ τοῦ Τόλιου Λάζου στὶς ἐπιχειρήσεις τῶν Τρικέρων, τῆς Σκιάθου κ.λ.

Ε'. Στὸ ἐσώφυλλο τοῦ φακέλου του γράφονται γιὰ τὸν Μάρκος Λάζος ὅτι πολέμησε στὰ 1821 καὶ ὕστερα. Ὅτι στὸ μητρώο τοῦ 1836 (σελ. 166) φέρεται σὰν ἰδιαιτέρη πατρίδα του ὁ Ὀλυμπος καὶ ὅτι κατατάχθηκε στὴν 6ῃ τάξῃ τῶν ἀξιωματικῶν (2ο τάγμα τοῦ 1830) καί, τέλος, ὅτι πολέμησε στὶς διαταγὰς τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τοῦ Χατζηπέτρου.

Στὰ ἀρχεῖα τῶν Ἀγωνιστῶν ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι πέντε Λάζοι (πού ὄμως δὲν ἦσαν Μακεδόνες), δηλαδή ὁ Κωνσταντῖνος Λάζος, πού ἦταν ἀπὸ τὸν Πόρο, ὁ Ἰωάννης Α. Λάζος, πού ἦταν ἀπὸ τὴν περιοχὴ Δωρίδος, ὁ Δημήτριος Λάζος, πού εἶχε ἰδιαιτέρη πατρίδα τὰ Ψαρά, ὁ Βασίλειος Λάζος, πού καταγόταν ἀπὸ τὸ Χόρμοβο (Β.) Ἠλείου καὶ ὁ Νικόλαος, πού ἦταν ἀπὸ τοὺς Κήπους τῆς Εὐβοίας.

9. Ὁ *Μητρος Λιακόπουλος*, ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, ἀξιωματικὸς 3ης τάξεως, στρατηγός.

Ἦταν ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀξιόλογους Μακεδόνες ὀπλαρχηγούς τοῦ Ὀλύμπου.

Πρέπει, πρῶτα-πρῶτα, νὰ σημειώσουμε ὅσα γράφονται στὰ μητρώα τῶν ἀγωνιστῶν, γιὰ νὰ ἔχει ὁ ἀναγνώστης κάποια προσοικείωση μὲ τὸ ἱστορικὸ τῆς οἰκογένειας καὶ τὸν πιὸ διάσημο ἐκπρόσωπό της, προτοῦ διαβάσει

τά έγγραφα, που αναφέρονται σέ τούτον και σ' άλλους συνεπίθετους άγωνιστές, που είναι πολύ πιθανό νά ήσαν συγγενείς του.

Ο Μήτρος (Δημήτριος) Λιακόπουλος καταγόταν από την περιοχή του 'Ολύμπου. Πρόσφερε τις αξιόλογες υπηρεσίες του από την άρχή του άγώνα και γι' αυτό προβιβάστηκε σέ αντιστράτηγο (11.8.1825), αλλά ύστερα, στα 1829, βαθμολογήθηκε σαν πεντακοσίαρχος. 'Αφού έλαβε μέρος σέ πολλές πολεμικές επιχειρήσεις, σκοτώθηκε τελικά τόν ίδιο χρόνο (1829) στή μάχη που έγινε στή θέση «Μεσοβούν» τών Θηβών.

Η επιτροπή τών κατάταξε στήν τρίτη τάξη τών αξιωματικών (ένδειξη δι έκτιμήθηκε κάπως ή συμβολή του) και άναγνώρισε ότι τού άφείλονταν μεγάλη ποσά για όσα ξόδεψε. Συγκεκριμένα, δέχτηκε ότι είχε νά παίρνει 43.100 γρόσια, τά όποια δικαιούνταν αλλά με τρεις άλλους Μακεδόνες όπλαρχηγούς και συνέργατες του, δηλαδή τόν Ζήση Γηδιώτη¹, τόν Λιόλιο Ξηρολειβαδίτη² και τόν 'Ιωάννη Ζήνο³, όπως αναφέρεται και στο άριθμ. 3.571 (1826), όπως και στα 358 και 474 έγγραφα, που σώζονται στο κουτί 110 του 'Αρχείου 'Αγωνιστών, αλλά γράφονται και στο παλιότερο μητρώο τών πολεμιστών του 1821. 'Ακόμα, έγκρινε και άλλα 800 γρόσια, τά όποια δικαιούνταν ό ίδιος «... δι' έξόφλησιν μισθών και συντήρησιν του Γ. Φαναρά, έως τέλους 'Απριλίου 1826».

'Υπάρχουν πολλά δημοσιευμένα έγγραφα, όπου μνημονεύεται ό έξαιρετος τούτος άγωνιστής, ό πιο σημαντικός εκπρόσωπος και ήγέτης τής οίκογένειας τών Λιακοπούλων⁴.

1. 'Αγνοούσαμε τόν όπλαρχηγό τούτον, που πρέπει νά ήταν Μακεδόνας και συγκεκρίμενα νά καταγόταν από τή σημερινή 'Αλεξάνδρεια 'Ημαθίας, που (τό τοπωνύμιό της) μέχρι τελευταία (1953) όνομαζόταν Γιδά-Γιδάς και σπάνια παρουσιαζόταν με τή γραφή Γηδά-Γηδάς.

Για έναν άλλο συμπατριώτη του άγωνιστή τούτου (στα 1849 και 1853), δηλαδή για τόν Νικόλαο Γίδα, βλ. στού Γιάννη Κολιόπουλου, ό.π., 71, 277-278 και 337 (σημείωση 198).

2. Για τόν αξιόλογο αυτόν Μακεδόνα όπλαρχηγό (που καταγόταν από τό Ξερολιβαδο τού Βερμίου, τής Βέροιας, και έγινε γαμπρός του Μάρκου Μπότζαρη, γιατί παντρεύτηκε τήν άδελφή του Δέσπω) βλ. Γ. Χ. Χιονίδης, Λιόλιος Ξερολιβαδιώτης, ένας άγονιμένος Μακεδόνας άγωνιστής του '21 και λίγα για τήν ιστορία του Ξερολιβαδου, Θεσσαλονίκη 1977, που (άνα-)δημοσιεύτηκε και στο περιοδικό «Μακεδονική Ζωή», τεύχ. 146, 'Ιούλιος 1978, σ. 15-19 (χωρίς όμως τις βιβλιογραφικές και λοιπές σημειώσεις).

3. Δέν γνωρίζαμε Μακεδόνα άγωνιστή με τέτοιο όνοματεπώνυμο. Ξέραμε μονάχα ότι στή συνοδεία του άρχηγού τής επαναστάσεως τών 'Ολύμπου Γρηγορίου Σάλλα συμπεριλαμβανόταν και ό Τζίνος Δημήτριος, που ήταν ένας δραστήριος άγωνιστής. Βλ. Γ. Χ. Χιονίδης, 'Η έκστρατεία, ό.π., σ. 27, 32, 36, 40, 43 και 54-55, όπου (σημ. 1, τής σ. 55) και βιβλιογραφία, και για τόν όποιο δημοσιεύονται καινούργια στοιχεία σ' αυτή τή μελέτη.

4. Βλ. Γ. Χ. Χιονίδης, 'Η έκστρατεία, ό.π., σ. 54, σημ. 2, όπου και άναφορά σέ σχετική βιβλιογραφία. Για τήν άμφιλεγόμενη δράση του στα χρόνια του Καποδίστρια βλ.

Οἱ οἰκογένειες τῶν Λιάκων καὶ τῶν Λιακοπούλων-Λιακοπουλαίων φαίνεται πὼς ἦσαν συγγενικές¹. Τὸ Λιάκος παρουσιάζεται—ὅπως εἶναι γνωστό—καὶ σὰν κύριο ὄνομα. Ὑπῆρχε, π.χ., καὶ ὄπλαρχηγὸς μὲ τὰ στοιχεῖα Λιάκος Διαμαντῆς ἢ καὶ ὄπλαρχηγὸς Λιάκος, ποὺ ἦταν θεῖος τοῦ Δήμου Νικολάου-Ψαροδήμου, ὁ ὁποῖος καὶ μᾶς δίνει σχετικές πληροφορίες, ὅπως εἶδαμε.

Στὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν» σώζεται αἴτηση τοῦ γιοῦ του (τῆς 10.4.1865, ἀριθμ. 358), στὴν ὁποία ἐπαναλαμβάνεται ὅτι ὁ πατέρας του σκοτώθηκε (στὰ 1829) στὴ μάχη τῆς Θήβας, φέροντας τὸν βαθμὸ τοῦ πεντακοσάρχου.

Στὴν ἴδια αἴτηση γράφονται ὅτι «... καὶ πρὸ τῆς ἱερᾶς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ὁ πάππος μου Λιάκος, καπετάνιος ἐν Ὀλύμπῳ, πολλάκις ἐπολέμησε κατὰ τῶν Τούρκων, ἀλλά, ἐπὶ τέλους, αὐτὸς μὲν ἐφονεύθη ὑπ' αὐτῶν, ἡ δὲ οἰκογένειά του ἠχμαλωτίσθη (μάλιστα ἐν κοράσιον αὐτοῦ ὑπάρχει εἰσέτι ἐν αἰχμαλωσίᾳ) καὶ μόνον ὁ πατὴρ μου Μῆτρος Λιακόπουλος, ὡς ἐκ θαύματος, ἐσώθη καὶ ὄστις, ἅμα ἐξερράγη ὁ ὑπὲρ τῆς πίστεως ἱερὸς ἀγὼν τοῦ 1821, ἔλαβε καὶ οὗτος τὰ ὄπλα καί, μὲ τοὺς ὑπ' αὐτόν, ἐπολέμησεν εἰς πολλὰς μάχας τὰς ὁποίας κάλλιστα γνωρίζουν τὰ Σ(εβαστ)ά ταῦτα μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς».

Ἀπὸ πιστοποιητικὸ τοῦ δημάρχου τῆς Ν. Πέλλας (ἀριθμ. 358 καὶ 204, τοῦ 1865) πληροφοροῦμαστε ὅτι κληρονόμοι τοῦ Μῆτρου ἦσαν ἡ γυναίκα του Μαρία, 60 χρόνων, καὶ ὁ γιὸς του Ἐπαμεινώνδας, 35 χρόνων, ποῦ, συνεπῶς, γεννήθηκε στὰ 1830.

10. Ὁ *Δημήτριος ἢ Μῆτρος Κων/νου Λιακόπουλος*, ὑπαξιωματικὸς 2ης τάξεως, κάτοικος Ξηροχωρίου, τοῦ δήμου Ἰστυαίων (1837), ἐκ Θεσσαλίας.

Σὲ πιστοποιητικὸ (Λαμία, 9-3-1840) τοῦ συν/ρχη Χρ. Περραιβοῦ (ἀριθμ. 504 καὶ 17.718) βεβαιώνεται ὅτι ἔδρασε σὲ πολλὰ μέρη. Ἔτσι, γράφεται:

Δ. Θέ μ ε λ η-Κ α τ η φ ὀ ρ η, Ἡ δῖωξις τῆς πειρατείας καὶ τὸ θαλάσσιον δικαστήριον κατὰ τὴν πρώτην καποδιστριακὴν περίοδον 1828-1829, Ἀθῆναι 1973, τ. 1, σ. 26, 29, 145 καὶ 159, καὶ τ. 2, σ. 21, 70, 74, 77, 98-104, 122, 140 καὶ 142. Γιὰ τὶς πειρατικές καταδρομὲς του βλ. καὶ Ν. Τ ο δ ὄ ρ ο υ - Β. Τ ρ α ἰ κ ο υ, *Bulgares participants dans les luttes pour la libération de la Grèce 1821-1828*, Σόφια 1971, σ. 518-519 (πρβλ. καὶ σ. 121 καὶ 241) καὶ Ἀπ ο σ τ ὀ λ ο υ Ε. Β α κ α λ ο π ο ὕ λ ο υ, *Πρόσφυγες καὶ προφυγικὸν ζήτημα κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821*, Θεσσαλονίκη 1939, σ. 32 κ.έ.

1. Γιὰ μερικά προβλήματα γύρω ἀπὸ τὶς οἰκογένειες τοῦτες βλ. σημειώμα μου στὸ σχετικὸ κεφάλαιον τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰ ω ἄ ν ν ο υ Π ε τ ρ ὴ φ, ὀ.π., σ. 53-54, ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Ὁ Γ ε ὠ ρ γ ἰ ο ς Γ α ζ ῆ ς (ὀ.π., σ. 53) γράφει ὅτι ὁ Δημήτριος-Μῆτρος Λιακόπουλος ἦταν γιὸς τοῦ περίφημου καπετάνιου Λιάκου, τοῦ γνωστοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ καὶ ὅτι ἦταν «ἀνὴρ ἀρεμιάνιος». Ὁ Ν. Πατσέλης (σὲ σημείωσιν στὴ σελίδα 180 τοῦ ἔργου τοῦ Γ. Γαζῆ) γράφει: «Ἀπέθανεν ἄκκληρος, μὲ τὸν θάνατόν του δὲ ἐξέλιπεν ἡ οἰκογένειά του» (ποῦ εἶναι λάθος) καὶ δημοσιεύει τὴ γνώμη τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη ποῦ ὀνομάζει τὸν Μῆτρο Λιακόπουλο: «ἄξιον παλληκᾶρι καὶ καλὸν πατριότην».

«... ἐν πρώτοις, κατὰ τὸ 1821 ἔτος, ἐπολέμησε εἰς Χασάνδραν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν ὄν τοῦ Κ: Λιάκου Ὀλυμπίου, κατὰ δὲ τὸ 1822 εἰς Κάρυστον, εἰς Βρυσάκια... ὑπὸ Μῆτρον Λιακόπουλον».

11. Ὁ Νικόλαος Λιακόπουλος, ἀξιωματικός 5ης τάξεως, Ὀλύμπιος.

Ἦταν ἀδερφός τοῦ Μῆτρον (Δημητρίου) Λιακοπούλου.

Σώθηκε μονάχα ἡ αἰτήσή του (α/α 67, τῆς 14.4.1865, κουτί 110), ὅπου γράφονται καὶ τὰ ἐξῆς:

«... ὁμομήτριος ἀδελφός τοῦ μακαρίτου Μῆτρον Λιακοπούλου καὶ ἠκολούθησε αὐτὸν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Ἱεροῦ ἀγῶνος μέχρι τέλους αὐτοῦ, παρευρεθείς εἰς ὄλας τὰς συγκροτηθείσας παρ' αὐτοῦ καὶ κατὰ τῶν Τούρκων μάχας, ὡς πρῶτος ἑκατόνταρχος, λοχαγός».

Ἄπὸ τὰ μητρώα τῶν Ἀγωνιστῶν συμπληρώνομε τὶς πληροφορίες καὶ μαθαίνομε ὅτι ἦταν ἀξιωματικός καὶ εἶχε στὶς διαταγές του ἀρκετοὺς στρατιῶτες. Τὸ 1830 ἦταν λοχαγός τοῦ 2ου τάγματος καὶ τοῦ ἀναγνωρίστηκαν δικαιώματα γιὰ 6.480 γρόσια.

12. Ὁ Βασίλειος Λιακόπουλος, ὑπαξιωματικός 2ης τάξεως, κάτ. Ξηροχωρίου.

Καταγόταν μᾶλλον ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, στὰ ἀρχεῖα ὁμῶς τῶν ἀγωνιστῶν δὲν διευκρινίζεται τοῦτο, ἐνῶ ὑπάρχουν καὶ τρεῖς ἄλλοι Λιακόπουλοι ἢ Λιάκοι, πὸ κατὰγονταν ἀπὸ διάφορους τόπους τῆς Πελοποννήσου.

Στὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν» διασώθηκε πιστοποιητικὸ τῶν Χατζηρηήστου, Δ. Λιακοπούλου, Δ. Τζάμη Καρατάσου καὶ Διαμαντῆ Νικολάου γιὰ τὴν ἐπιτροπὴ κρίσεως τοῦ 1844. Φαίνεται, λοιπόν, πὼς ἦταν καὶ τοῦτος Μακεδόνας, μὰ καὶ συμπατριῶτες του, κυρίως, βεβαιώνουν γιὰ τὴ δράση του.

13. Ὁ Βασίλειος Λιάκων, Ὀλύμπιος, κάτοικος Λίμνης Εὐβοίας, στρατιώτης.

Οἱ κληρονόμοι τοῦ ζήτησαν τὴν οἰκονομικὴ ἀποκατάστασή τους.

α'. Ὑπέβαλαν λοιπόν (στὸ πρωτότυπο) τὸ πιστοποιητικὸ ἀριθμ. 21.844 τῆς 20.5.1865, ὅπου γράφονται τὰ ἐξῆς:

«Ὁ Βασίλειος Λιάκου, Ὀλύμπιος, χρηματίσας εἰς τὸν ὑπὲρ Πατρίδος ἀγῶνα, ἐπανευρέθη εἰς ὄλας [τὰς] κατὰ τὸν Ὀλυμπον μάχας, εἰς Κασσάνδραν, Θεσσαλομαγνησίαν καὶ εἰς τὰ Βρυσάκια τῆς Εὐβοίας, ὡς καὶ εἰς τὴν Σκιαθον κατὰ τῆς ἀρμάδος τοῦ Τοπάλ πασᾶ, ὡς ὄπλαρχηγός. Λαμία, 20.5.1865.

Δῆμος) Ὀλύμπιος Ψαρροδῆμος, Ταγματάρχης.

Γ. Ζαχίλας».

β'. Ὁ Ν. Κ. Κασομούλης συμπλήρωσε στὸ ἴδιο χαρτί:

«Ὅτι εὐρέθη εἰς Κασσάνδραν, σταλεῖς παρὰ τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου Ὀλυμπίου, μὲ στρατιώτας εἰς βοήθειαν τοῦ Ἐμμ. Παπᾶ καὶ ὅτι ἐκεῖθεν

ἐμετέβη εἰς Θετταλομαγνησίαν νὰ ἀγωνισθῆ προτοῦ πέση ἡ Κασσάνδρα».

Ἔτσι, ἐκτός ἀπὸ τὴν ἐκδοχὴ τοῦ Δήμου Νικολάου Ὀλυμπίου-Ψαροδήμου, ποὺ γράφει—δπως εἶδαμε—ὅτι στὴν Κασσάνδρα στάλθηκε ὁ Λιάκος Διαμαντῆς καὶ τὴν ἄποψη, ποὺ ἔχει ἐπικρατήσῃ ὅτι στὴ Χαλκιδικὴ στάλθηκε ὁ Μῆτρος (Δημήτριος) Λιακόπουλος, ἔχομε τώρα καὶ τὴ βεβαίωση τῶν Δήμου Νικολάου-Ψαροδήμου, τοῦ Γ. Ζαχειλά καὶ τοῦ Νικολάου Κασομούλη ὅτι πῆγε ἐκεῖ καὶ ὁ Βασίλειος Λιάκου, ποὺ δὲν ἀποκλείει ὁμως καὶ τὶς ἄλλες, μιὰ καὶ—δπως φαίνεται—τοῦτος ἦταν ὑπαξιωματικὸς (καὶ ὄχι ἀξιωματικὸς), ἀφοῦ τελικὰ κατατάχθηκε στὴν τάξη τοῦ στρατιώτη, ἂν καὶ εἶχε στὶς ὁδηγίες του ἄλλους στρατιώτες.

γ'. Ὁ δήμαρχος Λαμίας πιστοποιεῖ (ἀρ. Πρωτ. 645/15.6.1865, ἔγγραφο 21.844) ὅτι ἡ γυναίκα του (ποὺ λεγόταν Κονδύλω ἢ Κονδύλω) ἦταν 60 χρόνων καὶ ὅτι ὁ ἄνδρας τῆς πέθανε μαχόμενος, ἀφήνοντας ὄρφανὰ 3 κορίτσια καὶ ἓνα ἀγόρι.

δ'. Φαίνεται ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν ἴδιο ἀγωνιστῆ, ποὺ βρισκόταν στὴ Σκόπελο, τὸ 1829, σάν πρόσφυγας¹.

14. Ὁ Γεώργιος Ζαχειλάς, ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, ἀξιωματικὸς 6ης τάξεως.

Ἦταν μέλος πολὺ γνωστῆς καὶ ἀξιόλογης οἰκογένειας κλεφταρματολῶν τῆς Μακεδονίας-Ὀλύμπου, ποὺ πρόσφερε πολλὰ σ' ἄλλες τὶς ἐπαναστατικὲς κινήσεις τῆς περιοχῆς, γι' αὐτὸ καὶ οἱ Ζαχειλαὶ ἢ Τζαχειλαὶ ἢ Ζαχύλαι ἢ Ζαχίλαι ἢ Τζαχειλόπουλος-οἱ ἀναφέρονται σὲ πολλὰ ἔγγραφα κ.λ.².

1. Βλ. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Οἱ Μακεδόνες πρόσφυγες τῆς Σκοπέλου στὰ 1829, «Μακεδονικὰ» 17(1977)124-137 καὶ συγκεκριμένα τὴ σ. 132. Πραγματικά, καὶ τοῦτος ἦταν στρατιώτης, κατατόταν ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο καὶ εἶχε οἰκογένεια μὲ 5 ἄτομα (μαζὶ μὲ τὸν ἑαυτὸ του). Συνεπῶς, πρόκειται γιὰ τὸ αὐτὸ πρόσωπο καὶ τὸ σωστὸ ὀνοματεπώνυμο τοῦ ἦταν Βασίλειος Λιάκου καὶ ὄχι Λιάκος Βασιλείου.

2. Βλ. τὸ βιβλιογραφικὸ σημειώμά μου στοῦ Ἰω. Πετρόφ, ὅ.π., σ. 79-80. Γιὰ τὴ συμμετοχὴ τοῦ Γεωργίου Ζαχειλά στὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1854, βλ. Δημητρίου Γ. Κουτρούμπα, Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1854 καὶ αἱ ἐν Θεσσαλίᾳ, ἰδίᾳ, ἐπιχειρήσεις· Ἀθῆναι 1976, σ. 62, 71, 88, 127, 128, 146 καὶ 164. Στὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1878 διαδραμάτισε σπουδαῖο ρόλο καὶ ὁ γέροντας πιά Γεώργιος Ζαχειλάς. Βλ. Εὐαγγέλου Κωφοῦ, Ἡ ἐπανάστασις τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸ 1878, Θεσσαλονικὴ 1969, σ. 108-109, 118, 125 καὶ 206, ὅπως καὶ ὁ ἀνεψιὸς του Δημήτριος Ζαχειλάς ἢ Τζαχειλάς. Βλ. Ἀρχεῖον Στεφάνου Νικ. Δραγοῦμη, Ἐνέκδοτα ἔγγραφα γιὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1878 στὴ Μακεδονία, εἰσαγωγὴ καὶ ἐπιμέλεια Ἰωάννου Σωτ. Νοτάρη, Θεσσαλονικὴ 1966, σ. 45, 86, 114, 181, 347 καὶ 390, ὅπου δίνονται πολλὰ στοιχεῖα καὶ γιὰ τὸν πῖο πάνω θεῖο τοῦ Γεωργίου. Ἰδιαίτερη πατρίδα τοὺς ἦταν ἡ Ραψάνη, ὅπου ἦσαν καὶ ἀρματολοί. Βλ. «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον Ἀθηνῶν» 3(1910)332-333. Γιὰ τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ ἐπιθέτου πρβλ. κοί τὴ στοματικὴ, λαογραφικὴ παράδοσις στοῦ Θ. Παπαθανασίου, Σύμμεικτα λαογραφικὰ ἐκ Ρουμλουκίου, «Μακεδονικὰ» 2(1941-1952) 346-384 καὶ συγκεκριμένα τὴν 1η παράδοσι, στὴ σ. 346. Βλ. ἀκόμα γιὰ τὸν (Γεώργιο;) Τζαχίλα καὶ στοῦ Γιάννη Κολιόπουλου, ὅ.π., σ. 18.

Στὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν» ὅμως δὲν βρέθηκαν ἀνάλογα καὶ ἀξιόλογα στοιχεῖα.

Στὴν αἴτησή του (α/α ἐγγράφου 28.330) γράφει καὶ τὰ ἐξῆς:

«Ὁ ὑποφαινόμενος Γεώργιος Ζαχειῖλας, ἀγωνισθεὶς ἀπὸ τὸ 1821 εἰς Ὀλυμπον καὶ ἀλληλοδιαδόχως ἐντὸς τῆς νῦν ἐλευθέρως Ἑλλάδος, δὲν ἔχω ἄλλο ἀποδεικτικὸν τῶν ἀγῶνων καὶ θυσιῶν μου ἐκτὸς τῆς ἱστορίας.

Μετὰ 1500 ὁπαδῶν ἐπανεστάτησα ἀρχηγὸς ἐγὼ εἰς Ὀλυμπον μετὰ ἄλλων ὄπλαρχηγῶν τοῦ Ὀλύμπου. Ἡ τύχη δὲν μᾶς ἐφάνη εὐμενῆς. Κατεστράφημεν καὶ οἱ διασωθέντες κατέβημεν εἰς Κασσάνδραν, ἐπολεμήσαμεν ἐκεῖ, μετὰ ταῦτα ἐπολεμήσαμεν εἰς Σκιάθον...».

15. Ὁ Ἰωάννης Δ. Μανακόπουλος ἢ Μανάκας, ὑπαξιωματικὸς 1ης τάξεως, ἀπὸ τὸ Λιτόχωρο.

Σώθηκε ἡ αἴτησή του καὶ πιστοποιητικά, ποὺ πείθουν ὅτι ἡ περίπτωσή του παρουσιάζει ἐνδιαφέρον:

α'. Στὴν ἐξασέλιδη, ἰδιόγραφη αἴτησή του («Δευτέρα ἀναφορά»), ποὺ ἔστειλε ἀπὸ τῆ Λαμία (8.4.1872) γράφει καὶ τὰ ἐξῆς, συχνὰ μὲ ὀρθογραφικὰ λάθη, ποὺ μερικὰ διόρθωσα, σιωπηρὰ:

«Ἀπὸ τὴν ἀνάγκην κρέματα ἢ ὑπαρξίς ἐμοῦ τε καὶ τῆς ἐξαμελοῦς οἰκογενείας μου».

Καὶ συνεχίζει:

«Κατάγομαι ἐξ Ὀλύμπου, εἶμαι υἱὸς πατρὸς ἀγωνιστοῦ, θυσιασθέντος καὶ ἀπαγχονισθέντος ἐν τῇ πόλει Αἰκατερίνη, εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἱεροῦ ἀγῶνος τῆς φιλιτάτης ἡμῶν πατρίδος.

Ὁ μακαρίτης πατήρ μου, αἰχμαλωτισθεὶς τὸν Αὐγουστον τοῦ 1822, εὐρεθεὶς εἰς Βέροιαν τότε (μετὰ τοῦ πατρός μου κἀγώ), ὑπὸ τοῦ Ἀβδοῦ Λοποῦτ Πασσᾶ, ὅπου κατὰ διαταγὴν του βασανισθεὶς ὑπὸ ἀλητηρίων Ὀθωμανῶν μέχρι τῆς ἑορτῆς τοῦ Παντελεήμονος, ἠναγκάσθη, ἐξ ἀπεριγράπτων βασάνων, ν' ἀλλάξω τὴν πίστιν μου.

Κατόπιν προσπαθειῶν τῶν συγγενῶν καὶ φίλων τοῦ πατρός μου, καὶ ἑνὸς θεοῦ μου Ἰακώβου Περικλέους Ὀλυμπίου, ἐλευθερώθη ἐκ τῶν χειρῶν των κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1828 καί, μεταβάς εἰς Ναύπλιον, κατετάχθη εἰς τὸ 3ον [τάγμα;].

Ἡ ὀκταετής (= ἑπταετής) αἰχμαλωσία μου, Κύριε Πρόεδρε, ἢ παντελής καταστροφή τῆς κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας μου, ἢ ἀπαγχόνισις τοῦ πατρός μου...», γράφει ὅτι δικαιολογοῦν τὴν οἰκονομικὴ καὶ ἠθικὴ ἀποκατάστασι καὶ ἀποζημίωσή του.

β'. Σὲ πιστοποιητικὸ (Ἀθήνα, 23.5.1863) τῶν Π. Κώστα, Λάζου (;), Μακρυγιάννη καὶ Θ. Ὀλυμπίου γράφονται τὰ ἐξῆς:

«Πιστοποιοῦμεν, ἐν ἐπιγνώσει τῆς ἀληθείας καὶ τῶν ἐπικειμένων εἰς

τήν ψευδομαρτυρίαν ποινῶν, οἱ ὑποφαινόμενοι κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι, ὅτι ὁ κύριος Ἰωάννης Δ. Μανακόπουλος, ὁ σήμερον δικαστικὸς κλητῆρ, εἶναι γεννημένος εἰς Λητόχωρον, κωμόπολιν τοῦ Ὀλύμπου. Ὅτι ὁ πατὴρ του Δημήτριος Μανάκας, ὅτε ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς Ἐθνικῆς ἐλευθερίας κατὰ τὸ 1822, ὁ Ἄβδῆ Λοποῦτ πασσᾶς κατέστρεψε τὴν Νιάουσαν, τὴν Βέροϊαν κ.λ.π. μέρη τοῦ Ὀλύμπου καὶ Μακεδονίας, ἀπηγχονίσθη ἐκ διαταγῆς τοῦ Λοποῦτ πασσᾶ αὐτοῦ καὶ ἡ περιουσία του ἅπασα, κινητὴ καὶ ἀκίνητος καταφυραγωγῆθη καὶ ἐδημεύθη. Ὅτι ὁ Ἰωάννης Δ. Μανακόπουλος ἐπὶ τῆς ἀγχόνης αὐτοῦ τοῦ πατρὸς του ἀπήχθη αἰχμάλωτος καὶ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ἐβιάσθη καὶ κατηναγκάσθη διὰ βασάνων νὰ τουρκεύσῃ καὶ ἀργυρώνητος μετενεχθεὶς εἰς Θεσσαλονίκην, διέμεινεν ἐκεῖ ὡς δούλος αἰχμάλωτος ὑπὸ τὸν Ταμπάκ Ἀμουίν(;) Ἀγὰν μέχρι τοῦ 1828, ὅποτε, προσπαθεῖα τῶν φίλων καὶ συγγενῶν τοῦ οἴκου του καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ θεοῦ του Ἰακώβου Περικλέους Ὀλυμπίου, ἐσώθη διὰ φυγῆς καὶ ἦλθεν εἰς Ναύπλιον καὶ ἀκολουθῶς ὑπηρετήσεν εἰς διαφόρους ἑλληνικὰς ὑπηρεσίας.

Κατὰ δικαίαν καὶ ἐπίμονον λοιπὸν αἴτησιν τοῦ Ἰωάννου Δ. Μανακοπούλου, ἐκδίδομεν τὸ παρὸν μας, διὰ νὰ τῷ χρησιμεύσῃ ὅπου προσήκειν.

Τῇ γνησιότητι τῶν τεσσάρων ὑπογραφῶν ἐπικυρώνει (7.6.1863) ὁ δῆμαρχος Ἀθηναίων Ἐμμανουὴλ Κουτζικάρης.

γ'. Ἀπὸ ἄλλο πιστοποιητικὸ (ἀριθμ. 11.782, Ἐρμούπολη, 21-6-1844) προκύπτει ὅτι στὰ 1828 τὸν μετέφερε ἀπὸ τὴ Θεσσαλονικὴ ὁ πλοίαρχος Εὐστάθιος Φωκᾶ, ἀπὸ τὴν Κεφαλλονιά.

δ'. Ἀκόμα, πληροφοροῦμαστε ὅτι γεννήθηκε στὶς 3.1.1810, στὸν Ὀλυμπο, ὅτι ἦταν «ἀπὸ κωμοπόλεως Λιτόχας (sic) Ὀλύμπου» καὶ ὅτι δὲν εἶχε ἄλλους συγγενεῖς, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν θεῖο του Ἰάκωβο Περικλέους Ὀλύμπιο.

Ἡ ὑπόθεσή του κρίθηκε στὴν 401 συνεδρίαση (α/α 4) τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ὁ ἀριθμὸς τοῦ μητρώου του ἦταν 6.127.

16. Ὁ *Τύλιος Μιχαὴλ ἢ Λαγομητρόπουλος*, ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, ἀξιωματικὸς 7ης τάξεως.

Ἡ χῆρα του στήριξε τὴν αἴτησή της σὲ πιστοποιητικὸ (1846) τῶν Διαμαντῆ Νικολάου Ὀλυμπίου, τοῦ Τσάμη Καρατάσου κ.ἄ., ὅπου γράφονται καὶ τὰ ἐξῆς:

«... ἀπὸ Ὀλυμπον τῆς Θεσσαλίας, ὑπηρετήσε τὴν πατρίδα στρατιωτικῶς, ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἱεράς ἐπαναστάσεως μέχρι τέλους αὐτῆς, φαινόμενος ἀείποτε καὶ οὗτος ὡς ἓνας ὄπλαρχηγός, ὀδηγῶν καὶ (δια)τηρῶν στρατιώτας δι' ἐξόδων του, παρευρεθεὶς μὲ τούτους ὅπου ἡ χρεία καὶ ἡ ἀνάγκη τὸν ἐκαλοῦσεν.

Ὅτι πολεμήσας κατ' ἀρχὴν εἰς Ὀλυμπον τῆς Θεσσαλίας μεταβάς, ἐπομένως πολεμῶν καὶ εἰς Ἀγραφα, ὅπου ἀνταμῶθεις μὲ τὸν Καρατσάκη κατέβησαν εἰς τὸ Γεφύρι τῆς Τατάριας...».

17. Οί Ἐμμανουήλ καὶ Νικόλαος Ἐμμ. Μολότζος, ἀπὸ τὸν Ὀλύμπο. Ὁ πρῶτος ἦταν ἀξιωματικός 6ης τάξεως, ἐνῶ ὁ δευτέρος (γιὸς του) ἀξιωματικός 7ης τάξεως.

Ἡ αἴτηση, ποῦ ὑπέβαλαν (Ἀταλάντη, 28.5.1865, ἀριθμ. 2.495) ἡ γυναίκα τοῦ δευτέρου καὶ νύμφη τοῦ πρώτου Αἰκατερίνη καὶ ὁ μεγάλος γιὸς της Ἰωάννης, ἔχει ὡς ἑξῆς:

Πρὸς

τὴν ἐπὶ τῶν ἐκδουλεύσεων τοῦ Ἱεροῦ ἀγῶνος Σ. Ἐπιτροπὴν

Ἄπαν τὸ Πανελλήμιον γινώσκει τὰς θυσίας καὶ ἐκδουλεύσεις τῶν τοῦ Ὀλύμπου καπεταναίων, πολὺ δὲ περισσότερον τὰ Σ. μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης. Τούτων εἰς καὶ ὁ πενθερός μου Ἐμμανουήλ Μολότζος οὐδέποτε ἔπασσε πολεμῶν κατὰ τῆς ἡμισελήνου Τουρκίας καὶ μάλιστα ὅτε κατὰ τὸ 1804 ὁ Παπ᾽ Εὐθύμιος Βλαχάβας ἀνῴφωσε τὴν σημαίαν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἑλληνικοῦ γένους, συνεννοηθεὶς μετ' αὐτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν καπεταναίων. Ἄλλ' ἀποτυχόντος τοῦ ἔργου, εἶδεν ἄλλους μὲν τῶν συγγενῶν φονευθέντας, ἄλλους δὲ αἰχμαλώτους, τὴν δὲ περιουσίαν του δημευθεῖσαν.

Τούτου δὲ ἀποθανόντος, διεδέχθη αὐτὸν ὁ σύζυγός μου Νικόλαος Μολότζος καὶ ἀνέλαβε κατὰ τὸ 1822, ἐπαναστατήσας τὴν ἐπαρχίαν, τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον, μετὰ τῶν συναδέλφων του τοῦ Ὀλύμπου καπεταναίων, ἀλλ' ὡς εἰκὸς δὲν ἀντέσχον εἰς τὰ πολυπληθῆ ἐκεῖνα τῶν βαρβάρων στήφη καὶ οὕτω, ἀφίχθεις εἰς τὴν Ἑλλάδα ἄπατρις, ἀπέθανεν.

Ἄφησε ὀρφανὰ δύο ἀγόρια καὶ δύο κορίτσια. Γιὰ τὴ βεβαίωση τῶν πῶ ἀπάνω δὲν προσκόμισαν πιστοποιητικὰ συναγωνιστῶν τους, γιατί ὅλα τοῦτα ἦσαν γνωστὰ στὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς, ὅπως γράφεται.

Ἀπὸ τὸ πιστοποιητικὸ τῶν κληρονόμων (τοῦ δημάρχου Ν. Πέλλας, τῆς 28.5.1865) μαθαίνομε ὅτι τοῦτοι ἦσαν (τὸ 1865), ἡ γυναίκα του Αἰκατερίνη, 45 χρόνων, ὁ γιὸς του Ἰωάννης, 30 χρόνων (ποῦ ἦταν ἐπιλοχίας), ὁ γιὸς του Ἐμμανουήλ, 24 χρόνων, ἡ κόρη του Πηνελόπη καὶ ἡ κόρη του Ἐλένη (δίδυμες;) 20 χρόνων. Ζητοῦσε σύνταξη, γιατί εἶχε μονάχα ἓνα χαμηλὸ σπίτι καὶ ἓνα ἀμπέλι, ἀπὸ 5 στρέμματα.

18. Ὁ Ἰάκωβος Περικλέους, Ὀλύμπιος, ἀπὸ τὸ Λιτόχωρο, ἀξιωματικός 6ης τάξεως.

Γεννήθηκε τὸ 1796. Τὸ 1833, σὲ συνοπτικὴ κατάσταση, ἀναφέρεται σὰν Ἰάκωβος Περικλῆς, ὅτι ἦταν ἀντιστράτηγος καὶ ὅτι καταγόταν «ἐκ Λιτοχώρας».

Στὴν αἴτησή του (Ἀθήνα, 14.6.1865) ζητεῖ νὰ δοθεῖ ἡ δυνατότητα στὴν ἀνεψιὰ του (:«Φιλίππιδ») νὰ ἀποπερατώσει τὶς σπουδὲς της γιὰ νὰ γίνῃ διδασκάλισσα στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα της, στὸ Λιτόχωρο τοῦ Ὀλύμπου, γιατί

ἦταν ὀρφανὴ καὶ δὲν εἶχε τίς δυνατότητες νὰ σπουδάσει μόνη της, χωρὶς οἰκονομικὴ ἐνίσχυση.

Ἦστερα, γράφει: «1822 Ἀπριλίου 14. Διωρίσθην ὡς στρατιωτικὸς ἔφορος πρὸς τοὺς Ὀλυμπίους καὶ φθάσας μὲ τὰ πολεμοφόδια ἐξετέλεσα τὰ χρέη μου, μ' ὄλον τὸν ζῆλον...».

Ἄνεψιὸς του ἦσαν ὁ Ἰωάννης Περικλίδης καὶ ὁ Εὐάγγελος Σχινᾶς, οἱ ὅποιοι πολέμησαν μαζί του. (Γνωρίζομε, ἀκόμα, ὅτι ἀνεψιὸς του ἦταν καὶ ὁ πιὸ πάνω Ἰωάννης Δ. Μανάκας ἢ Μανακόπουλος).

Πολέμησε στὸν Ὀλυμπο, στὴν Κασσάνδρα καὶ στίς «ντάπιες» τῶν Ψαρθῶν.

Ἀπὸ τοὺς 250 οἰκείους καὶ συγγενεῖς του γλύτωσαν μονάχα 12 ψυχές.

Ἔχασε τὴν περιουσία του, ποὺ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ 3 σπίτια τρίπατα, 50 στρέμματα χωράφια, 350 στρέμματα ἀμπέλια καὶ 9 ἰχθυοτροφεία, ἀπὸ τὰ ὅποια ἔπαιρνε νωρίτερα νοίκι 2.000 γρόσια ἀπὸ τὸ καθένα, τὸν χρόνο.

19. Ὁ Ἰωάννης Τζάμης ἢ Τσάμης, ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, ὑπαξιωματικὸς 2ης τάξεως.

α'. Στὴν αἰτήσή του (Ἀταλάντη, 5.4.1865) γράφει ὅτι: «Ὁ εὐσεβῆστος ἀναφερόμενος εἶμαι εἰς ἐκ τῶν καπεταναίων τοῦ Ὀλύμπου καὶ πολλάκις, πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ μετὰ τὸ 1821, παρευρέθην εἰς πολλὰς κατὰ τῶν Τούρκων μάχας». Ἀκόμα, γράφει, ὅτι ὑπέβαλε τὰ ἀποδεικτικὰ ἔγγραφα του στὴν Ἐπιτροπὴ τοῦ 1833, ἀλλὰ χάθηκαν.

β'. Σὲ (πρωτότυπο) πιστοποιητικὸ (Νέα Πέλλα, 19.6.1865) οἱ Ν. Ἐμμ. Βέριοι, Ἰω. Καρπούζης καὶ Ἰω. Χυμευτὸς, βεβαιώνουν καὶ τὰ ἐξῆς:

«Πιστοποιοῦμεν οἱ ὑποφαινόμενοι ὅτι ὁ Κορς Ἰωάννης Τζάμης, ἐκ Μακεδονίας, ὄπλαρχηγὸς ὢν εἰς τὸν Ὀλυμπον, ἅμα ἐξερράγη ἐκεῖσε ἢ ἐπανάστασις, κατὰ τὸ ἔτος 1822, ἔλαβε τὰ ὄπλα καὶ μὲ τοὺς ὑπ' αὐτοὺς ἀνδρας ἐπολέμησε κατὰ τῶν Τούρκων μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς Καρατάσον καὶ Διαμαντῆν Νικολάου Ὀλύμπιον...».

γ'. Ἀπὸ ἄλλο (ἀριθμ. 386) πιστοποιητικὸ (Ν. Πέλλα, 244/5.4.1865) μαθαίνομε ὅτι ἦταν 65 χρόνων, δηλαδὴ γεννήθηκε στὰ 1800, καὶ ὅτι εἶχε γυναῖκα, ἓνα γιὸ (τὸν Νικόλα, 18 χρόνων), μία κόρη (τὴ Βασιλική, 10 χρόνων) καὶ ἓνα σπίτι.

20. Ὁ Κώνστας (=Κώστας) Τόλιον, Μακεδόνας, ὑπαξιωματικὸς 1ης τάξεως.

Δὲν ὑπογράφει τὴν αἰτήσή του (Ἀταλάντη, 17.5.1846), γιατί ἦταν ἀγράμματος.

Ἐπέβαλε (στὸ πρωτότυπό του) πιστοποιητικὸ (Ἀταλάντη, 18.5.1846) τοῦ Χυμευτοῦ κ.ἄ., ὅπου γράφονται καὶ τὰ ἐξῆς:

«Οἱ ὑποφαινόμενοι, ἐν καθαρᾷ συνειδήσει μας, [πιστοποιούμεν] ὅτι ὁ Κ. Κώστας Τόλιου, Μακεδὼν καὶ κάτοικος Νέας Πέλλης, τοῦ Δήμου Ἀταλάντης, ἅμα ὁ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας Ἱερὸς ἀγὼν ἤρχισε, δράξας τὰ ὄπλα εἰς τὰς χεῖρας καὶ λαβὼν ὑπὸ τὴν ὄδηγιάν του ἀρκετοὺς στρατιώτας, ἐπολέμησεν ὑπὸ τὴν ὄδηγιάν τοῦ Παπᾶ Ἐμμανουὴλ εἰς τὰς μάχας Μανδημοχώρια, Ἄγιον Ὅρος καὶ Κασσάνδραν, ἀπ' ἐκεῖ δὲ φυγὼν καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καταταχθεὶς ὑπὸ τὴν ὄδηγιάν τοῦ καπετάνιου Διαμαντῆ Ὀλυμπίου...».

21. Ὁ *Δῆμος - Δημήτριος Χριστοδούλου*, ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, ὑπαξιωματικὸς 2ης τάξεως.

Αἴτηση ὑπέβαλε (Λαμία, 22-4-1866) ἡ χήρα τοῦ Ἀνζίτσα, ποῦ τὴ στήριζε σὲ πιστοποιητικὸ (στὸ πρωτότυπό του) τῶν Θ. Ζιάκα καὶ Γ. Ζαχίλα (Λαμία, 25.6.1865), στὸ ὁποῖο γράφονται καὶ τὰ ἐξῆς:

«Ὁ ποτὲ Δημήτριος Χριστοδούλου, γέννημα τοῦ Ὀλύμπου, ἅμα ἡ σάλπιγξ τοῦ Ἀρεῶς ἀντήχησεν ἔτρεξε κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὡς μολοκτῆς παρευρέθη εἰς διαφόρους μάχας, εἰς μὲν τὸν Ὀλυμπον καὶ εἰς Κασσάνδραν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ποτὲ Διαμαντῆ Ὀλυμπίου, εἰς δὲ τὰς μάχας τῶν Γρεβενῶν ὑπὸ [τὰς διαταγὰς] τοῦ Θ. Ζιάκα, εἰς δὲ τὰς κατὰ Τρίκερα καὶ Ἀταλάντην (ὅπου ἐφονεύθη καὶ ὁ ἀδελφός του) ὑπὸ τὰς τοῦ Καρατάσου, εἰς δὲ τὰς εἰς Βρυσάκι καὶ Σκιάθου ὑπὸ τὰς τοῦ Διαμαντῆ Ὀλυμπίου καὶ εἰς δὲ τὰς κατὰ τὸν Ὀλυμπον ὑπὸ τὰς τῶν ἀδελφῶν Δ. καὶ Γ. Ζαχίλα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκεῖνην τῶν μαχῶν ἐδείχθη ἀνδρείος, τίμιος καὶ εὐπειθής καὶ πολλὰ οἰκογενειακά του μέλη ἐχάθησαν κατὰ τὸν ἀγῶνα».

Κατόπιν, γράφεται ὅτι πέθανε πρὶν χρόνια καὶ ὅτι ἄφησε χήρα καὶ ὄρφανὰ «... κυλιόμενα εἰς δυστυχίαν» καὶ ὅτι στὰ 1834 παρέδωσε καὶ ἄλλα πιστοποιητικὰ στὴν Ἐπιτροπὴ, ἀλλὰ χάθηκαν.

22. Ὁ *Τριαντάφυλλος Χριστοδούλου*, ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, στρατιώτης.

α'. Στὴν αἴτησή του (ποῦ δὲν τὴν ὑπογράφει, γιατί ἦταν ἀγράμματος) γράφεται (Λαμία, 30.5.1865) ὅτι παραβρέθηκε σὲ πολλὰς μάχας «... καὶ ἰδίως εἰς τὴν γενέθλιον πατρίδα μου Ὀλυμπον...», ὅπως καὶ στὴν Κασσάνδρα. Ἀκόμα, μαθαίνομε ὅτι ὁ ἀδελφός του Κώστας σκοτώθηκε στὴν Ἀταλάντη καὶ ὅτι χάθηκαν ὅσα πιστοποιητικὰ εἶχε ὑποβάλει στὴν Ἐπιτροπὴ τοῦ 1834.

β'. Σὲ (πρωτότυπο) πιστοποιητικὸ (ἀριθ. 7.690, Λαμία, 25.5.1865) τῶν Δήμου Ν. Ὀλυμπίου ἢ Ψαροδήμου καὶ Γεωργίου Ζαχίλα βεβαιώνεται ὅτι ὑπρέτησε τὴν πατρίδα στὶς μάχες τοῦ Ὀλύμπου, τῆς Κασσάνδρας, τῶν Τρικέρον καὶ τῆς Σκιάθου, κατὰ τοῦ Τοπάλ πασᾶ, ἐνῶ πολέμησε καὶ στὰ Βρυσάκια, στὶς διαταγὰς τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου καὶ τοῦ Γέρο Καρατάσου.

23. Ὁ *Λάμπρος (Κωνσταντῖνος) Κωνσταντῖνου* ἢ *Κώνστα*, Ὀλύμπιος, στρατιώτης.

Ὑπηρετήσε με τὸν Γ. Ζαχειλα στὶς μάχες τοῦ Ὀλύμπου, τῆς Σκιάθου, τῶν Βρυσακίων τῆς Εὐβοίας κ.λ., ἀπὸ τὸ 1821 καὶ ὕστερα, ὅπως βεβαιώνουν (α/α 9.558 πιστοποιητικό, τῆς 27.5.1865) οἱ Γ. Ζαχειλάς, Δ. Ν. Ὀλύμπιος καὶ ὁ ταγματάρχης Ψαροδῆμος. Εἶχε τρία παιδιά.

24. Ὁ Γεώργιος καὶ Δημήτριος Κολέμης, ἀπὸ τῆ Βέροια. Ὁ Γιώργης ἦταν ὑπαξιωματικὸς 1ης τάξεως. Ὁ Δημήτριος ἔλαβε μέρος στὴ μάχη τῆς Καστανιάς Ὀλύμπου, τὴν 22 Μαρτίου 1822.

25. Ὁ Δημήτριος Μήτας Κυπαρίσσης, ἀπὸ τῆ Χαλκιδική, ὑπαξιωματικὸς 2ης τάξεως.

Σὲ πιστοποιητικό (α/α 7.755, τῆς 3-10-1849), ποὺ ὑπογράφουν ὁ Δημ. Τζάμης Καρατάσος καὶ ὁ Διαμαντῆς Νικολάου, βεβαιώνεται ὅτι πολέμησε στὴν Κασσάνδρα μέχρι τὴν ἄλωση τῆς καὶ μετὰ γράφονται τὰ ἑξῆς:

«... κατὰ δὲ τὸ 1822 εἰς τὰς περὶ τὴν Καστανιὰν ἐν Ὀλύμπῳ μάχας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν [τοῦ] Διαμαντῆ Ν. Ὀλυμπίου, ὅπου ἐπληρώθη μὲν αὐτός, ἔχασε δὲ ἅπαντας τῆς οικογενείας του, καὶ ἀκολούθως ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἀρχηγὸν παρευρέθη εἰς Βρυσάκια, Παγώντα καὶ Δερβένια ἐν Εὐβοίᾳ, ὑπὸ δὲ τὸν αἰδιμον ἀρχηγὸν Καρατάσσον παρευρέθη πάλιν ὡς μπουλαχτζῆς, εἰς τὰς μάχας τῆς Ναούσσης, εἰς τὰς εἰς Κομπότι...».

26. Καὶ μία ἐπιστολὴ τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου, Ὀλυμπίου.

Στὸ «Ἀρχεῖον Φιλήμονος», τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, βρέθηκε, στὸ πρωτότυπὸ τῆς, ἀπαντητικὴ ἐπιστολὴ (α/α 2.786/6.442) τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου, ποὺ ἔστειλε ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, στὶς 10.10.1828, ποὺ ἔχει (βλ. εἰκ. 3) ὡς ἑξῆς:

Ἐκλαμπρότατε Στρατάρχα,

Ἔλαβον τὴν Σεβασμίαν σου διαταγὴν, ἐγνώρισα πραγματικῶς τὴν πρὸς ἐμὲ Πατρῶαν εὐνοίαν. ἂν εἶχα δύναμιν εὐχαριστικὴν ἔπρεπε νὰ σὰς γίνω θυσία. τὸν ἐρχομὸν μου εἰς τὸ στρατόπεδον, περὶ οὗ μὲ προστάζετε, ἔπρεπε νὰ τὸν βάλλω εἰς πᾶξιν ἀνυπερθέτως, ἂν δὲν ἤθελε τρέξουν εἰς τὰ μέρη μας, τὰ ὅσα διὰ κοινῆς ἀναφορᾶς σὰς παριστάνομεν ὅτι ἔτρεξαν, καὶ ἂν ἡ διαταγὴ σας δὲν ἤθελε φθάσῃ ἐδῶ μετὰ καιρὸν ὄχι ὀλίγον ἐξ αἰτίας τῆς καραντίνας καὶ τῆς ἀσθενείας τοῦ κυρίου Περικλέου(ς). Ὅθεν καὶ ἀναφερόμενοι ὅλοι κοινῶς, περιμένομεν πλέον τὴν δευτέραν σας διαταγὴν, καὶ αὐτὴν ὅσον οἶπαι. διότι τὰ ἐδῶ δεινά, καὶ πέρα δεινωδενότερα, καὶ χρειάζονται ἡ ἀπάντησιν ἡ ἀναχώρησιν. Παρακαλεῖσθε λοιπὸν νὰ μᾶς προφθάσητε ταχέως μὲ πατρικὰς διαταγὰς περὶ τοῦ πρακτέου. ὅτι ἀφ' οὗ οἱ ἔχθροὶ κατέτρεξαν καπετανέους, κατέκανσαν Ὀλυμπον, κατηδάρισαν τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου(ου) Διονυσίου(ου), δὲν ἔχουν ἄλλον σκοπὸν καὶ διανόημα, παρὰ νὰ κατατρέξουν καὶ ἡμᾶς ὅλους, ἀποδιώκοντες ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας, διὰ νὰ εἶναι ἐλεύθεροι. Αὐτὰ εἶναι τὰ ἐδῶ. ἡ δὲ ἐκ-

λαμπρότης σας μετὰ τοῦ Σεβαστοῦ Κυβερνήτου, πρὸς ὃν καὶ ἀναφορὰ ἰδιαιτε-
ρος, προστάξατέ μας τὰ σωτηριώδη πρακτέα. μένω μὲ τὸ προσῆζον σέβας.

1828: ὀκτωβρί(ου): 10:

ἐν Ὀλύμπῳ

ταπεινὸς δοῦλος

Διαμαντῆς νικολάου.

Ἐκ τῆς ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ ἔγγραφου (ποῦ ἀπευθύνεται, προφανῶς, πρὸς τὸν Δημ. Ὑ-
ψηλάντη) πληροφοροῦμαστε καὶ τὰ ἐξῆς, σχετικά μὲ τὴ Μακεδονία-Ὀ-
λυμπο:

Ὁ Διαμαντῆς Νικολάου βρισκόταν (ὅπως καὶ ἄλλοι ἀγωνιστὲς) μὲ δια-
ταγὴ τοῦ Κυβερνήτη Ἰωάννη Καποδίστρια καὶ πάλι (10.10.1828) στὸν Ὀ-
λυμπο—ὅπως γνωρίζαμε ἤδη—στὴν προσπάθειά του νὰ ἐλευθερώσει τὴ
σκληρωμένη ἰδιαιτέρη πατρίδα του, μετὰ τὴν κατὰ πίνξη τῆς ἐπαναστάσεως
τοῦ 1822 καὶ τὴν ἀποτυχία καὶ τῶν ἄλλων μεταγενέστερων προσπαθειῶν.

Πιστοποιεῖται ἀκόμα ὅτι κατεδαφίστηκε τὸ μοναστήρι τοῦ ὀσίου Διο-
νυσίου, γιατί—ὅπως εἶδαμε—χρησίμευε ἀνεκάθεν σάν ὄρμητήριο τῶν κλε-
φταρματολῶν καὶ τῶν ἐπαναστατῶν.

Β'. ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ (ΚΥΡΙΩΣ ΝΑΥΤΙΚΟΙ) ΠΟΥ ΔΕΝ ΗΣΑΝ ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ
ΚΑΙ ΕΛΑΒΑΝ ΜΕΡΟΣ ΣΤΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Στὸ προαναφερμένο βιβλίό μου, γιὰ τὴν ἐκστρατεία καὶ τὴν ἐπανάσταση
τοῦ Ὀλύμπου, συγκέντρωσα ὄσα στοιχεῖα βρῆκα δημοσιευμένα μέχρι τώρα
καὶ ἀναφέρονται στὴ συμμετοχὴ-συμβολὴ τοῦ ἐλληνικοῦ ναυτικοῦ στὶς ἐπι-
χειρήσεις αὐτῆς τῆς περιοχῆς¹.

Ἐπίσης, σὲ ἄλλη μελέτη μου, δημοσίευσα νέες, ἄγνωστες πληροφορίες
γιὰ τὶς ναυτικὲς ἐπιχειρήσεις, κυρίως στὴ Χαλκιδική, ἀλλὰ καὶ στὸν Ὀ-
λυμπο, ποῦ βρῆκα ὕστερα².

Πιο κάτω προσθέτω καὶ νεώτερες εἰδήσεις, ποῦ περιέχονται στὶς αἰτή-
σεις καὶ στὰ πιστοποιητικὰ ἀγωνιστῶν, ποῦ δὲν ἦσαν Μακεδόνες ἀλλὰ ἔλα-
βαν μέρος σὲ ναυτικὲς ἐπιχειρήσεις ἢ καὶ σὲ μάχες τῆς ξηρᾶς, στὴ Μακεδο-
νία καὶ κυρίως στὸν Ὀλυμπο:

1. Βλ. Γ. Χ. Χι ο ν ί δ η, Ἐκστρατεία, ὁ.π., σ. 15 κ.ε. Ὁ Ἄγγλος πρόξενος στὴ
Θεσσαλονίκη ἔγραφε, στὶς 30-3-1822, πὼς στὶς ἐπιχειρήσεις τῆς περιοχῆς ἐπρόκειτο νὰ
λάβουν μέρος 24 πλοῖα. Βλ. Κ ω ν σ τ. Ἄ π. Β α κ α λ ο π ο ὑ λ ο υ, Ἐνέκδοτα, ὁ.π.
σ. 57. Πρβλ. καὶ British documents, σ. 225. Σὲ μιὰ ἐπανεκδόση τῆς πιὸ πάνω μελέτης μου
θα γίνῃ καὶ ἡ κριτικὴ ἀξιολόγηση ὄλου τοῦ ὕλικου, ποῦ ἔχομε τώρα γιὰ τὴ συμβολὴ τοῦ
ναυτικοῦ στὴν ἐπανάσταση τοῦ Ὀλύμπου, στὰ 1822.

2. Βλ. Γ. Χ. Χι ο ν ί δ η, Κατάλογος, ὁ.π., σ. 8,9, 15-16, 26 καὶ 27. Πρβλ. καὶ τὶς
προαναφερμένες μελέτες τοῦ Ἰω. Ν. Φ ρ α γ κ ο ὑ λ α.

1. Γεώργιος Ἀργ. Διδήμας, ἀπὸ τὰ Ψαρά, ναύτης.

Ἔλαβε μέρος «... εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ὀλύμπου μὲ τὸ βρίκιον τοῦ Βουρέκα».

2. Μάρκος Ζαδές, ἀπὸ τὴ Θεσσαλία, ὑπαξιωματικός 2ης τάξεως.

Στὸ φάκελό του σώθηκε τὸ πιὸ κάτω (α/α 5.260/27.501/2.857) πιστοποιητικό, σὲ ἀντίγραφο, ποῦ σύνταξε καὶ προσυπόγραψε ὁ Ν. Βάμβας:

Ὁ ὑποφανόμενος μαρτυρῶ ὅτι ὁ φέρων τὸ παρὸν Μάρκος Ζαδές, Θεσσαλός, χρηματίσας ἐν Χίῳ μαθητὴς μου, ἦλθεν ἐκ Τεργέστης μετὰ τοῦ αἰοδύμου Δ. Ὑψηλάντου, καὶ διετέλεσεν ἐξ ἀρχῆς ὑπηρετῶν τὴν Ἑλλάδα ἐν τῷ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνι, κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπολιτσᾶς, κατὰ τὴν εἰς Βοστίτζαν ἐκστρατείαν, ὅτε ἐπαπειλεῖτο ἀπόβασις τῶν πολεμίων εἰς Πελοπόννησον, κατὰ τὴν εἰς τὸν Ὀλυμπόν ἀποστολὴν μετὰ προκηρῦξεων, ὅτι καὶ ἐκινδύνευσεν συλληφθεὶς ἐν Κατερίνῃ ὑπὸ τῶν Τούρκων ὡς κατάσκοπος, ἔπειτα κατὰ τὴν εἰς Κρήτην μετὰ τοῦ Τομπάζη ἐκστρατείαν, καὶ κατὰ πολλὰς ἄλλας καὶ σπουδαίας περιστάσεις, πάντοτε μετὰ προθυμίας, φρονήσεως, πίστεως καὶ γενναιότητος. Λιὰ ταῦτα δίδεται αὐτῷ τὸ παρὸν ἐνωπόγραφον μαρτυρικὸν πρὸς τε ἰδίαν αὐτοῦ εὐχαρίστησιν καὶ ἵνα χρήσιμον αὐτῷ γένηται, ὅπου ἂν χρειὰ συμβῇ.

Ἐν Ἀθήναις

Τὴν 13 Ἰουλίον 1842

Θ. Κολοκοτρώνης Ν. Βάμβας

Γ. Μ. Ἀντωνόπουλος

Πανοῦτσος Νοταρᾶς

3. Μαργαρίτης Κούταβος ἢ Χατζῆ Φραντζῆς. Ἦταν ἀπὸ τὸν Αἴνο, πλοίαρχος 3ης τάξεως.

Ὁ φάκελός του στὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν» περιέχει πολλὰ καὶ ἐνδιαφέροντα ἔγγραφα:

α'. Σὲ 4σέλιδη, πυκνογραμμμένη, ἐκθεσὴ του, ποῦ ἐστειλε ἀπὸ τὶς Κυδωνιᾶς (τῆ 18-5-1865), πρὸς τὸν «ἀδελφό» του Ἀντόνιο Κυριακίδη, γράφει (σελ. 4η) καὶ τὰ ἐξῆς:

«Δικαιοῦμαι νὰ ζητήσω τὰς διαπάνας, μισθοὺς καὶ ἄλλα [τὰ ὁποῖα] ὑπέκυσα εἰς τὴν ἐκστρατείαν Ὀλύμπου τὸ 1822, ὅτε ὁ Ὑψηλάντης διὰ διαταγῆς του μὲ τὸν ὑπασπιστὴν του Γρηγ. Σάλλαν καὶ μὲ τὴν Ἐπιτροπὴν Ὀλυμπιακῶν, συγκληθείσης ἀπὸ τὸν ἀδελφόν τοῦ Ὀλυμπίου Διαμαντῆ καὶ Ν. Κασομούλη, Τζήνην καὶ ἄλλους, ὑπέκυσα, λέγω, εἰς διαπάνας καὶ μισθοὺς περὶπου τῶν 16-17 χιλ. γροσιῶν καὶ εἶχον διάφορα ἔγγραφα, καὶ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τῶν Σάλλα καὶ ἄλλων, ἀποδεικνύοντα τὰ πάντα, ἀλλὰ, ὅταν ὁμοῦ μὲ τὸ πλοῖον καὶ ἀπολέσθησαν, καθὼς, ἐν καιρῷ τῆς Στυλίδος, εἰς τὴν ἁγίαν Μαρίναν, ἀρχηγούντων τῶν Ὀδυσσεᾶ καὶ Νικηταρᾶ...».

β'. Στὴν ἐκθεσὴ τοῦ (αἴτησὴ τοῦ) γράφει ὅτι τὸ 1821 στάλθηκε στὸν Ὀλύμπο κατὰ διαταγὴ τοῦ Γενικοῦ Ἀρχηγοῦ Δ. Ὑψηλάντη «... διὰ γενικὰ τῆς ἐποχῆς συμφέροντα» καὶ μετὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐπανάστασεως ἔφυγε. Ἦταν ἰδιοκτῆτης τοῦ βρικιοῦ (12 κανονιῶν) «ὁ Ποσειδῶν», ποῦ τὸ ὄπλισε μὲ ἔξοδά του καὶ ἔλαβε μέρος στὴν ἐκστρατεία τοῦ Ὀλύμπου, μὲ τὸν ὑπασπιστὴ τοῦ Ὑψηλάντη Γρηγόριο Σάλλα καὶ ἄλλους ἀρχηγούς, στὰ γεγονότα τῆς Χίου κ.λ.

γ'. Ὁ Νικόλαος Κασομούλης βεβαιώνει σὲ πιστοποιητικὸ (α/α 2.204) ποῦ σώθηκε σὲ ἀντίγραφο:

Ἐπὶ τῇ ὀριζομένῃ κατὰ τὸν π. νόμον ποινῇ καὶ ἐπὶ τῆς ἀνηκούσης πολιτικῆς ἀποζημιώσεως. Πιστοποιῶ ὁ ὑποφαινόμενος, ὅτι διορισθεὶς κατὰ τὸ 1821 πληρεξούσιος τῶν ὀπλαρχηγῶν Ὀλύμπου, καὶ τοῦ Δυτικοῦ μέρους τῆς Μακεδονίας νὰ μεταβῶ πρὸς τὸν τότε ἀρχηγὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην, καὶ εἰς τοὺς προκρίτους τῶν τριῶν νήσων Ψαρῶν, Ὑδρας καὶ Σπέτζας, καὶ τῶν τῆς Πελοποννήσου, νὰ προμηθευθῶ ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου, καὶ νὰ ἐνεργήσω νῦν ἐκστρατείαν διὰ θαλάσσης, πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη, πρὸς ὑποστήριξιν τῆς Κασσάνδρας καὶ Ἁγίου Ὄρους. Προμηθευθεὶς ταῦτα, ὅσα ἠδυνήθησαν νὰ μᾶς χορηγήσουν μετὰ τοῦ διορισθέντος (παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τότε τοῦ ἔθνους Δ. Ὑψηλάντου) ὡς Διευθυντοῦ τῶν μερῶν ἐκείνων Γρηγορίου Σάλα. Μεταξὺ τῶν ἄλλων πλοίων [μετὰ] τῶν ὁποίων ἐσυμφωνήσαμεν νὰ μᾶς παρακολουθῶσιν εἰς τὴν ἐκστρατείαν, ἐδιατάχθη καὶ ὁ ἐπιφέρων τὸ παρὸν Κατ. Μαργαρίτης Κούταβος μὲ [τὸ] πολεμικὸν βρῖκι του ὁ Ἀλκιβιάδης νὰ συνεκστρατεύσῃ.

Ἀκολουθήσας ὅθεν τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, συνετέλεσε τὰ μέγιστα διὰ θαλάσσης (ἐφοδιασθεὶς δι' ἰδίας δαπάναις) εἰς τὴν ἐκστρατείαν, καὶ διαμείνας μέχρι τῆς διαλύσεως τῶν στρατοπέδων Ὀλύμπου εἰς τὰ παρὰ ταῦτα καὶ μέχρι τῆς πτώσεως Ναούσης (Μακεδονίας) ἐκπλήρωσεν ὡς πλοίαρχος τὰ καθήκοντά του μὲ ζῆλον πατριωτικόν. Διὸ δίδεται τὸ παρὸν ἵνα τοῦ χρησιμεύσῃ ὅπου δεῖ.

Ἐν Ἀθήνῃσι τὴν 15 Μαΐου 1847

Νικόλαος Γ. Κασομούλης

Ταγματάρχης πεζικοῦ.

δ'. Κάτω ἀπὸ τὸ ἴδιο πιστοποιητικὸ συμπλήρωσε τὰ ἑξῆς ὁ Νικόλαος Κανούσης¹:

Ἐπιβεβαιῶν καὶ ὁ ὑποφαινόμενος τ' ἀνωτέρω, πιστῶς ἐκτεθέντα, προσθέτω καὶ τ' ἀκόλουθα:

1. Βλ. γιὰ τοῦτον Γ. Χ. Χι ο ν ἰ δ η, Ἡ ἐκστρατεία, δ.π., σ. 10, 18, 28 καὶ 32.

“Οτι ὁ διαληφθεὶς Κούταβος, ὢν ὡς πρῶτος ὁδηγὸς τῶν ἄλλων μνημο-
νευθέντων πλοίων, μετέφερεν εἰς τὸ πλοῖον του καὶ ἑκατὸν περίπου στρατιώ-
τας ἀπὸ Ναύπλιον μέχρι τοῦ λιμένος Λευτεροχώρι τῶν μερῶν ἐκεῖνων, ἐπὶ τοῦ
πλοῖου του, καθὼς καὶ τῶν ἀρχηγῶν ὅπου εἰς τῶν ὁποίων ἤμην καὶ ὁ ὑποφαι-
νόμενος. Περὶ τῶν πιστῶν καὶ γενναίων ἐκδουλεύσεων τοῦ μνησθέντος Καπ.
σ. 2 Μαργαρίτου / Κουτάβου εἶχε λάβει παρὰ τοῦ αὐοιδίμου Δημ. Ὑψηλάντου διά-
φορα πιστοποιητικά, ἅτινα ἐχάθησαν ὁμοῦ μὲ τὸ πλοῖο του, τὸ ὅποιον ἔκα-
ψαν, ὅταν οἱ ἐχθροὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Λιθάδα τοῦ Εὐρῆπου εἰσέβαλαν διὰ θα-
λάσσης.

Τὴν 17 Μαΐου 1847

Ἀθήναι

N. Κανούσης.

ε'. Στὸ ἀρχεῖο τοῦ Ἰωάννη Φιλήμονα, τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, πε-
ριέχονται (4.439/130) καὶ ἄλλα δύο ἐγγραφα γιὰ τὸν ἴδιο ἀγωνιστῆ:

Τὸ α/α 22 τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου, ποῦ ἔχει ὡς ἐξῆς:

Ἀποδεικτικόν.

Πίστιν βεβαίαν καὶ ἀληθῆ ποιῶ ὁ ὑποφαινόμενος Διαμαντῆς Ὀλύμπιος,
ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ὑφώσαμεν τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας καὶ εἰς τὸν
Ὀλυμπιον, συμφώνως μὲ τὴν φωνὴν τῆς Πατρίδος, κατ' ἐκείνην τὴν ἀνάγκην,
καὶ ὁ πλοίαρχος Μαργαρίτης Κούταβος, μὲ τὸ πολεμικὸν βρῆκίον του, συνετέ-
λεσε πολὺ μὲ πλήρη ζῆλον καὶ πατριωτισμὸν, διὰ τε τὴν ματαίωσιν τῶν καθ'
ἡμῶν ἐχθρῶν κινήματων, διὰ τὴν ὑποστήριξιν καὶ ἐνίσχυσιν τῶν ἡμετέρων,
ὡς καὶ ἀπὸ τὸν Γ. Ἀρχηγὸν Δ. Ὑψηλάντην ἀποσταλέντας μὲ τοὺς Πληρεξου-
σίους Σάλαν καὶ λοιπούς. Συστήνω λοιπὸν τὸν διαληφθέντα Κούταβον ὡς τοι-
οῦτον, καὶ ὅτι δι' ἰδίων του ἐξόδων καὶ ἀμισθὶ διετήρει τὸ εἰρημένον πλοῖον,
διασώσας καὶ πολλὰς ἀννάτους ψυχὰς κατὰ τὸ τέλος τῆς καταστροφῆς μας
ἐκ τῶν ἐχθρῶν, καὶ εἰς ἐνδειξιν.

Ἀθήναι τὴν 15 Ἰουλίου 1846

Διαμαντῆς Ὀλύμπιος.

Ἀκόμα, ὑπάρχει καὶ ἐγγραφο (α/α 23) τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως
τῆς Ἑλλάδος (Β'. περίοδος, α/α 136, Τριπολις, 15.6.1823) καὶ συγκεκριμένα
τοῦ Ὑπουργείου Ναυτικῶν πρὸς τοῦτον, μὲ τὸ ὅποιο διατάσσεται νὰ βοη-
θήσει καὶ αὐτὸς μαζί μὲ τὰ πλοῖα τῆς Σκοπέλου, τῆς Σκιάθου, τῶν Τρικέρων
κ.ἄ. γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς ἐφόδου ἐναντίον τῶν Τρικέρων, ποῦ ἀπειλοῦ-
σε ὁ πασάς τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἀκόμα, βρῆκα τὴν (α/α 8.974)5.325) ἐκθεσὴ του, ποῦ ἔστειλε ἀπὸ τὸ
Ναύπλιο (1.7.1833), ὅπου γράφονται καὶ τὰ ἐξῆς:

«Ἐκθεσις θαλασσίων ἐκδουλεύσεων τοῦ ὑποφαινομένου πλοιάρχου
(τοῦ πλοίου) «ὁ Ποσειδῶν, Αἴνος, ἐτῶν 35, ἰδίων του πλοῖον.

1822. Α'. Ἐξεστράτευσεν εἰς Ὀλυμπον κατὰ διαταγὴν Δ. Ὑψηλάντου καὶ ἀνεχώρησεν ἐφ' οὗ δὲν ὑπῆρχε πλέον στρατοπέδον».

Ὅμοιο εἶναι καὶ ἄλλο ἔγγραφο (α/α 8.975/5.226), ποῦ γράφτηκε στὴν Ἀθήνα (τὸ 1833) καὶ περιέχει τὰ πιὸ κάτω:

«1. 1822. Κατὰ διαταγὴν τοῦ Γ. Ἀρχηγοῦ κ. Δ. Ὑψηλάντη ἐστάθην εἰς Ὀλυμπον καὶ ἀνεχώρησα, ἀφ' οὗ δὲν ὑπῆρξε πλέον στρατοπέδον, διασώσας καὶ πολλὰς ψυχάς, καταφυγούσας...».

4. Ἰωάννης Κώπας, ἀπὸ τὴν Κεφαλλονιά, ἀξιωματικὸς 7ης τάξεως.

Ἀνῆκε σὲ οἰκογένεια ἀγωνιστῶν. Στὸν φάκελό του ὑπάρχει πιστοποιητικὸ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη (Ἄργος, 22-11-1821, α/α 22.796/774 καὶ 15.233) σὰν πληρεξουσίου τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου, ὅπου βεβαιώνεται ὅτι πολέμησε, μὲ 20 στρατιῶτες, σὲ πολλὰς ἐκστρατεῖες.

Στὸ ἴδιο πιστοποιητικὸ (ἀντίγραφο) ὑπάρχει καὶ ἡ ἐξῆς βεβαίωσις τοῦ Γρ. Σάλλα:

Ποιῶ πίστιν βεβαίαν καὶ ἀσφαλῆ, ὅτι ὁ κύριος Ἰωάννης Κώπας ἐν ὄσῳ καιρῷ διέτριψε μετ' ἐμοῦ εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ὀλύμπου, μῆρας πλήρεις ἔξ, ἐφάνη ἀριστος εἰς πᾶσαν ὑπηρεσίαν τοῦ ἐπαγγέλματός του, δείξας πάντοτε καὶ εἰς τὰ πάντα ζῆλον, ἀγάπην, προθυμίαν, φιλογένειαν καὶ εὐπειθειαν εἰς καθὲ διαταγὴν. Καὶ εἰς ἔνδειξιν τῷ δίδεται τὸ παρόν.

*Ἐν Κορίνθῳ τῇ 1 Ἰουνίου αὐκβ
χιλίαρχος Γρηγόριος Σάλλας.*

Μὲ ἔγγραφο τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος πρὸς τοῦτον (Τρίπολις, 24.4.1823) ὁ ὑπουργὸς («μινίστρος») τοῦ πολέμου τοῦ ἀνακοινῶναι ὅτι προήχθηκε σὲ ταξίαρχο, σ' ἐκτίμησις τῶν ὑπηρεσιῶν του.

5. Γεώργιος Λέλης, ἀπὸ τὸ Καρπενήσι, ἀξιωματικὸς 3ης τάξεως.

Διορίστηκε, ὅπως εἶναι γνωστό¹, ἑπαρχὸς τοῦ Ὀλύμπου, τῇ 19ῃ Ἀπριλίου 1822, μετὰ τὴν κατάπνιξη τῆς ἐπαναστάσεως.

Στὸν φάκελό του στὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν» δὲν περιέχονται ἀξιολόγια ἔγγραφα. Ὑπάρχει αἴτησις (1865) τῶν κληρονόμων του.

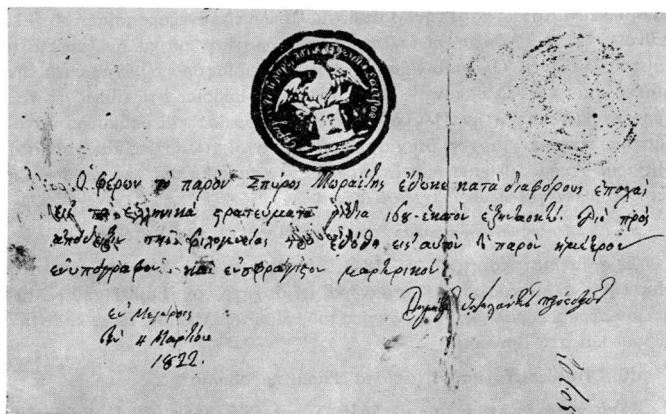
Τὸ μόνον ἀξιοσημεῖωτο στοιχεῖο εἶναι σχετικὸ πιστοποιητικὸ (ποῦ σώθηκε στὸ πρωτότυπό του, καὶ μὲ σφραγίδα, ἀριθμὸς 1.197/20.399) τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, ποῦ ἔχει (βλ. καὶ εἰκ. 4), ὡς ἐξῆς:

1. Βλ. Γ. Χ. Χιονίδη, Ἡ ἐκστρατεία, ὁ.π., σ. 40-43, 52 καὶ 60. Βλ. ἐπίσης καὶ Ἰωάννου Χρ. Πούλου, Πολιτικὰ τῆς Στερεῆς Ἑλλάδος ἐπὶ Ὀθωνος, στὴν «Ἐπετηρίδα τῆς Ἐταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν» 2(1969-1970)27-66, ὅπου (σ. 47), δημοσιεύονται πληροφορίες γιὰ τὴν ὅλη δρᾶσι του καὶ ἐπαινεῖται ἡ δικαστικὴ θητεία του.

6. Ἀνδρέας Μανρογιάννης, ἀπὸ τὰ Ψαρά, ὑποπλοίαρχος, 2ης τάξεως.

Στὴν αἴτηση (14.5.1865) τῆς χήρας τοῦ Μάρως γράφεται μεταξὺ ἄλλων ὅτι: «Δις ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς Κοινότητος εἰς τὸν Ὀλυμπόν, ὅπως ἐπαναστατήσῃ τοὺς ἐκεῖ Ἑλληνας τὸν 7/βριον τοῦ 1823» καὶ ὕστερα κατέπευσε στὴν Εὐβοία. Τὸ συνιδιόκτητο πλοῖο διεύθυνε ὁ ἀδελφός του Νικόλαος.

Εἰκ. 5. Συστατικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη
γιὰ τὸν ἀγωνιστὴ Σπύρο Μωραΐτη,
ὅπου ἡ ὑπογραφή καὶ ἡ ἀτομικὴ σφραγίδα του

Οἱ πρόκριτοι τοῦ νησιοῦ βεβαιώνουν ὅτι εἶχε συνεταιρικό πλοῖο μὲ τὸν ἀδελφό του Νικόλαο, ἐνῶ ἀπὸ ἄλλη αἴτηση τῆς γυναίκας του (11.11.1846) μαθαίνομε ὅτι τὸ πλοῖο ἦταν βρῖκι καὶ ὀνομαζόταν «Ὁ ἅγιος Νικόλαος».

7. Κωνσταντῖνος Μανρογιάννης, ἀπὸ τὰ Ψαρά, ὑποπλοίαρχος 2ης τάξεως.

Ἦταν ἀδελφός τοῦ Ἀνδρέα καὶ τοῦ Νικόλαου, ποὺ ἦταν καὶ ἰδιοκτήτης τοῦ πλοίου, ὅπως βεβαιώνει (πιστοποιητικὸ 1.190/27.4.1865) ὁ ναύαρχος Ἀπόστολος Ἀποστόλης, ὁ ὁποῖος πιστοποιεῖ ἀκόμα ὅτι ἔλαβε μέρος «... καὶ εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τῶν παραλίων Μακεδονίας καὶ Θράκης καὶ τὸν Φεβρουάριον ἐπιόντος ἔτους (=1822), ὅπου προσβλήθεις ὑπὸ ὀξυτάτης ἀσθενείας, ἐπανήλθεν εἰς Ψαρά καὶ ἀπεβίωσεν».

8. Δημήτριος Κωνσταντίνου ἢ Μέκας, ὑπαξιωματικὸς 2ης τάξεως.
Ἔλαβε (1844) ἀργυροῦν μετάλλιο.

Ἡ γυναίκα του Κρυστάλλω ἦταν κάτοικος τῆς Ἀταλάντης καὶ ζητοῦσε οἰκονομικὴ ἐνίσχυση. Τὸ αἴτημά της στήριξε σὲ πιστοποιητικὸ (α/α 354, Ἀταλάντη, 2.5.1840) τεσσάρων ἀξιωματικῶν (δύο ταγματάρχων καὶ δύο λοχαγῶν), οἱ ὅποιοι βεβαίωναν τὰ ἑξῆς:

«Οἱ ὑπογεγραμμένοι πιστοποιοῦμεν, ἐν συνειδήσει, ὅτι ὁ Δημήτριος Κωνσταντίνου, ὅστις καὶ μετὰ ταῦτα Δημήτριος Μέκκας κληθεῖς, ἅμα ἐξεργράγη ἢ ἐπανάστασις κατὰ τὴν Μακεδονίαν, ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Ἑλ. Ἔθνους, ἔλαβε τὰ ὄπλα καὶ ἐτέλει ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ κολονέλου Σιάλα καὶ τοῦ Διαμαντῆ Ὀλυμπίου, παρευρέθη εἰς τὰς διαφόρους μάχας κατὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ Ὀλυμπον...», ὅπως καὶ στὴν Εὐβοία, στίς διαταγὰς τοῦ Γέρο Καρατάσου, στὴν Πλάκα κ.λ. Ἦταν ἀνδρεῖος καὶ ὑπάκουος. Ὀνομάστηκε εἰκοσιπένταρχος, ὅταν σχηματίστηκαν οἱ χιλιαρχίες καὶ ἦταν στὰ Μέγαρα. Ἀκόμα, βεβαιώνεται ὅτι ξόδεψε τὴν πατρικὴ καὶ τὴν προσωπικὴ περιουσία του γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ ἀγῶνα.

9. *Εὐάγγελος Μητρόπουλος*, ἀπὸ τὴν Πρεμετὴ τῆς Ἡπείρου.

Σὲ τρία πιστοποιητικὰ τοῦ 1843-1844 βεβαιώνεται ὅτι πολέμησε στὴ Μυτιλήνη, ἀλλὰ καὶ στὴν Κασσάνδρα, μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ἐμμ. Παπᾶ («Μαυωλιὸν Σέρας, Σέραλη»), στίς ὀδηγίες τοῦ θεοῦ του Μέλιου, ὅπως καὶ στὴν Εὐβοία καὶ στὸ Βρυσάκι.

10. *Ἀνδρέας Νεροῦτζος*, ἀπὸ τὰ Ψαρά, πυροβολιστῆς.

Ἀπὸ πιστοποιητικὸ (ἀριθ. 2.685, Σύρος, 8.5.1865) τῶν Γ. Βελέντζα, Γεωργ. Ν. Γιάνναρη, Κ. Γιαννίτζη καὶ Δ. Ν. Ἀράπη μαθαίνομε ὅτι ἦταν τότε 70 χρόνων καὶ ὅτι «... παρευρέθη μὲ τὸ πλοῖον τοῦ Γεωργίου Χ(ατζ)ῆ Μικὲ ὑποπλοιαρχοῦντος τοῦ ὑποφαινομένου, εἰς ...τὴν ἐκστρατείαν Ὀλύμπου ὡς πυροβολιστῆς...».

11. *Ἰωάννης Νίκου ἢ Τζάμης*, ἀπὸ τὰ Τρίκαλα Θεσσαλίας, στρατιώτης.

Ἡ χήρα του Ἀσημίνα ὑπέβαλε αἴτηση (Ἀταλάντη, 1.4.1865), στὴν ὁποία γράφει:

«Ὁ σύζυγος τῆς ὑποφαινομένης Ἰωάννης Νίκου, ἅμα ἐξεργράγη ἐν Μακεδονίᾳ ἢ ἐπανάστασις, ἠκολούθησε τὸν ἀρχηγὸν Καρατάσον καὶ παρευρέθη εἰς ὄλας τὰς ὑπ' αὐτοῦ γενομένας μάχας, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ἀγῶνος. Εἰς τὰς χιλιαρχίας, κατετάχθη εἰς τὴν τοῦ Καρατάσου».

Ὑπέβαλε, ἀκόμα, καὶ πιστοποιητικὸ (ἀριθ. 15.140, τῆς 8.4.1865) τῶν λοχαγῶν Μ. Ἐμμ. Βέροιοι καὶ Ἀθανασίου Χαλκιώτη, στὸ ὁποῖο βεβαιώνεται ὅτι:

«... εἰς τὰ '21 εὗρέθη εἰς τὴν μάχην Νιάουστας καὶ Βέροιας, μετὰ ταῦτα εἰς τὰς μάχας Πέτρας, Ναυπλίου, Χαλκίδος, Τρικέρων, Ἀλατᾶ, Σκιάθου, ὅτε ἐχαλάσθη ὁ τουρκικὸς στόλος, Νεοκάστρου καὶ Ἀταλάντης».

12. *Στέφανος Ξανθάκης*, ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολη, ὑπαξιωματικὸς 2ης τάξεως.

Γενήθηκε τὸ 1800. Ἀπὸ πιστοποιητικὸ (ἀριθ. 80.521) μαθαίνομε ὅτι πολέμησε καὶ στὸ Μεσολόγγι σάν στρατιώτης καὶ κατέληξε θυρωρὸς (1849) τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου ὑπηρετοῦσε συνέχεια.

Στὸν φάκελό του ὑπάρχει καὶ τὸ ἐξῆς πιστοποιητικὸ (ἀριθ. 8.119/8.052, Ἀθήνα, 5.1.1845) τῶν Διαμαντῆ Νικολάου Ὀλυμπίου καὶ Δ. Τσάμη Καρατάσου, μὲ θεώρηση (21.7.1865) τοῦ ἐμπορικοῦ γραμματέα τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως:

Πιστοποιεῖται ὅτι

Ὁ ἐξ Ἀνθριανουπόλεως Στέφανος Ξανθάκης, ἐλθὼν εἰς Ὀλυμπον, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1822 ἔτους, παρευρέθη καὶ ἐπολέμησε μετ' ἐμοῦ εἰς ὅλας τὰς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συγκροτηθείσας μετὰ τῶν Τούρκων μάχας καὶ ἐπολέμησεν ἀνδρείως εἰς τὴν φρικώδη ἐκείνην μάχην τῆς Καστανιάς, εἰς ἐκείνην τοῦ Ἐλευθεροχωρίου, ὡς καὶ εἰς ἐκείνην τῆς Μηλέας, εἰς τὸ διάστημα τῶν ὁποίων ἔδειξε πάντοτε ζῆλον καὶ γενναϊότητα, φέρων σὺν τούτοις εὐπείθειαν εἰς τοὺς ἀνωτέρους του, καὶ ἀπέχων πάσης στρατιωτικῆς καταχρήσεως. Κρίναντες ὅθεν χρέος μας, τῷ δίδομεν τὴν παροῦσαν μας εἰλικρινῆ ἀπόδειξιν, διὰ τῷ χρησιμεύσῃ ἀνηκόντως, καὶ ὑποσημειούμεθα.

13. *Μιχαὴλ Οἰκονόμου*, ὑπαξιωματικὸς 2ης τάξεως.

Ἡ χήρα του Μαρούσα καὶ ὁ ἱερέας γιὸς τους Θεόδωρος ὑπέβαλαν τὴν ἐξῆς αἴτηση (Λεωνίδι Κυνουρίας, 18.6.1865), ποὺ παρουσιάζει ἐνδιαφέρον:

Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν ἀμοιβῶν τῶν ἀγωνισαμένων καὶ θυσιασάντων ἐν τῷ Ἱερῷ ἀγῶνι Σ. Ἐπιτροπὴν!

Ἀπ' ἔνθερον ἔρωτα πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς κοινῆς ἡμῶν πατρίδος κινούμενος καὶ ὁ σύζυγος τῆς ὑποφαινομένης χήρας Μιχαὴλ Οἰκονόμου, ὅτε κατὰ τὸ 1821 ἤκουσε τὴν φωνὴν τῆς ἀναξιοπαθούσης πατρίδος μας, μολονότι διέτριβε τότε εἰς Ἐδρώπην, μὲλον τοῦτο ἀθωρεῖ, μετὰ καὶ ἄλλων ὁμογενῶν δραξάμενος τὰ ὅπλα ἀφίχθη εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως, εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς ὁποίας οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν, εἰδήμων ὢν τοῦ πυροβολικοῦ.

Τὴν περὶ τὰ πολεμικὰ τοῦ ἀτυχοῦς συζύγου μου ἐμπειρίαν ἰδὼν ὁ αἰδίδιμος Δ. Ὑψηλάντης προεβίβασεν αὐτὸν χιλιάρχον, δώσας εἰς αὐτὸν διαταγὰς, ὅπως, ἀπελθὼν μετὰ τοῦ ὑπασπιστοῦ του Γρηγορίου Σάλλα, εἰς τὰς περὶ τὸν Ὀλυμπον χώρας διεγείρῃ αὐτὰς εἰς ἐπανάστασιν.

Ἐκτοσε, διατρίβων εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα μέχρι τοῦ 1823 δὲν ἔλειψε παρευρισκόμενος εἰς ἀπάσας τὰς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ συναπτομένας μάχας καὶ

μαχόμενος γενναίως κατ' αὐτῶν. Ἐπεμαρτύρει δὲ ταῦτα ὁ μέχρι τινος ἐπιζῶν ἔτι καπετὰν Διαμαντής, ὁ ἐξ Ὀλύμπου.

Σκοτώθηκε στὴν Ὑπάτη, σὰν πυροβολιστής.

14. *Κυριαζῆς Πανταζῆς Μιντζελιώτης*, ὑποπλοίαρχος 1ης τάξεως.

Πρόκειται γιὰ ἀγωνιστὴ, ποὺ βοήθησε πολὺ στὸν ἀγώνα καὶ ὁ φάκελός του περιέχει ἀξιοσημειώτα καὶ ἀξιόπιστα πιστοποιητικά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προκύπτουν νέα καὶ ἄγνωστα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Ὀλύμπου καὶ γιὰ τὴν προσπάθεια τῆς Κεντρικῆς Διοικήσεως νὰ βοηθήσει τὸ κίνημα, ἀλλὰ τοῦτο ἔγινε μὲ μεγάλη καθυστέρηση καὶ συνεπῶς χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ἔτσι:

α'. Στὸ ἀριθ. 398 «ἀποδεικτικὸ» (Ἀθήνα, 1.4.1842) ὑπογράφουν τὰ μέλη «τῆς κατὰ Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα Διοικήσεως, ὁ Ἄρειος Πάγος» καὶ ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς:

Οἱ ὑποφανόμενοι μέλη τῆς κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα Διοικήσεως ὁ Ἄρειος Πάγος, κατὰ τὸ 1822 ἔτος ἐπιβιβασθέντες ἐκ Σκοπέλου εἰς τὸ ἰδιόκτητον πλοῖον (ἰμβρίκι) τοῦ κυρίου Κυρματζῆ Πανταζῆ Μιντζελιώτου, ὁμοῦ μὲ τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ Ἀρείου Πάγου μετέβημεν εἰς Λιθάδα τῆς Εὐβοίας.

Καθ' ὅλον τὸν διάπλουον μας καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διαμονῆς αὐτοῦ μετὰ τοῦ πλοίου του ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀρείου Πάγου καθὼς καὶ κατὰ τὴν ἐκείθεν εἰς Ὀλυμπον πρὸς μεταφορὰν στρατευμάτων, μὲ τὴν ἐνίσχυσιν (ἀπὸ ἀμοιβαίων ἑλληνικῶν στρατευμάτων) διετήρηε τὸ πλοῖον του, τὸ πλήρωμα αὐτοῦ σνιστάμενον εἰς δέκα ἑξ ναύτας, καὶ τὰ ἀπαιτούμενα πολεμοφόδια ἰδίαις δαπάναις, δεικνύων πάντοτε σπανίαν φιλογένειαν καὶ πραγματικὴν εὐπειθειαν εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ διηύθυνεν αὐτοπροσώπως τὸ πλοῖον εἰς τὸ ὅποιον ἔφερε καὶ αὐτοὺς τοὺς δύο υἱούς του· ὁ εἷς ἦδη ἐπιζεῖ εἰς πενίαν. Ὅθεν, εἰς ἐνδειξιν τῶν ἐκδουλεύσεων πρὸς τὸ ἔθνος τοῦ ἦδη πεπωρωμένου τοὺς ὀφθαλμοὺς γηραιοῦ τούτου ἀγωνιστοῦ, στερουμένου τῶν πρὸς τὸ ζῆν κατὰ τὸ γῆρας του ἀναγκαίων δίδεται πρὸς αὐτὸν τὸ παρὸν κατ' αἰτησίαν του.

Ἀτικτῆς Νεόφυτος

Δ. Μανσόλας

Νικόλαος Αἰνιάν (:)

Κ. Τασσίκος

Ἀδὰμ Λούκας.

β'. Σὲ «μαρτυρικὸ» μὲ ἀριθ. 398 γράφονται τὰ πιὸ κάτω:

Ἐπειδὴ ἡ ὑπερτάτη Βουλὴ μοι εἶχε στείλει εἰς Ὀλυμπον δι' ἀναγκαίαις ὑποθέσεις, φθάσας εἰς Σκιάθον ἔμαθον ὅτι τὰ περιγύμλια τοῦ Ὀλύμπου εἶναι ὅλα εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἔχθροῦ. Διὰ νὰ ἀκολουθήσω λοιπὸν τὴν διάβασίν μου βεβαίαν, καὶ νὰ ἡμπορέσω νὰ ἀνοίξωμεν μίαν συγκοινωνίαν μετὰ τῶν κα-

πεταναίων ἦτον ἀνάγκη νὰ ὑπάγω μὲ παρτίδα μεγάλην ἀρματομένην, ὑπεχρέωσα μερικὰς παρτίδας καπετανέων νὰ μὲ ἀκολοθήσουν, οἱ ὁποῖοι ἐστάθησαν προθυμοὶ, ἀκολοθήσαντές με μὲ τὰ καράβια των καὶ μὲ ἰδιά των ἔξοδα. Ἐνας ἐξ αὐτῶν ἐστάθη καὶ ὁ παρὼν καπετὰν Κυριαζῆς Πανταζῆς Μιντζελιώτης μὲ τὸ καράβιον του καὶ μὲ μίαν σκαμπαβίαν του, ἔχων μαζί του 30 ἀνθρώπους, ὁ ὁποῖος ἐστάθη προθυμότατος εἰς τὰ πρὸς τὴν πατρίδα χροίη καὶ μὲ ἠκολούθησεν ἀπὸ τὰς 8 Ἀπριλί(ου) ἕως εἰς τῆ 30ῆ. Εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα ἐφάνη ἄξιος καὶ ἐπάσχισε νὰ γίνῃ ὠφέλιμος μὲ κάθε του ἐπιμέλειαν. Ὅθεν, διὰ πάσας τὰς ἐκδουλεύσεις τοῦ φιλογενοῦς καπετάνου, τοῦ μένου καὶ ἐγὼ ὑπόχρεως καὶ τὸ γένος.

1822, Ἀπριλίον 30 Σκιαθός

Νικόλαος Παπαδόπουλος.

Σὲ ἄλλο ἀντίγραφο γράφεται ὅτι ἡ χωρητικότητα τοῦ πλοίου του ἦταν 4.000 «κοιλῶν».

γ'. Σὲ (μὲ ἀριθ. 398) πιστοποιητικὸ γράφονται τὰ ἑξῆς:

Δηλοποιεῖται διὰ τοῦ παρόντος ὅτι ὁ Κυριαζῆς Πανταζῆς Μαντζελιώτης, καρβοκύρης, τρεῖς μῆνας μὲ ἠκολούθησεν ἀμισθωτῶς μὲ τὸ πλοῖον του καὶ συντρέφους. Ἐζήτησε λοιπὸν τὸ παρὼν ἐμμάστιρον καὶ τῷ ἐδόθη, ἵνα ἔχη εἰς καιρὸν ἐλευθερίας λόγον νὰ ζητῆ τὸ δίκαιόν του παρὰ τῶν ἐπιστατῶν, Προέδρων καὶ ἀρχηγῶν του, δεκτὸς ὡς καλὸς πατριώτης. Διὸ καὶ ὑποφαίνομαι τῆ σφραγίδι μου.

Τὴν 29 Αὐγούστου 1822 ἐν τῇ Σκιάθῳ

Ὁ Ἀρχηγὸς

Διαμαντῆς Νικολάου

Ὁ Γραμματεὺς Ἰω. Κωνσταντινιάδης.

δ. Σὲ «Καταγραφή ἐξόδων» του διαβάζομε καὶ τὰ πιὸ κάτω (διορθώθη-καν τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη):

Ἀπὸ 30 Ἀπριλίον ἕως 3 Μαΐου 1822, ὅπου ἐμβαρκάρισα τὸν Νικόλαον Παπαδόπουλον ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴν Βουλὴν, καθὼς διαλαμβάνει καὶ τὸ ἀποδεικτικόν, μισθοὶ διὰ τριάντα ἀνθρώπων, καράβι καὶ σκαμπαβία ἐπλήρωσα τάλληρα 150.

Κουμπάνιες καὶ πολεμοφόδια εἰς τὸ αὐτὸ ταξίδι ὅπου ἐπῆγα εἰς τὸν κόρπον τῆς Θεσσαλονίκης τάλληρα 130.

Ἀπὸ Μαῖου μέχρι Ἰουνίου 3 ἐμβαρκάρισα τὸν Ἄρειον Πάγον ἀπὸ Σκόπελον καὶ τὸν ἐπῆγα εἰς Λιθάδα, μισθοὶ τῶν ἀνθρώπων 16 πρὸς τάλληρα 5 τὸν καθένα τάλληρα 80.

Κουμπάνιες καὶ πολεμοφόδια εἰς αὐτὸ τὸ ταξίδι ἐξόδεσα τάλληρα 93.

Ἀπὸ 29 Ἰουνίου ἕως 27 Αὐγούστου μὲ ἐμβάρκαζεν ὁ Ἄρειος Πάγος τὸν

κον Διαμαντῆν Νικόλαον, διὰ τὰ πηγαίνωμεν εἰς τὸν Ὀλύμπου, ἐξώδεσσα εἰς τροφὰς καὶ πολεμοφόδια καὶ μισθοὺς τῶν ἀνθρώπων διὰ μῆνας τρεῖς τάλληρα 462.

Τέλος, ἀναφέρεται καὶ τὸ ταξίδι του στὰ Ψαρά (23.2.1824).

15. *Ραζῆς Χρῦσανθος*, ἀπὸ τὴν Κεφαλλονιά, ἱερομόναχος, ἀξιωματικὸς 3ης τάξεως.

Στὸν φάκελό του περιέχονται ἀξιόλογα ἐγγραφα. Τὰ καταχωρῶ, μιὰ καὶ δὲν τὰ βρῆκα δημοσιευμένα καὶ σχετίζονται καὶ μὲ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Ὀλύμπου:

α'. Γράμμα τοῦ Ἀνθιμου Γαζῆ, ποὺ τὸ ἔστειλε (9.5.1821) ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τοῦ «Γόλου» (= Βόλου), πρὸς τοὺς Ὑδραῖους, ὅπου γράφονται καὶ τὰ ἐξῆς:

«... Οἱ τῆς Ὀσσης ἐγκάτοικοι καὶ τοῦ Ὀλύμπου κινουῦνται καὶ αὐτοὶ σήμερον· τὰ μέρη τοῦ Ἄρμουρῦ ἐκινήθησαν ἐχθές... νὰ πολιορκήσωσι τὸ Ζητούνι... ἢ Λάρισα... σήμερον ἐμάθαμεν ὅτι ἐκινήθησαν καὶ τὰ περὶ Ἐσσεαλονίκης...».

Μὲ τοῦτο ἀπαντοῦσε σὲ ἐπιστολὴ τους τῆς 29.4.1821.

β'. Ἐγγραφο τῶν προκρίτων τῆς Ὑδρας πρὸς τοὺς μοναχοὺς τοῦ Ἁγίου Ὀρους, ποὺ ἀρχίζει:

«Πανοσιώτατοι ἡγούμενοι καὶ μοναχοὶ τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὀρει μοναστηρίων Ἡ φιλογενεστάτη Πατρίς μας, βλέπουσα τὴν γενικὴν ζήτησιν τῶν ὀμοπίστων».

Καὶ τελειώνει:

«Παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς εἰδοποιεῖτε περὶ τῶν κατορθωμάτων σας», χωρὶς νὰ ἀναφέρεται ἢ ἡμερομηνία τῆς συντάξεώς του καὶ οὔτε ὑπάρχουν ὑπογραφές.

Ἐπάρχει ὁμως καὶ ἡ ἐξῆς ἀξιόλογη σημείωση ἐνὸς Χρῦσανθου (;), ἢ ὁποῖα δημοσιεύεται ὅπως ἔχει:

«Διὰ τοῦ παρόντος ἐνθουσιάσθησαν καὶ ὀπλίσθησαν δύο χιλιάδες μοναχοί, οἵτινες καταβαίνοντες ἐπολιόρκησαν τὴν Θεσσαλονίκην, κόψαντες παρευθὺς τὰ νερά· οἱ δὲ Τοῦρκοι ἀπελιπσθέντες ὑποχρέωσαν διὰ τῆς βίας τοὺς Ἑβραίους νὰ μαχήσουν μὲ τοὺς μοναχοὺς, καὶ ἔγινεν ἡ πόλις ἄνω κάτω».

16. *Γρηγόριος Σάλλας*, ἀπὸ τὴν Πάρο, ἀξιωματικὸς 4ης τάξεως, χιλίαρχος.

Στὸν φάκελο τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ὀλύμπου¹ ὑπάρχουν τὰ ἐξῆς ἐγγραφα:

1. Γιά τὸν Γρηγόριο Σάλα ἢ Σάλλα βλ. Γ. Χ. Χι ο ν ί δ η, Ἡ ἐκστρατεία, ὁ.π., σ. 16 κ.ἐ., 25 κ.ἐ., 43 κ.ἐ. καὶ 49-51, ὅπου βιβλιογραφία καὶ κριτικὴ τῆς συμπεριφορᾶς, τῶν πράξεων καὶ τῶν παραλείψεων του.

α'. Ἀναφορά (Ἀθήνα, 7.4.1866) τῆς Μαρικιώδς, χήρας Γρηγορίου Σάλλα, κατοίκου Ἀθηνῶν, ὅπου ἀναγράφονται καὶ τὰ πιὸ κάτω: «Ἡ ὑποφαινομένη δυστυχὴς χήρα τοῦ μακαρίτου Γρηγορίου Σάλλα, καταγομένου ἐκ τῆς νήσου Πάρου καὶ φονευθέντος κατὰ τὸ 1827». Ὑστερα ἀναφέρεται εἰς διπλώματα τοῦ Σεπτεμβρίου καὶ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1821, ποὺ τὰ ἐπίσημα πρωτότυπά τους τὰ κρατοῦσε ἡ ἴδια καὶ συνεχίζει: «... διὰ δὲ τοῦ ἐτέρου διορίζεται ἀρχιστράτηγος τῆς Μακεδονίας, ὅπου μεταβάς κατὰ τὸ 1822 ἀνεζωπύρωσεν εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη τὴν ἐπανάστασιν. Ἀποτυχούσης τῆς ἐκστρατείας ἐκείνης, πολλὰ ὁ σύζυγός μου ὑποστάς καὶ διακινδυνεύσας, ἐπανῆλθεν εἰς Πελοπόννησον».

Κατόπιν γράφει ὅτι μετὰ τὸν θάνατο τοῦ ἄντρα τῆς πέθαναν καὶ τὰ δύο παιδιὰ τους, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἓνα ἦταν ἀγόρι καὶ τὸ ἄλλο κορίτσι. Ἀκόμα ἀναφέρει ὅτι ἦταν χιλιάρχος καὶ ὑπασπιστῆς τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη καὶ ἀρχιστράτηγος τῆς Μακεδονίας. Ἀκολούθησε τὸν Ὑψηλάντη στὴν Τρίπολη, στὴν Κόρινθο, στὸ Ἄργος, στὴν Ἀγία Μαρίνα καὶ ἄλλοι.

β'. Ὑπέβαλε καὶ δευτέρη αἴτηση (Ἀθήνα, 5.9.1871), ὅπου προσθέτει ὅτι ὁ ἄνδρας τῆς σκοτώθηκε σὲ μάχη στὸ Λεωνίδι καὶ συνεχίζει: «Δὲν ὑπολείπομαι δὲ νὰ φανερώσω ὅτι ὁ σύζυγός μου Γρηγόριος Σάλλας, γεννηθεὶς ἐν Πάρῳ, διετέλει εἰς Ρωσσίαν, ὅτε ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μαζί μὲ τὸν ἀείμνηστον Ὑψηλάντην. Εἶχονεν περιουσίαν ἐν Σμύρνῃ, ἐκ προικός μου, τὴν ὁποῖαν οἱ Τοῦρκοι, ἔνεκα τοῦ συζύγου μου, ἐδήμευσαν», μὲ συνέπεια νὰ δυστυχεῖ ἡ ἴδια. Στῆ δευτέρη αἴτησή τῆς γράφει ὅτι ἀπέκτησαν (μονάχα) ἓνα κορίτσι.

γ'. Ὑπάρχουν ἀκόμα δύο ἀντίγραφα τῆς πιὸ κάτω ἐπιστολῆς τοῦ Δ. Ὑψηλάντη, μὲ τὴν ὁποῖα τοῦ γίνεται γνωστὸ ὅτι προάγεται σὲ χιλιάρχο:

Ἡμέτερε ὑπασπιστὰ κύριε Γρηγόριε Σάλλα,

Διὰ τὴν σταθερότητα καὶ πίστιν τῶν εἰς τὸ γένος διαφόρων δουλεύσεων, καὶ διὰ τὴν φρόνησιν καὶ ἀνδρείαν, τὴν ὁποῖαν ἔδειξες εἰς ὅλας τὰς μάχας τῆς πολιορκίας τῆς Τριπολιτζᾶς, σὲ προβιβάζομεν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ χιλιάρχου, βέβαιοι ὄντες ὅτι θέλεις φιλοτιμηθῆ νὰ κάμῃς καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἔργα πρέποντα εἰς τὸν βαθμὸν τοῦτον καὶ ἄξια τῆς κοινῆς τοῦ Γένους καὶ τῆς ἰδιαίτερας τιμῆς ἡμῶν.

Πρὸς τὸν ὑπασπιστὴν χιλίαρχον

κύριον Γρηγόριον Σάλλαν

Ἐν Ἄργει τῇ 22 Νοεμβρίου 1821

Δημήτριος Ὑψηλάντης

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου.

Τέλος, ἂς σημειωθεῖ ὅτι στὸ «Ἀρχεῖον τῶν Ἀγωνιστῶν» ὑπάρχουν φάκελοι καὶ γι' ἄλλους τρεῖς ἀγωνιστὲς μὲ τὸ ἴδιο ἐπίθετο (ποῦ γράφεται ὁμοῦς

στις περιπτώσεις αυτές με ένα λ: «Σάλας»). Συγκεκριμένα, τουτοι ήσαν: 'Ο 'Ανδρέας και ό «Μητζός», στρατιώτες, από τη Σιβίστα Μεσολογγίου και ό Σταύρος Γεωργίου ή Σάλας, ύπαξιωματικός, από τó "Αργος.

17. *Αημήτριος Τζήνος*, άξιωματικός 4ης-6ης τάξεως.

Γνωρίζαμε ήδη ότι τουτος πολέμησε στόν 'Ολυμπο και τó έπίθετό του τó ξέραμε με τή γραφή Τζίνος¹.

α'. 'Η γυναίκα του 'Ελένη σε αίτησή της ('Αθήνα, 16.5.1865) προβάλλει χρηματικές άξιώσεις, γράφοντας ότι ό άντρας της είχε τόν βαθμό του ταγματάρχη.

β. Σώθηκε (στο πρωτότυπό του) τó πιό κάτω πιστοποιητικό:

'Αρ. 8017.

'Ελληνική πολιτεία

'Η έπί τής οικονομίας

Γραμματεία

Δηλοποιεί

"Οτι κατά τó από άρ. 722 διάταγμα τής Κυβερνήσεως, δι' ού έπικυροϋνται οί μέχρι τής 28 Μαρτίου λογαριασμοί του κατά τά Μέγαρο 'Εκτ. 'Αστυνομον Κ. Δ. Τζήνου, όφείλονται αὐτῶ εἰς εξόφλησιν τῶν προκειμένων λογισμῶν φοίνικες χίλιοι εξήκοντα πέντε και λεπτά εἴκοσιν. 'Αρ. 1065: 20, ἀντὶ τῶν ὁποίων τῶ δίδεται τó παρὸν και θέλει εἶσθαι δεκτὸν ἀντὶ μετρητῶν παρὰ τοῦ Ταμείου εἰς πᾶσαν πληρωμήν.

'Εν Ναυπλίῳ τήν 3 'Ιανουαρίου 1833.

'Ο Γραμματεὺς

Α. Μανροκοροδάτος.

18. 'Αποστόλης 'Ιωάννου Τζίρος, από τήν "Αρτα, στρατιώτης.

Οί «πατριῶται» 'Αγγελής Γάτζος και Κώστας Χορμόβας (άριθμ. 12.605, Ναύπλιο, 8-6-1834) βεβαιώνουν (σε ένικό άριθμό) ότι: «'Ο ύποφαινόμενος πιστοποιῶ, ότι ό 'Απόστολος Τζίρος 'Αρτινός, έχρημάτισεν ύπό τήν οδηγίαν μου στρατιώτης κατά τó 1822, ὅπου έλάβομεν τά ὄπλα εἰς 'Ολυμπον κατά τῶν έχθρῶν. Παρευρέθη εἰς ὄλας εκείνας τάς μάχας και εἰς τήν τελευταίαν εἰς Νιάουстан. 'Αφοῦ ήλθαμεν εἰς "Αγραφα, έκινήθημεν πάλιν κατά τῶν έχθρῶν, καθῶς και εἰς Πλάκα και εἰς Πέτα...».

19. Γιάννης Μορής, από τά Τρίκερα, πλοίαρχος.

Στό «'Αρχεῖον Φιλήμονος» τής 'Εθνικῆς Βιβλιοθήκης σώθηκε (άριθ.

1. Βλ. γιά τοῦτον Γ. Χ. Χιονίδης, 'Η έκστρατεία, ὅ.π., σ. 11.27, 32,36, 40, 43 και 54-55. Βλ. και στοῦ Γιάννη Κολιόπουλου, ὅ.π., σ. 17, 51, 56 106, 123 και 349.

7.136 και 3.484Α, σημειωμένος με μολύβι) τὸ πιὸ κάτω ὑποσχετικὸ συμφωνητικὸ ἐνοικιάσεως πλοίου γιὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ Ὀλύμπου:

Διὰ τοῦ παρόντος δηλοποιῶ ὁ ὑποκάτωθι γεγραμμένος ὅτι, κινούμενος ὑπὸ ζήλον πίστεως τε καὶ πατριδος ἀρμάτων τὸ πλοῖόν μου μὲ: 32 τριάντα δύο ἀνθρώπους, καὶ πηγαίνω εἰς Ὀλυμπον διὰ νὰ δουλεύσω μετὰ τὴν συμφωνίαν ὅπου ἤθελα κάμει μὲ τοὺς Ὀλυμπίους, ὑπόσχομαι δὲ νὰ μὴ φέρω οὐδεμίαν βλάβην εἰς τοὺς ὁμογενεῖς μου ἀδελφούς, νὰ σέβωμαι καὶ τὰς οὐδετέρας σημαίας, πλὴν μὲ ἔρεναν. Ταῦτα ὑπόσχομαι καὶ ὑπέγραφα ἰδιοχείρως, ἵνα σώζηται τὸ παρὸν ἀποδεικτικὸν εἰς τὸν Σεβαστὸν Ἄρειον Πάγον.

1822, Ἀπριλίον 11, ἐκ Λιθάδος τῆς Εὐβοίας.

Καπετὰν Γιάννης Μορῆς, Τριμεριώτης, ὑπόσχομαι.

ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΑΠΟ ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΟΥ ΙΩ. ΦΙΛΗΜΟΝΑ

Στὸ «Ἀρχεῖον Φιλήμονος», τοῦ Τμήματος χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Ἀθηνῶν, ὑπάρχουν πολλὰ καὶ ἐνδιαφέροντα ἐγγραφα.

Διαλέγω παρὰ κάτω ὅσα σχετίζονται μὲ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821-1822 στὴ Μακεδονία καὶ δὲν τὰ βρῆκα δημοσιευμένα:

α'. Ἐπιστολὴ τοῦ Θ. Νέγρη πρὸς τὸν Π. Ἀναγνωστόπουλο (α/α, 7.137/3.485) ἀπὸ τὴν Κόρινθο, τῆς 12.4.1822, ὅπου γράφονται τὰ ἐξῆς:

Ἀγαπητὲ ἀδελφέ,

Ἔλαβον πρὸ ἡμερῶν ἐγγραφὸν Σας, περιεκτικὸν τριῶν ἐφημερίδων καὶ εἰδήσεων περὶ τοῦ κατὰ Θεσσαλίας πολέμου. Ὁ γραμματοκομιστής, μὲ εἶπεν ὅτι ἔρχεται νὰ λάβῃ τὴν ἀπόκρισιν ἀλλὰ δὲν ἐφάνη ἄχρι τοῦδε.

Χαίρω μεγάλως, ἀδελφέ, φανταζόμενος τὰς καρποφόρους πεδιάδας τῆς ἐνδόξου Θεσσαλίας μέλος τῆς πτωχοῦς μας Ἑλλάδος, τὸ ὅποιον τοῦτο δὲν εἶναι δύσκολον μετὰ τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν Ὀλυμπίων, ἀν ὁ ἐντεῦθεν στρατὸς κατορθώσῃ πρῶτον νὰ κερδήσῃ τὴν Φούρκαν καὶ ἐξακολουθήσῃ ἔπειτα μὲ τὴν ὁποίαν φέρεται ἐπὶ τοῦ παρόντος ζέσιν...

β'. Ἰωάννου Βασιλειάδου Βυζαντιῶν (= Ἰωάννου Φιλήμονος;) ἀριθ. 8.616 καὶ 9.102-9.103.

Τίτλος: «Αἱ προκαταρκτικαὶ αἰτίαι τῆς ἐπιδρομῆς καὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον», Πελοπόννησος, Νοέμβριος 1822.

Φύλλ. 9α-β, σημ. β ἀπὸ τὸ φύλλ. 8β. Στις 14.3.1822, ἀπὸ τὸ Δίστομο, ὁ Δημ. Ὑψηλάντης καλοῦσε τοὺς καπεταναίους νὰ συγκεντρωθοῦν στὴ Γραβιά.

Φύλλ. 9β, σημ. ἀπὸ τὸ φύλλ. 9α:

«Ἡ κυρίεσις τοῦ Ζητουνίου θέλει καταστήσῃ ἄφοβον εἰς τὸ ἐξῆς τὰ μέρη ταῦτα τῆς Ἑλλάδος. Θέλει σηκώσῃ τοὺς Ὀλυμπίους καὶ θέλει μᾶς ἀνοιξῆ διὰ τὰ ἐμπρὸς τὸ πλέον ἐνδοξὸν στάδιον...».

γ'. *Ἰωάννου Βασιλειάδου Βυζαντίου* (= Ἰωάννου Φιλήμονος).

«Συνοπτική ἔκθεσις περὶ τῶν αἰτιῶν τῆς διαλυθείσης ἑλληνικῆς διοικήσεως τῆς Ἀἰῆς περιόδου.

Ἐκ Τριπολιτσᾶς, τὴν 20 Ἰουλίου 1823 καὶ 3ον (ἔτος) τῆς Ἀνεξαρτησίας»

Στὴν 5ῃ σελίδᾳ γράφονται τὰ ἐξῆς γιὰ τὶς συνέπειες τῆς διαμάχης μεταξύ Φαναριωτῶν, Μαυροκορδάτου, Νέγρη καὶ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ:

«Συγχρόνως ἐμποδίζουν καὶ τὴν εὐτυχή ἔκβασιν τοῦ Ὀλύμπου, ἐπειδὴ ἐσηκώθη τότε εἰς τὰ ἄρματα διὰ τοῦ Ὑψηλάντου τὴν ἐμποδίζουσιν, ἐπιστρέψαντες ὀπίσω τὰ δύο Ψαριανὰ καράβια, φέροντα τὴν πολεμικὴν ὕλην καὶ τοῦτο ἄλλιν διατί; διὰ νὰ μὴ δοξασθῇ ὁ Ὑψηλάντης, ὡς ἐνεργὸς φαινόμενος τῆς ἐλευθερίας τῶν Θεσσαλῶν, καὶ ἐνδυναμώσῃ, εὐρεθεὶς ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοσοῦτων δυνάμεων. Καὶ ἡ κοινὴ πρόοδος; Ἄς ἐμποδισθῇ! Τοιαῦται παράλογοι ὑπόνοιοι τοὺς καταδυναστεύουν, χωρὶς ποσῶς νὰ ἐμβλάψωσιν εἰς τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ ἀνδρός, καὶ τοὺς ἀγῶνας καὶ τοὺς κινδύνους ὅπου ὑπέμενον, ἀποβλέπων εἰς μόνην τὴν κοινὴν ἀνόρθωσιν καὶ εὐδαιμονίαν».

Ἐπιτίθεται ἐναντίον τῶν Πελοποννησίων καὶ τῆς Κεντρικῆς Διοικήσεως (Ἀρείου Πάγου).

Στὴν 9ῃ σελίδᾳ σημειώνονται: «Ἐν τμήμα τῆς Κεντρικῆς Διοικήσεως ἐγκατεστάθη εἰς Εὐβοίαν ... ὅθεν διέφθειρε σκάνδαλα, διενήργει φατρίας καὶ ἐσφατερίζετο παρανόμως τὰ κοινὰ τῆς νήσου, ὑπερσπιζόμενον ἀπὸ τὸν Διαμαντῆν Νικολάου Ὀλύμπιον, τὸν ὁποῖον ὠνόμασαν καὶ στρατηγὸν Εὐβοίας, χωρὶς ποσῶς νὰ ἀγωνισθῇ εἰς τὸ ἔθνικὸν στάδιον καὶ νὰ δειχθῇ καθαρὰ ὁ εἰλικρινὴς πατριωτισμὸς του καὶ ἡ ἑλληνικὴ γενναιότης του...».

δ'. Ἐγγραφο (372/30.3.1842, πού ὕστερα ἀριθμήθηκε μὲ τοὺς ἀριθμοὺς 8.794/5.143, πρβλ. καὶ 8.793/5.142) τοῦ διοικητοῦ τῆς Θήρας πρὸς τὴ Γραμματεία (Ἰπουργεῖο) τῶν Ἐκκλησιαστικῶν γιὰ τὸν περιβόητο Θ. Καίρη, ὅπου (φύλλ. 2α) γράφονται καὶ τὰ ἐξῆς, γιὰ τὴ γνωστὴ μας συμμετοχὴ τοῦ στῆν ἐπανάστασι τοῦ Ὀλύμπου'.

«... ὅτε ὁ Διδάσκαλος ἦτον ἔνθους, τῷ ἐνέπνεε τὸν θεῖον τῆς ἐλευθερίας ἔρωτα, πειθῶν αὐτὸν μᾶλλον εἰς τὸν ἐνδοξὸν θάνατον ἢ τὴν ἐπάρατον δουλείαν. Καὶ ὁ τοσοῦτου ἐνθουσιασμοῦ ἔμπλεως ἦτον Ἕλληνας, μεταβαίνων κατὰ τὸ 1821 ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον εἰς τὸν Ὀλυμπον, ἐνθουσιάζει καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον, καὶ διατρέχει τὰς ὑπερηφάνους κορυφὰς καὶ κοιλάδας τῶν ὀρέων του, γυμνὸς καὶ ἀνυπόδητος, καθ' ἐξάμηνον ὀλόκληρον...».

Τέλος, ἐξυμνεῖ τὸν Καίρη, πού ἦταν πιά γέροντας.

1. Βλ. Γ. Χ. Χιονίδης, ὁ.π., σ. 7, 9, 11, 19, 26-28, 31-32, 34, 38, 40 καὶ 47.

Π Ρ Ο Σ Θ Η Κ Η :

Ἡ πιὸ πάνω μελέτη μου¹ παραδόθηκε γιὰ δημοσίευση στὶς 15.9.1979. Ὅταν εἶχε ἤδη στοιχειοθετηθεῖ, κυκλοφόρησε ὁ 12ος τόμος τοῦ περιοδικοῦ «Θεσσαλικά Χρονικά» (1977-1979), ὅπου δημοσιεύεται ἡ ἐργασία τοῦ Ν. Κ. Γ ι α ν ν ο ὄ λ η, Θεσσαλοὶ ἀγωνιστὲς τοῦ 1821, ἀρχεῖακὸ ὕλικό, Ἄθῆνα 1979, σ. 303, ὅπου ἀφιερώνεται τὸ τέταρτο (IV) κεφάλαιο σὲ ἐβδομήντα ἀγωνιστὲς τοῦ Ὀλύμπου (βλ. ἰδιαίτερα τὶς σ. 136-186), ποὺ γράφτηκε μὲ βάση καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ Ἀρχείου Ἀγωνιστῶν τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης. Δὲν ἦταν ὅμως δυνατὴ πιὰ ἡ ἀναφορά μου στὴ μελέτη τούτη, οὔτε ἡ ἀναδιάρθρωση τῆς ἐργασίας μου, ὅπως, ἀσφαλῶς, γίνεται εὐκολὰ κατανοητό.

Βέροια

ΓΙΩΡΓΟΣ Χ. ΧΙΟΝΙΔΗΣ

---

1. Θεωρῶ εὐχάριστη ὑποχρέωσή μου, νὰ σημειώσω καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ ὅτι καὶ ἡ ἐργασία μου τούτη δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ γραφεῖ χωρὶς τὴν πρόθυμη βοήθεια τοῦ δ. Φ. κ. Παναγ. Νικολοπούλου, Διευθυντῆ τοῦ Τμήματος Χειρογράφων καὶ Ὁμοιστύπων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, γιατί χρειάστηκε πολὺμηνη μελέτη τῶν φακέλων καὶ ἡ ἐξυπηρέτησή μου ἀπὸ τὸν ἴδιο προσωπικά, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχε τότε ἄλλο προσωπικό, σὸ Τμήμα τοῦτο.

R É S U M É

Georges Hionidis, Documents inédits et indications inconnues sur les «Kleftarmatoli» et l' Insurrection (1821-22) en Macédoine et particulièrement en Olympe.

D'après des pétitions, certificats etc., qui se gardent dans les «Archives des Combattants» de la Bibliothèque Nationale d'Athènes, une tentative est élaborée de donner de nouveaux renseignements sur deux catégories de combattants.

Dans la première partie sont publiés des documents ou des extraits de documents et leur résumé sur les 25 Kleftarmatoli Macédoniens-Olympiens: Dimos Nikolaou ou Psarodimos d'Olympe, Kostas Nikolaou d'Olympe, Athanassios Syropoulos, Giorgis Syropoulos, Ioannis (Yiannakis) Syropoulos, Melios Syropoulos, Anagnostis Petsavas, Lazaious, Mitros Liakopoulos, Démétrius Liakopoulos, Nikolaos Liakopoulos, Vassilios Liakopoulos, Vassilios Likaos, Georgios Zahilas, Ioannis Manakopoulos, Tolios Mihail ou Lagomitropoulos, Emmanuel et Nikolaos Molotzos, Iakovos Perikleous d'Olympe, Ioannis Tzamis ou Tsamis, Kostas Tolios, Démos-Démétrius Christodoulou, Triantafillos Christodoulou, Lambros Konstantinou, Georgios et Démétrius Kolemis et Démétrius Mitas ou Kyparissis.

Dans la deuxième partie est publiée des renseignements et des documents pour 19 combattants et surtout des marins, qui n'étaient pas des Macédoniens, mais qui prirent part aux événements insurrectionnels de Macédoine et, particulièrement, d'Olympe, soit: G. Didimas, M. Zades, M. Koutavos, G. Lelis, Io. Kopas, An. Mavroyiannis, K. Mavroyiannis, D. Konstantinou, E. Mitropoulos, A. Neroutzos, I. Nikou ou Tzamis, S. Xanthakis, M. Economu, K. Pantazis Mitzeliotis, R. Chrysanthos, Greg. Sallas, D. Tzinos, A. Tziros et G. Moris.

En outre, on publie des extraits des documents des «Archives Philimon», de la même Bibliothèque, relatifs. Enfin, une bibliographie et des explications sont données dans 41 annotations.